Część I: Program Sąsiedztwa BSR INTERREG III B

1. OPIS I ANALIZA REGIONU MORZA BAŁTYCKIEGO

1.1. Powierzchnia i ludność

Region Morza Bałtyckiego (BSR) położony jest na północnym wschodzie kontynentu europejskiego, obejmując strefy klimatu arktycznego, jak i umiarkowanego. Graniczy on z Morzem Arktycznym, Oceanem Atlantyckim i Morzem Północnym. Bez względu na zasięg oraz włączenie części Europy Środkowej i Wschodniej, region wciąż będzie zwany tylko Regionem Morza Bałtyckiego. Morze Bałtyckie leży w sercu regionu, będąc elementem jednoczącym dla całego obszaru, zarówno w sensie historycznym, jak i w dniu dzisiejszym. To samo można powiedzieć o Morzu Barentsa w północnej części regionu w kontekście jego specyfiki i długiej historii (i szeregu doświadczeń) w zakresie regionalnej współpracy wielostronnej.

Odległość między północnymi a południowymi krańcami regionu (od Przylądka Północnego w północnej Norwegii do styku granic Polski, Republiki Słowackiej i Ukrainy) wynosi w przybliżeniu 2.500 km, czyli prawie tyle samo co dystans z Londynu do Istambułu. Odpowiednio odległość z końca Półwyspu Kola (NE) do rzeki Elbe (SW) to około 2.300 km.

Rozmiary Regionu Morza Bałtyckiego znacząco różnią się w zależności od kontekstu i celu analizy. Często mianem RMB określa się wszystkie Państwa uczestniczące w panbałtyckiej współpracy politycznej, tzn. Radzie Państw Morza Bałtyckiego (CBSS), obejmującej wszystkie kraje leżące nad Bałtykiem oraz Norwegie i Islandię będące integralną częścią platformy współpracy między krajami skandynawskimi. Inne definicje wykorzystują obszar zlewni, odwołując się do działów wodnych rzek wpadających do Morza Bałtyckiego (Komisja Helsińska - HELCOM).

Dla celów INTERREG III B NP, kwalifikowalny obszar został poszerzony w porównaniu do INTERREG IIC, choć w programie uczestniczy te same 11 państw. Jednak części lądowe wszystkich krajów, z wyjątkiem Finlandii i trzech państw bałtyckich, zostały uwzględnione, tak zresztą jak i cały Region Morza Barentsa. Kraje uczestniczące w INTERREG III B NP są te same co w przypadku współpracy w dziedzinie planowania przestrzennego (VASAB – Wizje i strategie wokół Bałtyku) a także zdefiniowane obszary lądowe są podobne.

Kwalifikowalny obszar dla Programu Sąsiedztwa INTERREG III B Region Morza Bałtyckiego zdefiniowano we wprowadzeniu (str. ix) i pokazano na mapie na str. xiv.

Liczba ludności na obszarach kwalifikowalnych dla celów BSR INTERREG III B NP (bez obwodu archangielskiego) sięga 102,7 miliona bądź 33,4% całkowitej populacji 11 uczestniczących państw. Powierzchnia kwalifikowalnego obszaru wynosi 2,279 milionów km².

Najważniejsze elementy charakterystyki regionu są następujące:

- Wyjątkowość obszarów lądowych RMB, z przewagą lasów (prawie 50% RMB), gruntów ornych (20% RMB), terenów podmokłych i jezior a ponadto z obecnością gór i lodowców (w Norwegii i Szwecji) oraz tundry (w Regionie Morza Barentsa).

- Populacja RMB sięgająca około 100 milionów osób jest bardzo nierównomiernie rozproszona. Na północy występują ogromne połacie terenu ledwie zamieszkałe, podczas gdy obszary nadbrzeżne w środkowej części RMB i tereny południowe są zaludnione znacznie gęściej.
- W przedmiocie migracji widoczne są trzy trendy: (1) zewnętrzna migracja z obszarów peryferyjnych i wiejskich oraz z małych/średnich miast do stolic/dużych miast (2). Emigracja i zewnętrzna migracja z pewnych dużych regionów miejskich we Wschodniej części RMB (W-RMB)[1] np. Tallin, Ryga (głównie emigracja populacji rosyjskiej), Sankt Petersburg (zewnętrzna migracja do obszarów wiejskich z uwagi na intensywne przyczyny ekonomiczne) (3). Znaczna liczba regionów z bardzo stabilnymi populacjami, np. Białoruś, Dania, Litwa.
- Średnia długość życia istotnie różni się w zależności od warunków życia społecznego pośród narodów RMB. Wszystkie państwa regionu Morza Bałtyckiego w fazie transformacji (w tym Meklemburgia-Pomorze Przednie) cechują średnie długości życia znacząco niższe niż średnia dla UE 25, podczas gdy Norwegia i Szwecja mają te wskaźniki na najwyższym poziomie w Europie.
- Wszystkie kraje W-RMB mają wskaźniki umieralności niemowląt na poziomie powyżej średniej UE 25 a stosunek tejże wielkości w Szwecji i w Federacji Rosyjskiej w roku 1993 kształtował się jak jeden do czterech. W latach 90-tych jednak umieralność niemowląt zmniejszyła się we wszystkich państwach W-RMB. Dlatego też różnica (w kontekście umieralności niemowląt) między Z-RMB a W-RMB ostatnio uległa znaczącej redukcji.
- Słabo zaludnione obszary są niejako upośledzone z racji braku możliwości wygenerowania korzyści skali, ograniczonej liczby ośrodków wiedzy, dużych odległości fizycznych oraz ograniczonych rynków wewnętrznych. Przedmiotowe problemy podlegają intensyfikacji z uwagi na ruchy populacji z północy na południe w północnych krajach Regionu (Norwegia, Szwecja, Finlandia i Rosja) i bardziej ogólnie do miast/regionów uniwersyteckich i obszarów miejskich.
- Większość krajów skandynawskich, Niemcy i część państw bałtyckich zamieszkuje coraz bardziej starzejąca się populacja. Odwrotna sytuacja ma miejsce w kilku regionach rosyjskiego RMB z uwagi na wysokie współczynniki umieralności.
- Starsza populacja ma wysoki udział w obszarach wiejskich i w schyłkowych obszarach przemysłowych, podczas gdy duże regiony miejskie, w szczególności te z uniwersytetami i nowoczesną gospodarką (opartą na wykorzystaniu wiedzy) przyciągają młodszą populację.

Kaliningrad, otoczony terytoriami UE, stanowić będzie szczególne wyzwanie w kontekście polityki UE wobec Rosji.

[1] W dalszej części tekstu skrót W-RMB stosowany jest dla Estonii, Łotwy, Litwy, Polski oraz obszarów Białorusi i Rosji uczestniczących w programie. Skrót Z-RMB z kolei używany jest dla Danii, Finlandii, Norwegii i Szwecji oraz uczestniczących obszarów Niemiec.

1.2. Potencjał gospodarczy, wyzwania i przyszły rozwój

W celu uzyskania wysokiego poziomu interakcji gospodarczych w Regionie Morza Bałtyckiego spełnione muszą zostać trzy podstawowe warunki:

- Muszą występować udogodnienia fizyczne i instytucjonalne; np. infrastruktura i wspólne (bądź przynajmniej przewidywalne) zasady kontaktów ekonomicznych i społecznych; granice nie powinny stanowić przeszkody w interakcjach.
- Obszary i narody pragnące wyższego poziomu interakcji potrzebują porównywalnego poziomu rozwoju gospodarczego, czyniącego wzajemne interakcje interesującymi dla wszystkich partnerów.
- Wysoki poziom wzajemnego zaufania jest niezbędny, szczególnie w przypadku sytuacji nowych i niezinstytucjonalizowanych. INTERREG przyczynia się do realizacji powyższych warunków.

1.2.1. Sytuacja gospodarcza

A. Różne poziomy integracji

Region Morza Bałtyckiego wykazuje co najmniej cztery poziomy interakcji gospodarczych, głównie w wyniku różnych losów historycznych. Rzadko który inny obszar III B może wykazać się podobną różnorodnością.

(1) Kraje skandynawskie (Dania, Finlandia, Norwegia i Szwecja) prawdopodobnie składają się na najlepiej zintegrowany, złożony z różnych państw, subregion w Europie. Interakcje ekonomiczne, społeczne i kulturowe są dość wyraźnie widoczne. Handel i wzajemna własność firm *stanowią czynniki wielkiej wagi, skutkujące bardzo ściśle powiązaną siecią komunikacyjną*. Przedmiotowe kraje są także siedzibą wielu dużych wielonarodowych przedsiębiorstw i od szeregu lat wielkim odbiorcą bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

(2) Interakcje tych czterech krajów z innymi częściami Europy są stosunkowo mniej widoczne. Analogiczna sytuacja występuje także w północnych Niemczech, gdzie interakcje wewnątrzniemieckie są w oczywisty sposób bardziej intensywne niż kontakty z krajami ościennymi. Podobnie rzecz się ma z północną Polską.

(3) Stosunki gospodarcze między krajami W-RMB a resztą Regionu charakteryzuje duża nierównowaga, najlepiej widoczna na przykładzie danych o obrotach handlowych, które wskazują, że około 25 –50% ich handlu kierowane jest do Z-RMB, w porównaniu do marginalnego znaczenia wzajemnego handlu dla krajów tej części regionu. (W związku z powyższym należy podkreślić tutaj centralną rolę Niemiec.) Nierównowaga widocznie odzwierciedla bardzo duże różnice w rozwoju gospodarczym. Dla większego zrównoważenia interakcji konieczny jest bardziej porównywalny poziom rozwoju gospodarczego.

(4) Obszary Rosji objęte współpracą RMB reprezentują odrębną kategorię, ponieważ stanowią one część bardzo dużego kraju, który aktualnie nie jest w pełni zintegrowany z europejską ani globalną gospodarką. Znaczenie dla krajów W-RMB Rosji jako całości jest jednak bardzo duże.

B. Region ogromnych nierówności
Region Morza Bałtyckiego nie jest oczywiście regionem homogenicznym.

A. Z dobrze znanych powodów istnieje zasadniczy podział między zachodem a wschodem RMB. Nierówności (mierzone PKB per capita, średnią długością życia, jakością życia, brakiem różnic w dostępie mężczyzn i kobiet do wysoko płatnej pracy) są chyba nawet jeszcze wyższe niż w przypadku większości innych obszarów INTERREG III B. Dlatego oczywiste jest, że program dla RMB musi cechować inna orientacja niż w pozostałych obszarach INTERREG, oparta na intensywniejszych wysiłkach w celu zniwelowania przedmiotowych różnic.

B. Występuje jednak tutaj nie tylko oś zachód-wschód, ale także podział północ-południe, w ramach którego głównym czynnikiem wyróżniającym jest gęstość zaludnienia, silnie wpływająca na gospodarkę:

- Najbardziej na północ oddalone części RMB (przede wszystkim części Norwegii, Szwecji i Finlandii oraz przylegające do granicy UE obszary Rosji) cechują warunki absolutnie nietypowe dla Europy. Ponadto „arktyczna północ" wciąż głównie opiera się na eksploatacji zasobów naturalnych oraz (w państwach skandynawskich) na bardzo rozbudowanym, uzależnionym od transferów, sektorze publicznym.
- Istnieje jednak także podział północ-południe w kontekście gęstości zaludnienia całych krajów. Cała Norwegia, Szwecja i Finlandia, z około 15 – 20 mieszkańcami na kilometr kwadratowy, posiadają gęstość zaludnienia stanowiącą ułamek średniej europejskiej, podczas gdy Dania i północne regiony Niemiec oraz Polska sytuują się bliżej średniej dla Europy. Estonia, Łotwa i Litwa, z około 30 – 50 mieszkańcami na kilometr kwadratowy znajdują się w bardziej pośredniej sytuacji. Przedmiotowe podstawowe różnice w strukturze osadnictwa nie wiążą się w żaden prosty sposób ze zróżnicowaniem produktywności ekonomicznej, lecz niewątpliwie będą odgrywać zasadniczą rolę we wszelkich przedsięwzięciach z dziedziny rozwoju przestrzennego. Występują obecnie oznaki, że nowa gospodarka oparta na intensywnym wykorzystaniu wiedzy preferuje gęsto zaludnione obszary.
- Po południowej stronie Morza Bałtyckiego występują, szczególnie w południowo-zachodnim RMB, obszary charakteryzujące się wysokim dynamizmem, stosunkowo wysoką gęstością zaludnienia, dużymi regionami miejskimi oraz koncentracją uniwersytetów, instytutów badawczych, ICT, handlu, usług zorientowanych na potrzeby przedsiębiorstw oraz nowej infrastruktury.

C. Trzeci podział występuje między małymi krajami RMB a regionami Niemiec, Polski i Rosji stanowiącymi integralne części dużych organizmów państwowych. Takie różnice zwykle uwidaczniają się w „stopniu interakcji transnarodowych". Gospodarczo, społecznie i kulturowo małe kraje są niezmiennie bardziej uzależnione od swych sąsiadów, natomiast regiony dużych państw posiadają podstawowe więzi ze swymi własnymi krajami. W kontekście programu poprawiona integracja przedmiotowych regionów w RMB stanowi szczególne wyzwanie.

D. Ponadto istnieją znaczące różnice wewnątrz krajów. Na przykład w Niemczech nowe Landy (Meklemburgia-Pomorze Przednie i Brandenburgia) w pewnym stopniu nadgoniły dystans dzięki transferom finansowym. Jednak potencjał wykwalifikowanej siły roboczej i istniejącej infrastruktury BiR nie jest w pełni wykorzystywany, co prowadzi do wysokiego bezrobocia, de-industrializacji oraz ciągłego zapotrzebowania na pomoc finansową. Nowe

Landy będą natomiast w średnim okresie konkurować z wysoce rozwiniętymi regionami na zachodzie, mając podobne poziomy płac, lecz niższą produktywność.

Według wielkości PKB per capita kraje sytuują się w następującym porządku:

PKB per capita w 1000 USD, 1998

Dane przeliczone wg kursów wymiany		**Parytety siły nabywczej (PPP)**
30 – 35	Niemcy, Dania, Norwegia	20 – 25 Dania, Norwegia, Niemcy
25 – 29	Szwecja	15 – 19 Szwecja, Finlandia
20 – 24	Finlandia	2 – 4 Polska, Estonia, Łotwa, Litwa
3 – 6	Polska Estonia Litwa Łotwa Sankt Petersburg	Sankt Petersburg

Tablica ujawnia drastyczne różnice między Z-RMB a W-RMB. Względna wielkość przedmiotowej różnicy ulega zmniejszeniu w przypadku zastosowania parytetów siły nabywczej (PPP), choć nadal pozostaje ogromna.

C. Region na peryferiach Europy.

W dokumencie ESDP z Poczdamu w jednym z głównych punktów zauważono, że istnieje potencjalne ryzyko nadmiernej koncentracji działalności gospodarczej w centralnym obszarze kontynentu. Dlatego więc pojawia się potrzeba zbudowania przez bardziej peryferyjne części wewnętrznych atutów umożliwiających im niezależne występowanie w globalnej gospodarce. Zagadnienie to jest istotne także dla RMB. Dlatego realizacja funkcji bram, jaką regiony (miasta) RMB powinny pełnić w celu wzmocnienia swego potencjału, może być stymulowana ciągłym rozszerzaniem współpracy między nimi w sposób omówiony w projekcie Baltic Palette. Istotne jest, żeby takie sieci były złożone z partnerów z W i Z-RMB.

1.2.2. Wyzwania nowej gospodarki

Kraje skandynawskie oraz części niemieckiego RMB są już daleko na drodze do wdrożenia tak zwanej „nowej gospodarki". W przypadku Z-RMB, jak i wszystkich krajów UE, temu typowi gospodarki towarzyszy:

- Prawie śladowe zatrudnienie w rolnictwie, przy czym sektor jednak wciąż ma (i będzie miał) decydujące znaczenie dla krajobrazu kulturowego,
- Wciąż znaczące wykorzystanie pewnych zasobów naturalnych (z wyjątkiem północnych Niemiec i Danii), przy czym gospodarka leśna stanowi tu specjalną kategorię, mając ogromne znaczenie dla zatrudnienia w niektórych częściach RMB, dla gospodarek krajowych, szczególnie Finlandii i Szwecji, oraz dla krajobrazu i bioróżnorodności.
- Sektor wytwórczy cechujący się niskim i zmniejszającym się udziałem zarówno w PKB, jak i zatrudnieniu, lecz produkujący coraz więcej,
- Wciąż ograniczona, lecz szybko rozwijająca się działalność w dziedzinie technologii informacyjnych oraz „gospodarki opartej na doświadczeniu" a także
- Bardzo duże i wciąż rosnące zatrudnienie w służbach lokalnych i regionalnych, kierowanych przez sektor publiczny i prywatny.

Powyższe zmiany obecnie zasadniczo dotyczą Z-RMB, jednak występują bardzo silne tendencje w tym samym kierunku także w W-RMB. Oznacza to też, że „klasyczna urbanizacja", w postaci ruchów z obszarów wiejskich do miejskich, właściwie w mniejszym czy większym zakresie w Z-RMB zakończyła się, podczas gdy trwająca racjonalizacja

rolnictwa będzie mieć istotny wpływ na strukturę osadniczą krajów W-RMB (szczególnie Litwy i Polski, cechujących się bardzo wysokim zatrudnieniem w tym sektorze).

Widoczne są jednak zdecydowane oznaki procesu, który można nazwać „nową urbanizacją", w ramach którego niektóre obszary miejskie, jak i pewne regiony uniwersyteckie, ponownie szybko się rozwijają, np. w Finlandii, Szwecji i Norwegii. Przedmiotowe tendencje mogą stanowić odzwierciedlenie naturalnych trendów obecnych w gospodarce opartej na wykorzystaniu wiedzy. Podłożem powyższych zmian jest natomiast tendencja, w ramach której działalność gospodarcza coraz bardziej musi istnieć na rynku globalnym, pozyskując partnerów biznesowych w coraz szerszych kręgach; zasadniczo opierając się w coraz mniejszym stopniu na państwie narodowym. Jednocześnie przedsiębiorstwa poszukują mocniej związanych środowisk lokalnych umożliwiających bezpośrednie kontakty i przyczyniających się do budowy bezwarunkowego zaufania. Przedsiębiorstwa mogą w takich dobrze wyposażonych lokalnych społecznościach generować dla siebie nawzajem pozytywne zewnętrzne efekty, szczególnie w sferze innowacji w nowych dziedzinach wiedzy i w połączeniu z wysoce specjalistyczną wiedzą. Właściwa organizacja przestrzeni staje się więc ważnym instrumentem gospodarki, funkcjonującej zgodnie z powyższymi zasadami. Potrzeba połączenia umiejętności często pojawia się w przypadku dużej koncentracji firm i ludzi, szczególnie w obszarach produkcyjnych, wymagających zróżnicowanej i specjalistycznej wiedzy oraz kwalifikacji. Regiony niebędące w stanie zaoferować takich korzyści, będą postrzegane gorzej. Takie regiony względnie częściej spotyka się w rzadko zaludnionej północnej części RMB i w państwach bałtyckich. Potrzeba zróżnicowanego lokalnego środowiska gospodarczego jest szczególnie duża, gdy chodzi o tworzenie nowych kombinacji przedsięwzięć, w których niemożliwe jest przewidzenie koniecznych składników takich innowacji. Wielkość aglomeracji miejskiej staje się więc przewagą konkurencyjną, ponieważ duże środowiska lokalne zapewniają więcej przestrzeni dla wielu różnych przedsięwzięć i umiejętności. Dla przyciągnięcia zasobów ludzkich jakość życia może podlegać podwyższeniu dzięki wsparciu kultury i sztuki.

Inna tendencja dotyczy europejskiego rynku wewnętrznego. Rynek ten może, dzięki szybkim zmianom strukturalnym, przyczynić się do specjalizacji regionów i mniejszych narodów (procesu podobnego do zjawisk obserwowanych w długim terminie w Stanach Zjednoczonych). To stworzy podstawy wyższej produktywności, lecz jednocześnie stanowić będzie problem dla mniejszych regionów. Te ostatnie mogą w najgorszym scenariuszu skończyć bez żadnej uznanej specjalizacji lub jeśli specjalizacja zostanie rozwinięta, mogą stworzyć strukturę gospodarczą wrażliwą na wszelkie dalsze zmiany. Ten typ rozwoju także składa się na bezpośrednie wyzwanie dla polityk rozwoju przestrzennego, którego rozwiązaniem może być powiązanie mniejszych obszarów ze sobą bądź z większymi gospodarkami lokalnymi.

1.2.3. Wyzwania rozszerzenia

Włączenie nowych krajów członkowskich będzie skutkować poważnymi zmianami w gospodarce państw Unii Europejskiej. Te zmiany jednak będą jeszcze bardziej drastyczne w nowych krajach członkowskich, w związku z bezwzględną koniecznością wprowadzenia znaczących przekształceń w ich strukturze ekonomicznej.

Dla starych członków rozszerzenie będzie w stosunkowo długim okresie oznaczać zwiększoną konkurencję (oraz obniżone ceny) w obszarach, w których już występuje twarda walka głównie z ofertą z krajów trzeciego świata. Powoli wewnętrzny rynek będzie znacząco

rosnąć, jeśli nowym krajom członkowskim powiedzie się realizacja ambitnych planów gospodarczego rozwoju. Będzie to stanowić stanowczo lepszą sytuację dla Z-RMB, ponieważ „treść gospodarcza" RMB ulegnie prawie podwojeniu; ustanowienie gospodarki rynkowej po obu stronach Bałtyku miało dotychczas ograniczone znaczenie dla starych gospodarek rynkowych, ale to się zmieni wraz ze wzrostem gospodarczym w W-RMB.

A. Jak szybko można zlikwidować luki ?

Ostatnie zmiany zachodzące w Unii Europejskiej stanowią sukces procesu zmniejszania różnic w PKB. Hiszpania, Portugalia i Irlandia wykazują szybkie postępy, ale także Grecja nadgania dystans. Ramy czasowe tych zdecydowanych przemian to tylko około 15 do 25 lat.

Istnieją więc silne dowody empiryczne przemawiające za stosunkowo szybką likwidacją luk w RMB. Kraje wchodzące w gospodarkę rynkową w sposób dobrze zorganizowany zdają się mieć przed sobą wiele lat szybkiego wzrostu. Fundusze strukturalne, zastosowane tak jak w przypadku wyżej przywołanych państw, mogą istotnie się do tego przyczynić.

Przy rozsądnych założeniach co do przyszłego wzrostu niektóre kraje W-RMB mogą w ciągu około 20 lat rozpocząć osiągać aktualny poziom per capita UE. Oznacza to (i opiera się na wstępnym domniemaniu) intensywny okres inwestycji, potencjalnie determinujący drastyczne zmiany struktury osadniczej; dla wszystkich tych zagadnień zorientowane na przyszłość planowanie przestrzenne ma bardzo istotną wagę. Dlatego byłoby ogromnym błędem przyjmowanie krótkoterminowej perspektywy obecnego planowania programu INTERREG.

B. Równoległy wzrost i upadek gospodarki W-RMB

Kraje W-RMB wykazują mieszany poziom rozwoju gospodarczego, społecznego i technicznego. Krótka analiza przeglądowa ujawnia następujące cechy charakterystyczne:

- Występują duże rozbieżności między poziomem wykształcenia a sukcesem ekonomicznym.
- Części Polski i Litwy dysponują rolnictwem, które można porównać tylko z warunkami panującymi w Europie Zachodniej w okresie bezpośrednio po wojnie.
- Państwa bałtyckie oraz Polska (a także regiony Rosji) wciąż cechują elementy gospodarki centralnej; w większości z nich jednak o schyłkowym znaczeniu.
- Niektóre części (np. region Sankt Petersburga) dysponują pozostałościami bardzo zaawansowanego, z technologicznego punktu widzenia, przemysłu, pozbawionego jednak prawie zupełnie zaplecza.
- W państwach bałtyckich i w Polsce występuje szybki wzrost sektorów produkcji zorientowanych na eksport (często z wysokim udziałem kapitału zagranicznego), jednak głównie koncentrujący się na wykorzystaniu niskich poziomów wynagrodzeń (co stanowiło skuteczną metodę w przypadku Irlandii, Portugalii i Hiszpanii).
- Równolegle pojawia się szybki rozwój „przedsięwzięć opartych na intensywnym wykorzystaniu wiedzy”, rozpoczynających jednak z bardzo niskiego pułapu.

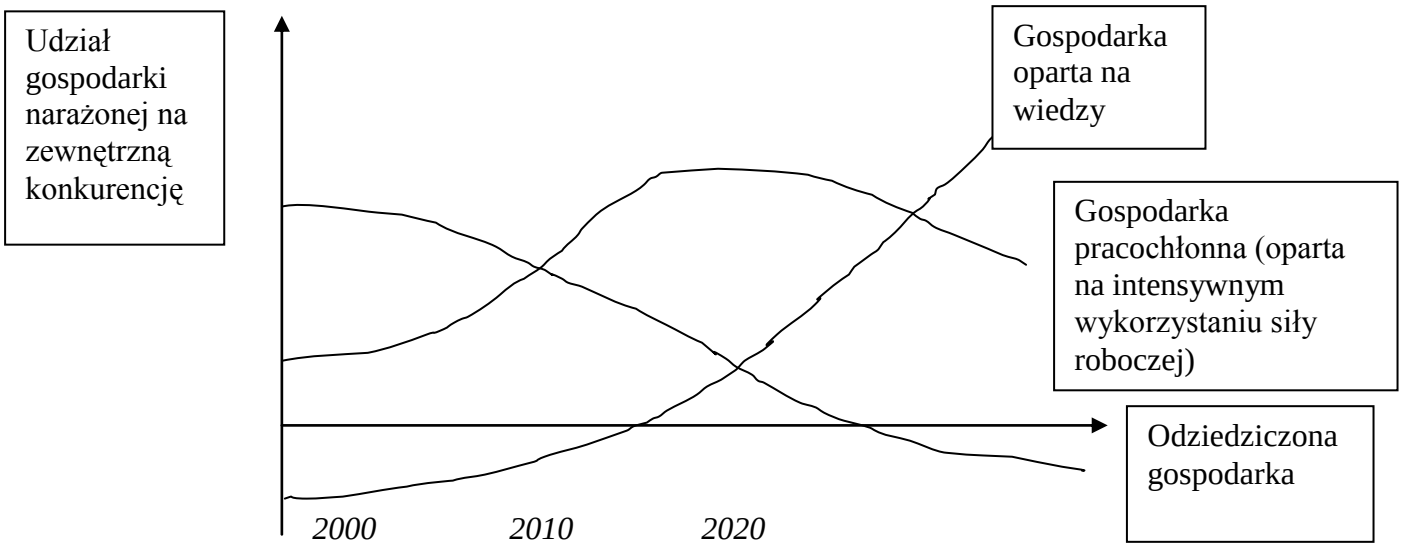

Dwa podstawowe komunikaty wynikające z przedmiotowej analizy są następujące:

(1) Działalność pracochłonna będzie przez stosunkowo długi okres zyskiwać na znaczeniu i będzie zasadniczo pomocna, kiedy kraje zbudują społeczeństwo konsumpcyjne typu zachodniego. Przestrzenne warunki wstępne takiego rozwoju należy stworzyć teraz.
(2) Nowa gospodarka oparta na intensywnym wykorzystaniu wiedzy wciąż znajduje się w fazie początkowego rozwoju i aktualnie nie stanowi tendencji dominującej. Składa się natomiast na dziedzinę, którą kraje muszą rozwijać przez kolejne kilka dekad, jeśli rzeczywiście w długim terminie mają konkurować na poziomie równym innym gospodarkom Europy. Podstawy takiego rozwoju trzeba stworzyć już dziś.

Kraje W-RMB (oraz program INTERREG) będą więc musiały realizować dwoistą strategię, nie kładąc niepotrzebnego nacisku na żadną z dwóch współistniejących gospodarek.

1.2.4. Główne wnioski

(1) W miarę nadrabiania dystansu przez będące w tyle gospodarki, pojawiać się będzie presja na instytucje tworzące przestrzenne warunki wstępne wzrostu. W przypadku omawianych krajów środki z funduszy strukturalnych będą musiały być wykorzystywane w sposób efektywny. Kraje te powinny być także przygotowane do absorpcji pomocy strukturalnej już w okresie przed akcesją. Polityki przestrzenne mogą więc stanowić wsparcie lub obciążenie. INTERREG może natomiast istotnie pomóc w przedmiotowej sytuacji.

(2) Kiedy kraje W-RMB rozpoczną zbliżać się do aktualnego poziomu PKB w Z-RMB, interakcje w postaci handlu i kontaktów osobowych ulegną intensyfikacji. W ramach INTERREG powinno się dokonać analizy stosownej infrastruktury mającej obsłużyć drastycznie zwiększone przepływy.

(3) W strukturze gospodarek W-RMB następować będzie stopniowe przejście od przedsięwzięć opartych na intensywnym wykorzystaniu siły roboczej do przedsięwzięć opartych na intensywnym wykorzystaniu wiedzy. „Mobilna równowaga” powinna zostać

osiągnięta w ciągu najbliższych 10 – 25 lat między działaniami faworyzującymi oba typy gospodarki.

(4) Istnieje tendencja, żeby lokalny potencjał wzrostu coraz bardziej wiązać z regionami uniwersyteckimi i miejskimi. Może to skutkować zwiększoną koncentracją ludności oraz działalności gospodarczej, szczególnie w krajach z kilkoma uznanymi ośrodkami wzrostu. Zagadnienie to jest powszechnie spotykanym problemem, któremu stawiają czoła wszystkie narody RMB, jednak największą intensywność zjawiska obserwujemy w Finlandii, Norwegii i Szwecji, z ich rozproszoną strukturą osadniczą i bardzo nowoczesną gospodarką. W stosownym czasie państwa bałtyckie napotkają takie same przeszkody rozwojowe. Poprzez wspieranie policentrycznej struktury osadniczej przedmiotowe zmiany rozwojowe można poprowadzić w sposób umożliwiający połączenie wzrostu i odpowiedniej równowagi przestrzennej. W RMB można znaleźć przykłady udanych przedsięwzięć regionalnych i krajowych o takim charakterze. Występuje także potrzeba ustanowienia zarówno fizycznych, jak i intelektualnych więzi potrzebnych między silnymi węzłami przyszłego systemu osadniczego. Stosunkowo największe wyzwania stoją w tym zakresie przed najbardziej wysuniętymi na północ częściami RMB, w tym przed Regionem Morza Barentsa. Istnieje także konieczność wsparcia sektora kultury podwyższającego jakość życia a zarazem zwiększającego prawdopodobieństwo rekrutacji odpowiedniego personelu. Co więcej, jest to także czynnik rozwojowy dla obszarów o charakterze bardziej wiejskim.

(5) Potencjał południowo-zachodniej części RMB musi zostać wzmocniony w interesie całego RMB, a konflikty co do trwałego wykorzystania zasobów terytorialnych należy ograniczyć.

(6) Lepsza integracja dwóch nowych niemieckich landów z RMB może otworzyć im dodatkowe możliwości nadrobienia dystansu ekonomicznego.

(7) Ścisłe związki, co podkreślano, między działaniami na rzecz rozwoju gospodarczego i infrastrukturą fizyczną (jako funkcjonalne warunki wstępne) należy bezwzględnie wziąć pod uwagę w programie

(8) RMB jako funkcjonalny region jest postrzegany jako względnie ważniejszy przez mniejsze kraje wokół Bałtyku niż przez regiony stanowiące części większych organizmów państwowych.

Wnioski
Z ekonomicznego punktu widzenia program powinien koncentrować się na następujących elementach:
- stymulowanie rozwoju gospodarczego jako warunku wstępnego lepszej integracji; jest to szczególnie istotne dla W-RMB i nowych niemieckich landów, - usuwanie zarówno fizycznych, jak i organizacyjnych przeszkód w interakcjach w kontekście połączeń morskich i lądowych, - wspomaganie krajów o rzadkim zaludnieniu i ich regionów w kontynuacji działań na rzecz skutecznego rozwoju, także w warunkach „nowej gospodarki”,
- systematyczne rozwijanie więzi z regionami stanowiącymi części Niemiec, Polski, Białorusi i Rosji, starając się wykorzystać je jako łączniki z obszarami położonymi w głębi ich krajów.

1.3. Dziedzictwo naturalne i kulturowe

1.3.1. Dziedzictwo naturalne

Sytuacja bieżąca
W RMB ogromne niezdegenerowane obszary zachowane są w stanie nienaruszonym z wysokim poziomem bioróżnorodności, rzadkim w bardziej gęsto zaludnionych częściach Europy. Wszystkie kraje RMB posiadają obszary wpisane na Listę terenów podmokłych o znaczeniu międzynarodowym. Zbiorniki wody słodkiej (stosunkowo czyste jak na Europę) zajmują prawie siedem razy większą powierzchnię niż rejony zurbanizowane.

Szerokie obszary nadbrzeżne pozostały niezagospodarowane a wiele gatunków zwierząt, prawie już wytępionych w Europie Zachodniej (np., wilki, rysie i bociany) wciąż jest częstym elementem fauny państw nadbałtyckich. Bioróżnorodność utrzymuje się na przykład dzięki istniejącym ekologicznym lub zielonym korytarzom w poprzek granic umożliwiającym migracje i kontakty między różnymi gatunkami (przyroda w stanie dzikim).

Lasy należą do najbardziej cennych zasobów naturalnych RMB. Wiąże się to z wielofunkcyjną rolą lasów. Przyczyniają się one do bioróżnorodności RMB, będąc jednocześnie głównymi źródłami wpływów z eksportu państw RMB (np. 40% wpływów z eksportu Łotwy), zapewniając możliwości pracy (MŚP) w obszarach wiejskich i peryferyjnych, wpływając na rozwój turystyki oraz stanowiąc siłę napędową inwestycji drogowych i kolejowych (60% szwedzkiej sieci drogowej to drogi leśne). Drewno i pozostałości z gospodarki leśnej odgrywają kluczową rolę w przejściu sektora energetycznego w kierunku wykorzystania zasobów odnawialnych. Lasy wraz z innymi (np. bagna) zasobami ekologicznymi RMB tworzą ważne pozytywne efekty zewnętrzne. Lasy RMB przyczyniają się do poprawy jakości powietrza w regionie; mają korzystny wpływ na klimat (redukcja efektu cieplarnianego). Region wciąż generuje coraz większą rezerwę leśną, przy corocznym wzroście przekraczającym skalę wycinki. Obszary leśne rozwijały się w Regionie Morza Bałtyckiego przez większość XX wieku w związku z akcją zalesiania pól i pastwisk (Szwecja, Dania, Finlandia) bądź bardziej naturalnym „ponownym zalesianiem“ opuszczonych pól i pastwisk (Łotwa, Estonia).

Jednocześnie jednak Morze Bałtyckie stanowi trudny problem środowiskowy, którego najpoważniejszym elementem jest eutrofizacja. Stężenia metali ciężkich w Bałtyku są znacznie wyższe niż w innych zanieczyszczonych morzach, na przykład w Morzu Północnym. W szczególności problemy środowiskowe Zatoki Fińskiej wymagają szczególnej uwagi i rozwiązań na poziomie międzynarodowym. Morze Bałtyckie jest wyjątkowe; stanowi największy zbiornik wody brachicznej (o niskim zasoleniu) na świecie. Połączenie z Morzem Północnym i Oceanem Atlantyckim jest bardzo wąskie. Cyrkulacja wody w Morzu Bałtyckim jest dość słaba. Zimą Bałtyk jest w dużej części skuty lodem, czyniąc zbiornik bardziej podatnym na skutki zanieczyszczenia. Zasolenie wody jest różne w południowych i północnych partiach Morza Bałtyckiego. Organizmy żyją na granicy swego zasięgu i tolerancji, co czyni ich bardzo wrażliwymi na zmiany.

Jednak nie tylko Morze Bałtyckie, ale także inne cenne obszary ekologiczne w regionie są podatne na katastrofy ekologiczne takie jak ostatnio często występujące ogromne powodzie dotykające kilka krajów bądź pożary lasów. Odrębnym problemem jest zagrożenie środowiskowe wynikające z usuwania odpadów radioaktywnych, szczególnie pochodzenia wojskowego, w północno-zachodniej Rosji. Obecność reaktorów jądrowych w regionie oraz

trudności związane z ich zabezpieczeniem oraz z usuwaniem odpadów nuklearnych czynią problem ważnym zagadnieniem dla całego regionu. Wspólne wysiłki w tym obszarze podlegają koordynacji przez Grupę Roboczą ds. bezpieczeństwa nuklearnego działającą pod auspicjami CBSS i mającą swój odpowiednik w ramach Rady Euroarktycznego Regionu Morza Barentsa. Białoruś posiadająca 20% swego terytorium i wiele rzek skażonych radioaktywnymi substancjami po katastrofie w Czernobylu na Ukrainie nie stanowi części przedmiotowych grup.

W krajach podlegających transformacji występują wciąż krótkoterminowe konflikty między ochroną natury i społeczno-ekonomicznym rozwojem wymagających innowacyjnej promocji zasobów naturalnych jako źródła wpływów a zewnętrzną pomocą stymulującą długoterminowe rozwiązania problemu efektów zewnętrznych i wzywającą do ochrony naturalnych zasobów RMB. Bez takiej pomocy natura w krajach podlegających transformacji może być podatna na zmiany związane z rozwojem gospodarczym, który jest obecnie koniecznością, co zasadniczo implikuje między innymi potrzebę szybkiej racjonalizacji szczególnie rolnictwa i gospodarki leśnej. Proces ten może skutkować powstaniem tego samego typu gospodarki monokulturowej, jaki dominuje w Z-RMB, który okazał się być szkodliwy dla bioróżnorodności. Zagadnienia środowiskowe są dlatego ważnym aspektem osiągnięcia spójności w ramach RMB a ich waga jest podkreślana w procesie akcesji do członkostwa w UE. Różnice w jakości i zarządzaniu środowiskowym mogą bowiem wzmocnić podział wschód-zachód, zakłócić konkurencję oraz prowadzić do stworzenia przystani dla zanieczyszczeń we wschodniej części RMB w długim terminie stanowiącej czynnik ograniczający zniechęcający do budowania nowej gospodarki.

Trendy

Prowadzone są ciągłe wysiłki przez różne władze i organizacje RMB zmierzające do ochrony i rozwoju zasobów naturalnych RMB. W długim horyzoncie nieodwracalnych szkód dla środowiska należy bezwzględnie unikać.

(a) Udział chronionych obszarów w W-RMB wzrósł w ciągu ostatnich lat. Dostosowanie się do zasad stałości środowiskowej jest silne w krajach RMB. W roku 1997 większość państw W-RMB wydała narodowe plany działania na rzecz ochrony środowiska (NEAP) i przystąpiła do ich wdrażania. Komisja UE doszła do wniosku, że choć w stosownych krajach RMB wdrożenie legislacji środowiskowych nie jest jeszcze zbyt zaawansowane, to poczynione już postępy zostały ocenione szczególnie wysoko w przypadku Łotwy, Estonii i Litwy, zaś w Polsce wciąż niezbędne jest przygotowanie kompleksowej koncepcji w przedmiotowym obszarze.

(b) Zanieczyszczenie jest stabilne lub zmniejsza się ostatnimi laty:

- Obciążenie zanieczyszczeniem w Morzu Bałtyckim wciąż stanowi problem dla całego RMB, choć zostać on zredukowany poprzez usprawnienie systemów oczyszczania ścieków i przyczyniające się do większej stałości środowiskowej praktyki rolnicze. Inne problemy związane z usuwaniem odpadów pozostały nierozwiązane. Kolonie glonów stały się bardziej powszechne z uwagi na eutrofizację Morza Bałtyckiego wynikającą z zanieczyszczenia azotem i fosforem.
- Poziomy zanieczyszczenia powietrza pozostają w RMB względnie stałe od roku 1994. Redukcje poziomu SO_2 i NO_x mają miejsce nieprzerwanie od roku 1994. Rozpowszechnienie się ruchu opartego na pojazdach silnikowych stanowi rosnący problem środowiskowy w Regionie Morza Bałtyckiego, ale jego wpływu jeszcze nie poddano ocenie.

- Kraje W-RMB mają niskie poziomy emisji CO_2, SO_2 i NO_x per capita i wysokie poziomy emisji na jednostkę PKB w porównaniu do państw Z-RMB, co uwidacznia potrzebę podniesienia sprawności działań na rzecz środowiska w W-RMB.

Ponieważ gospodarka Bałtyku stopniowo się rozwija, zanieczyszczenie raczej powinno znowu rosnąć, chyba że będzie podlegać właściwemu równoważeniu przez stosowne działania wzmocnione istotnymi nakładami finansowymi na rolnictwo, przemysł i sektor transportu RMB.

(c) Występuje widoczny trend ku podnoszeniu efektywności energetycznej. Rządy w krajach RMB wprowadziły poważne zmiany w sposobach użytkowania energii dzięki reformom cen, środkom zabezpieczenia źródeł energii (infrastruktura zapewniająca podwyższoną efektywność energetyczną), przejściu na czystsze paliwa oraz nowym politykom energetycznym, np. w krajach UE RMB (Dania i Finlandia) wdrożono podatek energetyczny/CO_2, wsparciu alternatywnych środków generowania energii, tzn. produkcji elektryczności z biomasy oraz budowy nowych elektrowni zasilanych gazem. W sektorze transportu szczególnie promuje się transport publiczny a wsparcie finansowe wykorzystuje się na zakup czystych ekologicznie pojazdów.

(d) Dzięki zmniejszającemu się zanieczyszczeniu lista gorących obszarów HELCOM [2] uległa skróceniu od roku 1992 z pierwotnej liczby 132 do 115 pozycji. W 76 gorących obszarach trwają inwestycje a 81 otrzymuje pomoc techniczną w celu rozwiązania wynikłych problemów.

(e) Planowanie przestrzenne nie było dotychczas w pełni wykorzystywane dla celów ochrony i rozwoju zasobów naturalnych RMB.

Aktualnie działania zmierzające do ochrony przyrody nie są dobrze koordynowane z politykami przestrzennymi i regionalnymi oraz często utrudniają znaczący postęp gospodarczy. Ponieważ obszary chronione nie są odizolowanymi jednostkami, lecz mają wiele gospodarczych, społecznych i kulturowych więzi z regionami położonymi w głębi kraju, występuje potrzeba osiągnięcia równowagi między ochroną natury a rozwojem społeczno-gospodarczym uwzględniającej znaczenie elastyczności dróg rozwoju regionalnego. Zagadnienie to jest szczególnie ważne dla krajów W-RMB, które nie mogą pozwolić sobie na jakiekolwiek spowolnienie swego wzrostu gospodarczego.

Planowanie i zarządzanie przestrzenne oferuje istotne możliwości ochrony i rozwoju zasobów naturalnych RMB oraz zintegrowanego zarządzania ekologicznie wrażliwymi obszarami oraz ważnym krajobrazem kulturowym. Planowanie przestrzenne może, na przykład, minimalizować potrzebę dojazdów, koncentrować się na środowiskowo przyjaznych formach transportu zbiorowego (statek, koleje) oraz wspierać rozwój policentrycznej struktury osadniczej w sposób bardziej dostosowany do potencjału środowiskowego. Takie uzgodnione przedsięwzięcia międzynarodowe są szczególnie istotne, jeśli obszary zielone wymagające zintegrowanego zarządzania zlokalizowane są w schemacie typu sieci (sytuacja taka pojawia się na przykład w przypadku bałtyckich zatok i lagun).

1.3.2. Dziedzictwo kulturowe

[2] W 1992 roku 132 „gorące obszary" stanowiące szczególnie poważne indywidualne źródła lub działalności powodujące emisję, obejmujące strefy przemysłowe, dawne bazy wojskowe oraz szereg wysypisk odpadów wokół Morza Bałtyckiego, podlegało identyfikacji przez Komisję ds. ochrony środowiska Morza Bałtyckiego. (HELCOM)

Sytuacja bieżąca
Każdemu elementowi środowiska fizycznego można przypisać wartość o charakterze dziedzictwa[3] wymagającą zabezpieczenia. Dlatego kryteria ochrony powinny podlegać ustaleniu w ramach procesu politycznego (zwykle demokratycznego). Takich kryteriów na poziomie RMB dotychczas jeszcze nie ustalono. Klasyfikacja i dokumentacja dziedzictwa kulturowego w RMB znajdują się daleko w tyle za standardami europejskimi. Brakuje w tej dziedzinie intensywnej wielosektorowej współpracy, pomimo pewnych wysiłków podejmowanych przez sektor turystyczny współpracy Bałtyk 21 (Agenda 21 dla Regionu Morza Bałtyckiego).

Dziedzictwo kulturowe obejmuje szeroki zakres cech i krajobrazów, od geograficznie bardzo ograniczonych powierzchni zamku lub wsi do dużo większych elementów krajobrazu składających się w znacznej mierze z uwarunkowań biologicznych. Niestety jednak jedyne dostępne dane dotyczą historycznych miejsc i zabytków w RMB. W sumie jest prawie 3.000 odrębnych miejsc stworzonego dziedzictwa w RMB. Zidentyfikowany schemat odzwierciedla geografię fizyczną regionu, w którym historyczne osadnictwo rozwijało się głównie wzdłuż cieków wodnych oraz innych korytarzy transportowych bądź w strefie nadbrzeżnej.

Trendy
Kiedyś istniała bardzo ostra granica między dziedzictwem naturalnym a dziedzictwem kulturowym lub między ochroną natury a ochroną kultury. Dzisiaj tendencją jest integracja obu aspektów w jedną koncepcją zwaną „krajobrazem". W takim krajobrazie występują pewne ściśle kulturowe wartości i pewne ściśle naturalne wartości, lecz najbardziej uderzająca jest ogromna liczba cech, które posiadają zarówno składniki kulturowe, jak i składniki biologiczne, nazwanych „dziedzictwem biokulturowym". Krajobraz kulturowy podlega ciągłej budowie w sposób, w jaki wykorzystywana jest przestrzeń, głównie dla celów działalności gospodarczej. Taka analiza (dotycząca zasadniczo europejskich wartości, ponieważ na kontynencie wartości naturalne to nie „dzika przyroda", lecz w większości najbardziej cenione krajobrazy i typy roślinności stanowiące jednakże raczej skutek działalności człowieka) rozpoczęła się w północno-zachodniej Europie i ostatnio została przyjęta do normalnych prac z zakresu planowania w przedmiotowych krajach (zintegrowane zarządzanie). Dlatego sposób, w jaki prowadzona jest gospodarka leśna, rolnictwo a nawet przemysł, ma fundamentalne znaczenie dla rozwoju krajobrazu kulturowego. Jakość takiego krajobrazu jest istotna, ponieważ wpływa na możliwość zamieszkania ogromnych części RMB, na przykład przyciągając turystów, nabywców domów wakacyjnych, spółki ITC itd. Stąd wszystkie sektory oddziałujące na rozwój krajobrazu kulturowego muszą podlegać uwzględnieniu w politykach przestrzennych.

Dziedzictwo kulturowe lub biokulturowe stanowi ważny zasób ekonomiczny regionu. Niektóre miejsca takie jak Sankt Petersburg ze słynnym na cały świat Ermitażem, wiele pałaców ruskiej szlachty oraz malownicze koryta rzek mogą przyciągać turystów z dookoła globu. Inne miejsca takie jak miasta Sztokholm, Gdańsk, Wilno, Tallin czy Ryga, krajobrazy estońskich wysp lub Kurońskiej Kosy i wydmy w Łebie oraz wiele innych można uznać za wartości o znaczeniu europejskim. Takie miejsca są także potencjalnie atrakcyjne dla wykwalifikowanej siły roboczej. Niestety w kontekście RMB szereg aspektów krajobrazu kulturowego dotychczas nie uległo integracji i wciąż brakuje zharmonizowanej wizji sytuacji w całym regionie. W odniesieniu do zintegrowanego zarządzania krajobrazem kulturowym

[3] Dziedzictwo kulturowe podlega ograniczeniu w niniejszym rozdziale do dziedzictwa nieruchomego, tzn. *krajobrazu kulturowego oraz stworzonego środowiska krajów BSR.* Takie formy kultury jak nauka, literatura, teatr, folklor, muzyka, sztuka wizualna, sport itd. nie są tutaj uwzględnione.

planowanie przestrzenne mogłoby odgrywać rolę integratora sektorowych gałęzi administracji w formie, w jakiej przewiduje to ESDP (Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego). W wielu przypadkach zmodyfikowane wykorzystywanie dziedzictwa jest uznawane za jedyny realistyczny sposób jego utrzymania i ochrony.

Ponieważ aktualną potrzebą jest znalezienie rozwiązań administracyjnych i komercyjnych dla uwzględnienia ochrony dziedzictwa w procesie rozwoju, tradycyjne władze odpowiedzialne za jego ochronę nie posiadają uprawnień, by samodzielnie zajmować się przedmiotowym zadaniem, a ochrona dziedzictwa musi podlegać bezwzględnemu połączeniu i integracji z planowaniem przeznaczenia terenu i rozwojem przestrzennym. Zasadniczym pytaniem we wszystkich krajach RMB jest tak naprawdę, jak zreorganizować dotychczasowe struktury administracyjne w sposób zapewniający realizację bieżących postulatów o połączenie ochrony z rozwojem drogą wykorzystania planowania przeznaczenie terenu jako środka koordynacji.

Zgodnie z zobowiązaniami z trzeciej Konferencji Ministrów Kultury Państw Morza Bałtyckiego (Lubeka, 1997), powołano Grupę Roboczą ds. dziedzictwa kulturowego w celu koordynacji praktycznej współpracy w tej dziedzinie oraz przygotowania materiałów o współpracy w obszarze dziedzictwa kulturowego na ministerialną konferencję w Gdańsku w roku 1999. Na Konferencji w Gdańsku wydano Deklarację o współpracy w dziedzinie ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Aktualnie kilka innych grup roboczych intensywnie pracuje na przykład nad wykazem dziedzictwa nadbrzeżnego i podwodnego, badaniem historycznych drewnianych budynków w miastach, ochroną budynków itd.

Wnioski

Program powinien koncentrować się na następujących elementach:

- Utrzymanie i zwiększenie (poprzez instrumenty przestrzenne) bioróżnorodności środowiska naturalnego w RMB (np. ochrona i rozwój zielonych korytarzy, niezbędne połączenia między różnymi biotopami w RMB) z uwzględnieniem dotychczasowych programów i współpracy transnarodowej w tym obszarze takich jak Natura 2000 UE; koncepcja zielonej sieci Bałtyk 21/VASAB lub HELCOM i jego działania JCP (np. BSPA, MLW) a także pilotażowa faza ICZM;
- Zintegrowane zarządzanie zasobami naturalnymi o znaczeniu transnarodowym;
- Zintegrowane zarządzanie dziedzictwem naturalnym i kulturowym w ramach planowania przestrzennego; Połączenie ochrony i rozwoju środowiska naturalnego oraz krajobrazów kulturowych z trwałym rozwojem regionalnym przy wykorzystaniu planowania przestrzennego jako narzędzia;
- Promowanie właściwej równowagi między funkcjami gospodarczymi, społecznymi i ekologicznymi obszarów rolniczych i leśnych (w szczególności w krajach W-RMB (wspomaganie ich w procesie generowania pozytywnych efektów zewnętrznych związanych z ich środowiskiem naturalnym);
- Rozwijanie metod, przy wykorzystaniu których dofinansowania rolniczo-środowiskowe UE mogą podlegać spożytkowaniu jako ważne narzędzia ochrony cennych krajobrazów w normalnych obszarach rolniczych.

1.4. Struktura zaludnienia

Struktura zaludnienia regionu odgrywa ważną rolę w trwałym rozwoju. Funkcje miast w rozwoju gospodarczym podkreślono szczegółowo w rozdz. 1.2., uwypuklając takie zagadnienia jak korzyści skali, pozytywne efekty zewnętrzne, stymulowanie innowacyjności itd. Typ struktury zaludnienia jest także istotny dla społecznego i środowiskowego elementu trwałego rozwoju. Policentryczna struktura osadnicza jest zwykle bardziej dostosowana do potencjału środowiskowego danego terenu i zapewnia lepszą dostępność pewnych ważnych świadczeń społecznych.

Zasadniczo współpraca i porozumienia miast odgrywają ważną rolę w podnoszeniu poziomu regionalnej spójności. Z transnarodowego punktu widzenia taka współpraca jest szczególnie przydatna wzdłuż transeuropejskich korytarzy transportowych. Takie porozumienia dopiero zaczynają się pojawiać. Generalnie kontakty między miastami W-RMB i Z-RMB są z oczywistych względów historycznych stosunkowo słabe, lecz sytuacja poprawia się w południowej strefie między Niemcami a Polską oraz w środkowej strefie między ośrodkami miejskimi w środkowo-wschodniej Szwecji, południowej Finlandii, Sankt Petersburgiem, Rygą i Tallinem. Porozumienia o współpracy małych i średnich miast, wzmacniające ich potencjał społeczno-gospodarczy oraz organizacyjny, odgrywają istotną rolę w rozwoju pozostających w tyle części RMB obsługiwanych przez takie miasta. Przykład stanowi tutaj realizowany właśnie projekt INTERREG IIC, który wzmacnia strukturę zaludnienia w regionie nadbrzeżnym południowego Bałtyku cierpiącym z powodu upadku rybołówstwa poprzez budowę i współpracę sportowych przystani jachtowych.

Sytuacja bieżąca

Z 75 milionów mieszkańców miast w RMB, 63 miliony zamieszkują w ośrodkach miejskich mających ponad 10.000 mieszkańców (20% populacji miejskiej RMB mieszka w miastach mających ponad 1 milion mieszkańców, 17,3% w miastach mających 250.000-1.000.000 mieszkańców, 14,3% w miastach mających 100.000-250.000 mieszkańców i około 33,3% w miastach mających 10.000-100.000 mieszkańców). W sumie w RMB było w roku 1998 1039 miast mających ponad 10.000 mieszkańców. Największe metropolie tego obszaru to Sankt Petersburg (4,7 miliona) oraz Berlin (3,4 miliona). Jednak powyższe dwa miasta aktualnie głównie obsługują swe odpowiednie kraje, podczas gdy Sztokholm, Hamburg, Helsinki i Kopenhaga to ośrodki o dużym znaczeniu dla innych części RMB. Także Gdańsk-Gdynia, Wilno, Ryga i Tallin aspirują do takiej roli. Każdy z jedenastu krajów RMB lub ich części ma jedno lub więcej miast o przybliżonej liczbie mieszkańców równej lub przekraczającej pół miliona. Jednak w porównaniu do centrum kontynentu struktura subregionów metropolitalnych zarówno w W-RMB, jak i w Z-RMB (z pewnymi wyjątkami) nie została wystarczająco rozwinięta, aby umożliwić regionowi odgrywanie samodzielnej roli w gospodarce globalnej (szczegółowe informacje w rozdz. 1.2.).

Średni stopień urbanizacji (w rozumieniu tradycyjnej definicji) w regionie wynosi 73%. Największe rozbieżności na poziomie krajowym występują między Polską 62% a Danią 85% oraz między niemieckimi a rosyjskimi częściami RMB. Tradycyjny proces urbanizacji został już zakończony we wszystkich krajach RMB oprócz Białorusi. Dla całego RMB równowaga między populacją miejską a wiejską zmienia się o ponad jeden procent rocznie, choć w ciągu ostatnich czterdziestu lat występuje stały spadek zmienności. Należy zauważyć jednak, że niektóre kraje takie jak Polska czy Litwa nie przystąpiły jeszcze do poważnej restrukturyzacji swojej gospodarki wiejskiej (rolnictwo). Proces ten nastąpi wcześniej czy później i może mieć znaczący wpływ na rozwój ich struktur miejskich, jak wskazano w rozdz. 1.2.

Główne wyzwania dla rozwoju miast wokół Morza Bałtyckiego są w pewnym stopniu różne dla Z-RMB i W-RMB. Miasta z W-RMB wciąż muszą przezwyciężać negatywne dziedzictwo przeszłości. Jednocześnie starają się chronić pozytywne cechy, np. bardziej „zwarte“ miasta, oraz unikać pewnych negatywnych tendencji takich jak wzrost segregacji dochodowej odzwierciedlony w wymiarze przestrzennym (duże centralnie położone miejskie osiedla mieszkaniowe złożone z „betonowych bloków” przekształcające się w „getta” dla biedoty). Wiąże się to także z globalizacją i otwarciem gospodarki RMB[4]. W południowo-wschodniej części RMB gospodarka rynkowa wygenerowała tendencje ku rozproszonym strukturom osadniczym i miastom rozwijającym się w kierunku otwartych krajobrazów. Dla wielu miast skandynawskich wyzwaniem jest rzadkie zaludnienie, duże odległości fizyczne oraz czasami peryferyjna lokalizacja.

Braki w zakresie miejskiego środowiska naturalnego można zauważyć, choć w różnym stopniu, w całym Regionie Morza Bałtyckiego. Ważnym problemem jest rozpowszechnienie się ruchu opartego na pojazdach silnikowych w bardziej rozwiniętych częściach regionu. Teraz proces ten pojawia się także w innych częściach. Innymi problemami są: niewystarczająca ochrona otwartych krajobrazów w miastach, brak kontroli nad ekspansją miast, niewystarczające powiązanie miejskiego rozwoju przestrzennego z systemami transportu publicznego, lokalizacja nowych inwestycji miejskich nieuwzględniająca potrzeb minimalizacji ruchu – szczególnie ruchu samochodowego. Widoczne są jednak w RMB także przykłady dobrych praktyk służące rozwiązywaniu przedmiotowych problemów drogą uzgodnionych przedsięwzięć różnych władz i sektora prywatnego (współpraca sektora publicznego z sektorem prywatnym).

Trendy

(a) *Wzrost miast*

W ostatniej dekadzie im mniejsza klasa wielkości miasta, tym szybszy był wzrost jego populacji. W klasie najmniejszych ośrodków miejskich (10.000-25.000 mieszkańców), całkowity wzrost wyniósł 4% w przedmiotowym okresie, 3% w miastach mających 25.000-50.000 mieszkańców itd. Jednak względna pozycja małych i średnich miast może być zagrożona w szczególności w przypadku ośrodków zlokalizowanych w obszarach wiejskich i regionach peryferyjnych. Pomimo szybszego wzrostu mniejszych miast struktury zaludnienia w RMB nie wydają się być zupełnie policentryczne z uwagi na wysoką koncentrację populacji na Łotwie, w Estonii, w części Rosji objętej RMB i w Danii.

Miasta o spadającej populacji usytuowane są w regionie Meklemburgia-Pomorze Przednie, w Estonii, na Łotwie i w Rosji. Sankt Petersburg jest miastem z indywidualnym największym bezwzględnym spadkiem liczby ludności w ostatnim okresie (270.000 obywateli w ciągu niecałych 10 lat). Taki spadek jest wynikiem wysokiego współczynnika umieralności i niskiego przyrostu naturalnego połączonych z migracją mieszkańców w obszary wiejskie, gdzie życie jest tańsze dla emerytów i osób o niskich dochodach. Wpływ przestrzenny takich zmian populacji na konkurencyjność i rozwój RMB trudno przewidzieć. Jednak możliwe jest, że spadek liczby ludności w niektórych miastach RMB o europejskim znaczeniu (np. Sankt Petersburg) będzie skutkować utratą (bądź przynajmniej względnym pogorszeniem) realizacji pewnych istotnych funkcji gospodarczych w RMB.

[4] Patrz na przykład Sankt Petersburg z 1,6 miliona gości/turystów, podczas gdy znacznie mniejsza Estonia przyciągnęła 2,44 miliona turystów w roku 1996.

Najszybsze tempo wzrostu miast w RMB zanotowano w zachodniej części Białorusi (Grodno, Brześć, Mińsk). W W-RMB występuje wzrost małych miast wynikający ze stosunkowo wyższej żyzności i wzrostu większych miast oraz otaczających je mniejszych ośrodków z uwagi na korzystne warunki ekonomiczne (funkcje bram, korzyści skali, zapotrzebowanie na wysokokwalifikowaną siłę roboczą). Hamburg, Kopenhaga, Helsinki, Oslo, Sztokholm i wiele innych skandynawskich miast cechuje w ostatnich latach także istotny wzrost populacji. Głównym problemem w Szwecji, Finlandii i Norwegii w ciągu ostatnich kilku lat są wyraźne tendencje bardzo szybkiego rozwoju obszarów metropolitalnych wraz – głównie – z obszarami dysponującymi dobrymi ośrodkami uniwersyteckimi. Wielu analityków aktualnie wiąże przedmiotowy rozwój z rozwijającą się „nową gospodarką" kładącą silny akcent na działalność opartą na intensywnym wykorzystaniu wiedzy.

(b) *Relacje miasto-wieś*
W Polsce, w krajach skandynawskich oraz w Niemczech ludzie przenoszą się poza granice miast w poszukiwaniu tańszych gruntów (istotne także dla przedsiębiorstw) oraz lepszej jakości życia. Schemat typowej ekspansji miejskiej można łatwo zauważyć wokół Berlina i Hamburga oraz w przypadku polskich dużych miast takich jak Łódź i Warszawa (warszawski region miejski rośnie bardzo intensywnie, podczas gdy miasto Warszawa traci mieszkańców) a także w pewnym stopniu na przykładzie Rygi (populacja głównego miasta zmniejsza się podczas gdy liczba ludności w regionie jest stabilna). Jednocześnie pojawiają się nowe trendy przyspieszonego wzrostu populacji w ośrodkach miejskich w krajach skandynawskich.

W Z-RMB i w Polsce nowe sektory zaawansowanych technologii oraz centra handlowe rozwijają się poza miastami właściwymi. Takie nowe jednostki miejskie mają znaczący wpływ na pogłębianie się zależności od samochodów mieszkańców miast, generowanie ruchu, wywieranie presji na strukturę ekologiczną i społeczną miast a także pogarszanie się warunków prowadzenia działalności w centrach miast przez małe przedsiębiorstwa i firmy usługowe.

Ekspansja miejska, degradacja centrów miast, zmniejszanie się gospodarczego potencjału obszarów wiejskich oraz współpracy miasto-wieś stanowią możliwe scenariusze dla RMB, jeśli nie nastąpi stosowne zrównoważenie poprzez zastosowanie odpowiednich działań zaradczych. Przy czym w wielu krajach RMB takie działania zostały ustanowione. Wartym przytoczenia przykładem może być regeneracja obszarów dawnej stoczni w Göteborgu, skutkująca istotnym zmniejszeniem się ekspansji miejskiej. Także w Bremie, Hamburgu, Helsinkach i Sztokholmie przyjęto strategie budowy miasta w aktualnych jego granicach. W Finlandii uruchomiono różnorodne projekty rozwojowe we współpracy z właścicielami sklepów, właścicielami nieruchomości oraz lokalnymi obywatelami zmierzające do podniesienia atrakcyjności centrów miast takie jak budowa żywych stref pieszych z kawiarniami na wolnym powietrzu lub stworzenie sieci ścieżek rowerowych.

(c) *Planowanie przestrzenne*
Pomimo rosnącej roli miast jako ważnych uczestników rozwoju RMB, plany strategiczne miast bałtyckich prawie nie uwzględniają roli miasta w rozwoju RMB. Myślenie oparte na współpracy nie pojawia się w większości planów. Plany zostały głównie zorientowane lokalnie odpowiednio do zadań realizowanych zwykle przez władze lokalne. Ale także odwrotnie, plany strategiczne miast powinny być brane pod uwagę na poziomie planowania krajowego lub regionalnego bałtyckiego. Danych i analiz dla regionów funkcjonalnych (metropolitalnych) brakuje w wielu krajach RMB, co zmniejsza efektywność polityk przestrzennych.

Wnioski

Program powinien koncentrować się na następujących elementach:

- Usprawnienie komunikacji i rozwijanie współpracy technologicznej i naukowej między miastami o znaczeniu bałtyckim a także przezwyciężanie negatywnego wpływu dużych odległości między nimi;
- Współpraca grup miast mających takie same problemy lub stanowiących część tego samego regionu (w celu zbudowania wspólnych kwalifikacji i kompetencji w dziedzinach takich jak edukacja, kultura, badania i rozwój;
- Promowanie policentrycznego rozwoju struktur miejskich RMB z koncentracją na drugorzędnych miastach w niemetropolitalnych subregionach RMB;
- Zapobieganie niepotrzebnej ekspansji miejskiej, skutkującej degradacją centrów miast, zmniejszeniem się potencjału zajmowanych obszarów wiejskich oraz pogorszeniem współpracy miasto/wieś;
- Budowanie instytucji zajmujących się rolą miast w trwałym rozwoju RMB.

1.5. Sieć infrastrukturalna; transport, telekomunikacja, energetyka

Szwecja, Finlandia i Norwegia mogą z punktu widzenia komunikacji być praktycznie postrzegane jako wyspy. Oprócz relacji między Norwegią a Szwecją, praktycznie cały handel zagraniczny i ruch turystyczny odbywa się przez morze. Sytuacja jest więc tu zupełnie inna niż w innych częściach Europy. Ze względu na Morze Bałtyckie interakcje w ramach RMB w znacznym zakresie muszą opierać się na kontaktach przez morze. Dla rozszerzonej Unii Morze Bałtyckie będzie, z wyjątkiem Rosji, postrzegane jako morze wewnętrzne. Usprawniona gospodarka w W-RMB, wraz z integracją między wszystkimi krajami RMB zbliżającymi się do poziomu już osiągniętego przez państwa skandynawskie, będzie wymagać szerokiej infrastruktury komunikacyjnej, w ramach której morze w przeciwieństwie do reszty Europy będzie mieć znaczenie szczególne.

1.5.1. Transport

Sytuacja bieżąca

Bieżącą dostępność w RMB charakteryzują różnice między niemiecką częścią RMB, Danią, zachodnią i centralną Polską a innymi regionami. Występują tam także duże, częściowo gęsto zaludnione obszary, np. w państwach bałtyckich, na Białorusi, w Regionie Morza Barentsa, w północno-zachodniej Rosji, w północnej Polsce niecieszące się wysokiej jakości międzyregionalną infrastrukturą transportową.

Transport drogowy

W Z-RMB transportowa infrastruktura drogowa jest rozwijana odpowiednio do istniejących potrzeb, podczas gdy w reszcie regionu można ją opisać jako system *brakujących połączeń i brakujących sieci*.[5] W szczególności brak jest wystarczającego potencjału transportu drogowego w postaci autostrad obsługujących główne korytarze transportowe w Polsce. Ponadto sieci drugorzędnych dróg regionalnych nie zostały rozbudowane w wystarczającym stopniu w niektórych częściach regionu, głównie w W-RMB i w obszarze Morza Barentsa.[6]

---

[5] Infrastruktura transportowa RMB. Aktualnie, w RMB można zauważyć następujące braki ogólnej natury:

- Połączenia drogowe (i kolejowe) między Niemcami a Polską. Poprawa jest powolna i utrudniona problemami finansowymi oraz biurokracją.
- Połączenia drogowe (i kolejowe) między Polską a Państwami Bałtyckimi. Aktywność widoczna po stronie litewskiej, powolne działania w Polsce. W szczególności sytuacja dotycząca południowego korytarza bałtyckiego jest dramatyczna, ponieważ połączenie to integrujące Kaliningrad, Polskę oraz Państwa Bałtyckie z północnymi Niemcami (tak zwana via Hanseatica) nie zostało nawet uwzględnione jako priorytet TINA.
- Połączenia drogowe i kolejowe do/z obszarem kaliningradzkim. Istotne problemy oraz brak finansowania i aktywności.
- Połączenia drogowe i kolejowe do/z obszarem Sankt Petersburga. Istotne problemy oraz powolne działania wynikające z braku finansowania.
- Trójkąt Nordycki, choć nie stanowi zasadniczo braku, musi kontynuować swój dalszy rozwój.
- Most Fehmarn Belt stanowi główne brakujące ogniwo w południowo-zachodnim RMB po otwarciu mostów na Wielkim Bełcie i cieśninie Öresund.
- Potencjalnie największe braki wiążą się z infrastrukturą zlokalizowaną w już silnie zmotoryzowanych miastach Europy Środkowej i Wschodniej. Ośrodki te stawiają obecnie czoła ogromnym potrzebom inwestycyjnym, ponieważ starają się rozwiązać narastające problemy transportu miejskiego. Wszędzie rozwiązania będą mieć bardzo bezpośrednie implikacje środowiskowe i wpływ na planowanie przestrzenne.

[6] Pomimo szeregu przedsięwzięć w sferze analiz oraz współpracy na pograniczu Rosji oraz Norwegii i Finlandii, konkretne wyniki ograniczają się do kilku przejść granicznych oraz paru nowych dróg (żwirowych). Tym niemniej te usprawnienia, choć mniej kosztowe i spektakularne, są istotne dla regionalnej spójności, handlu i wymiany kulturowej.

Znaczne różnice występują między poszczególnymi częściami RMB w odniesieniu do ruchu drogowego z względnie wysokimi obciążeniami ruchem w Danii i Niemczech oraz w kilku obszarach w krajach skandynawskich oraz umiarkowanymi obciążeniami ruchem w innych częściach RMB[7]. Jednak wszędzie ruch drogowy w aglomeracjach miejskich jest zdecydowanie wyższy niż w korytarzach między nimi oraz w obszarach wiejskich.

Ruch promowy jest w RMB niezmiernie skoncentrowany. 35% z 80 milionów pasażerów promów notowanych w portach bałtyckich co roku korzysta z przeprawy Helsingborg - Helsingör. Każde z miast Sztokholm i Helsinki ma ponad 10% całkowitego pasażerskiego ruchu promowego w RMB. Z wyjątkiem Tallina, w W-RMB prawie nie ma portów pasażerskich o istotnych strumieniach przekraczających 1 milion osób rocznie.

Koleje

RMB generalnie nie stanowi części rozwijającej się w Europie sieci szybkiej kolei. Wytyczne dla sieci transeuropejskich (TEN) opisują kilka połączeń w północnej części Niemiec, Danii, Szwecji, Finlandii oraz Norwegii. RMB charakteryzuje się niezrównoważoną podażą infrastruktury kolejowej oraz brakiem współdziałania między różnymi krajowymi systemami kolejowymi (różne szerokości torów, system sygnalizacji, kolejowe systemy energetyczne). Najwyższa gęstość sieci kolejowej występuje w niemieckiej części RMB i w Polsce, gdzie główne linie są złożone z dwóch torów i zelektryfikowane. W Norwegii, Szwecji i Finlandii gęstość sieci jest znacznie niższa, odzwierciedlając niską gęstość zaludnienia. W Rosji, na Białorusi oraz w państwach bałtyckich gęstość sieci kolejowej jest także niska w połączeniu z niską skalą elektryfikacji oraz złym stanem fizycznym większości torów determinującym niskie średnie prędkości.

Transport lotniczy

Kopenhaga i Sztokholm są największymi lotniskami w RMB (25% wszystkich lotniczych strumieni pasażerskich RMB). Jednak w skali europejskiej zajmują dopiero 13 i 14 miejsce. W krajach skandynawskich wiele regionalnych ośrodków w mniej zaludnionych obszarach dysponuje własnym lotniskiem. Korzystanie z samolotów dla celów cotygodniowego a nawet codziennego transportu do stolicy ma znacznie większe znaczenie w krajach skandynawskich niż w jakichkolwiek innych częściach Europy. Niektóre z małych miast skandynawskich cechują znacznie wyższe pasażerskie strumienie lotnicze niż stolice państw bałtyckich. Zasadniczo należy zauważyć, że ruch lotniczy między stolicami skandynawskimi jest niezmiernie intensywny, co odzwierciedla zarówno bliskie więzi gospodarcze i społeczne między krajami, jak i silną pozycję przedmiotowych stolic w ich odpowiednich krajach w sensie administracyjnym i transportowym. Warszawa i Sankt Petersburg są największymi lotniskami w W-RMB. Istotnym problemem jest regionalna obsługa lotnicza we wschodniej części Regionu Morza Barentsa, która ledwie funkcjonuje z uwagi na ograniczone strumienie ruchu pasażerskiego oraz wysokie koszty. Sankt Petersburg oraz Mińsk są zorientowane na Moskwę, co skutkuje jedynie kilkoma połączeniami z innymi częściami RMB.

Całkowita wielkość przewozów lotniczych towarowych lotnisk RMB wynosi około 1,2 miliona ton. Lotniska stolic skandynawskich dominują w lotniczym ruchu towarowym. Kopenhaskie lotnisko obsługuje prawie jedną trzecią wszystkich lotniczych przewozów towarowych RMB. Lotniska w Sztokholmie, Helsinkach i Oslo razem z Kopenhagą składają się na prawie 60% całego ruchu frachtowego w RMB. Lotniska w Hamburgu, Warszawie, Göteborgu, Berlinie i Sankt Petersburg zajmują dalsze miejsca; jednak średnio cechują je

[7] Choć na przykład w Polsce obciążenia ruchem są raczej wysokie w porównaniu do istniejącego potencjału.

przewozy towarowe na poziomie tylko 50% dość niskiego poziomu ruchu towarowego lotniska w Oslo.

Wewnętrzny transport wodny

Tylko niemiecka część RMB dysponuje wewnętrzną wodną siecią transportową o przynajmniej, w pewnym zakresie, międzynarodowym znaczeniu. Inne kraje takie jak Białoruś, Polska i rosyjska część RMB posiadają tylko jedno wewnętrzne wodne połączenie transportowe o znaczeniu międzynarodowym.

Transport morski

Każdy z krajów Morza Bałtyckiego posiada co najmniej jednej port o obrotach towarowych przynajmniej 10 milionów ton wg danych z roku 1998. Ważne porty w poszczególnych krajach to Hamburg, Lubeka i Rostock w Niemczech; Gdańsk-Gdynia oraz Szczecin-Świnoujście w Polsce; Kłajpeda na Litwie; Ventspils i Ryga na Łotwie; Tallin w Estonii; Sankt Petersburg w Rosji; Helsinki, Porvoo i Kotka-Hamina w Finlandii; Goeteborg i Sztokholm w Szwecji oraz Kopenhaga w Danii. Jednak, w porównaniu do krajów W-RMB (z wyjątkiem Polski) mających zaledwie kilka innych portów, oprócz wiodącego, każde z państw Unii Europejskiej rozwinęło dodatkową grupę średnich i małych portów do obsługi towarowej. Główne wewnątrz-bałtyckie morskie strumienie towarowe odzwierciedlają całość handlu w RMB, tzn. koncentrację strumieni w Z-RMB i jedynie bardzo ograniczone interakcje między Z-RMB a W-RMB, ale także w ramach tej ostatniej części[8]. W kontekście obsługi kontenerowej porty w W-RMB (oprócz Gdyni) odgrywają niewielka rolę. Ponieważ handel w W-RMB rośnie, potencjał wzrostu transportu towarowego i pasażerskiego przez Morze Bałtyckie jest wciąż znaczny. Główne porty Regionu Morza Barentsa to Narvik w Norwegii i Murmańsk w Rosji. Port w Archangielsku utracił istotną część swych wcześniejszych obrotów. Rosyjskie porty będące bramami do Regionu Morza Barentsa i Północnej Drogi Morskiej wymagają renowacji i modernizacji w celu dostosowania się do zmieniających się potrzeb rynków transportowych. Na północy konieczne są wymagające modernizacji lodołamacze. W kwestii wykorzystania Północnej Drogi Morskiej pojawiają się także problemy związane z procedurami celnymi i zarządzaniem trasą, ponieważ Rosja uznaje Drogę za swe wody wewnętrzne, na których znajdują zastosowanie tylko przepisy i regulacje prawa rosyjskiego.

Trendy

Liczba przesyłek towarowych szybko rośnie, zwiększając popyt na usługi transportowe w RMB. Aktualnie rynek międzynarodowych przesyłek towarowych rozwija się w niespotykanym tempie 15-20% rocznie. W większości wzrost polega w rzeczywistości na rosnącej zawartości transportowej produkcji przemysłowej, ponieważ spółki coraz częściej odwołują się na globalną skalę do usług outsourcingu. Odległości i liczby faz transportu często stają się nieistotne przy podejmowaniu przedmiotowych decyzji. Podobnym czynnikiem jest bardziej efektywne zarządzanie łańcuchem dostaw, przy wykorzystaniu komputerów i Internetu, ponieważ pozwala ono na realokację strumieni towarowych w oparciu o uwarunkowania kosztowe i czasowe całego procesu produkcji – nie tylko każdej indywidualnej fazy transportu. Skutkami powyższych decyzji są postrzegane tendencje wzrostowe, które polegają na wzroście liczby pojazdów lub przejechanych kilometrów, lecz także często związane ze zmianami wielkości przesyłek, tras tranzytowych i metod transportu.

[8] Największe morskie strumienie towarowe (w szczególności ropa) w RMB pochodzą z Państw Bałtyckich/Rosji (w sumie ponad 100 milionów ton rocznie), lecz kierowane są one poza RMB, podczas gdy największe strumienie towarowe wewnątrz-bałtyckie przepływają między Szwecją a Niemcami i są znacznie niższe (około 24,8 miliona ton), lecz o znacznie wyższej wartości.

Transport lądowy
Ruch drogowy stabilnie rośnie zarówno w wielkościach bezwzględnych, jak i względnych. Z-RMB jest już zdominowany przez transport drogowy. Udział transportu towarowego realizowanego przez samochody ciężarowe wzrósł wszędzie i kształtuje się obecnie na poziomie od 60% do 90% wszystkich tono-kilometrów. Transport drogowy przejął cały wzrost wielkości przewozów lądowych w ostatniej dekadzie, podczas gdy wielkości strumieni transportu kolejowego są stabilne lub nawet spadają (w szczególności w Niemczech). Wewnętrzny transport wodny ma znaczenie tylko w Niemczech. Tam około 15% towarów przewozi się wewnętrznymi szlakami wodnymi.

W W-RMB transport kolejowy wciąż dominuje (od 60% do 80%) w całkowitej sumie tono-kilometrów w państwach bałtyckich i na Białorusi i pozostaje na poziomie nieznacznie powyżej 50% w Polsce); jednak transport drogowy zważywszy na bieżące trendy będzie stabilnie rosnąć. Spadek wielości przewozów kolejowych w wartościach bezwzględnych ma miejsce we wszystkich krajach W-RMB zarówno w transporcie pasażerskim, jak i towarowym. Koleje prawdopodobnie nie znajdą rozwiązania problemu transportowego, z uwagi na powolny proces reorganizacji oraz redukcji kosztów, ale także zmiany charakteru towarów przeznaczonych do przewozu. Tendencja widocznego przejścia na transport towarowy realizowany przez samochody ciężarowe jest najbardziej widoczna w Polsce. Wzrost oraz zagęszczenie ruchu samochodowego będzie stanowić podstawowy problem transportowy w przewidywalnej przyszłości. Jego wpływ będzie widoczny głównie w większych miastach, ale także w rosnącym stopniu na głównych drogach nawet pomimo bieżących inwestycji, które wydają się jednak niewystarczające w porównaniu do rozwijającego się zapotrzebowania.

Dlatego więc występuje tendencja do marginalizacji ruchu kolejowego w krajach RMB, walczącego o przetrwanie dzięki dotacjom. Rola transportu kolejowego jest podejrzanie niska w najszybciej rosnącym segmencie przewozów międzynarodowych. Wysokie obroty wydają się być możliwe do osiągnięcia tylko znaczącym kosztem finansowym i politycznym. Koleje W-RMB będą prawdopodobnie musiały stawić czoła ciągłemu spadkowi także w przyszłości, może z wyjątkiem państw bałtyckich korzystających z dużych strumieni tranzytowego ruchu towarowego z Rosji. Także w Szwecji szybki regionalny transport kolejowy wydaje się otrzymywać (i będzie otrzymywać w przyszłości) ważne wsparcie ze strony rządu stanowiące warunek wstępny rozwoju dobrze zintegrowanych funkcjonalnych regionów opartych na koncepcji „rynku pracy".

Wskaźnik zmotoryzowania wzrósł we wszystkich krajach RMB w latach 90—tych. W ciągu mniej niż dziesięciu lat wskaźnik zmotoryzowania w państwach bałtyckich i Polsce podwoił się; np. w Estonii skoczył ze 150 na około 300 samochodów osobowych na 1.000 mieszkańców osiągając poziom Danii. Wzrost powinien trwać nadal w najbliższym dziesięcioleciu. Na Białorusi i w rosyjskiej części RMB wzrost jest znacznie mniej intensywny i prowadzi do uzyskania wskaźników zmotoryzowana na poziomie około 130 w rosyjskiej części RMB i 120 na Białorusi. Rozwój transportu prywatnego w W-RMB wzmacnia względną pozycję męskiej części społeczeństwa, ponieważ wiąże się z posiadaniem prywatnych samochodów przez mężczyzn.

Transport lotniczy
Ruch drogowy i lotniczy są raczej od siebie niezależne, choć te same czynniku przyczyniają się do ich wzrostu. Ruch lotniczy rósł bardzo szybko w Z-RMB i będzie nadal wspierany przez zmiany w produkcji przemysłowej i handel elektroniczny. Jeśli trendy z końcówki lat

90-tych utrzymają się, wielkość ruchu lotniczego może osiągnąć a nawet przekroczyć poziom strumieni drogowego transportu towarowego w ciągu najbliższych 15-25 lat. Ostatnie prognozy wskazują na potrojenie wielkości międzynarodowych lotniczych przewozów towarowych do roku 2017. W W-RMB ruch lotniczy wciąż jest bardzo umiarkowany, lecz lotniska trzech państwa bałtyckich przechodzą intensywne zmiany swego codziennego rozkładu połączeń z innymi miastami w i poza RMB.

Transport morski
Transport morski, szczególnie krótkodystansowy między krajami UE, może rozwijać się w tempie zgodnym ze stopą wzrostu gospodarczego. Regionalny ruch lotniczy będzie jednak wpływać na segmenty ruchu promowego pasażerskiego. Nowe mosty przez cieśniny duńskie wpłyną na transport morski w obszarze. Zmiany wolnocłowego statusu będą mieć istotny wpływ na transport morski krótkodystansowy a w konsekwencji na podział miejsc pracy i dochodów między kraje, porty i miasta RMB.

W państwach bałtyckich transport morski wciąż jest głównym środkiem międzynarodowych przewozów towarowych, jednak stymulowanych przez zewnętrzne, rosyjskie potrzeby w zakresie handlu międzynarodowego. Taki ruch tranzytowy stanowi ważne źródło dochodu i miejsc pracy a stąd otrzymuje ciągłe wsparcie rządu, portów morskich i spółek prywatnych. System transportowy związany z promowymi przewozami towarowymi i pasażerskimi przez Morze Bałtyckie notuje znaczące postępy, lecz wciąż można go dalej wzmocnić. Zwiększenie skali transportu morskiego, w szczególności przewozu ropy naftowej, będzie wymagać dalszych wysiłków na rzecz minimalizacji ryzyka środowiskowego, przede wszystkim na wodach o trudnych warunkach nawigacji.

Morze Bałtyckie a szczególnie Zatoka Fińska przeżywają w ostatnich kilku latach istotny wzrost w sferze transportu ropy naftowej i produktów naftowych, ponieważ Rosja otworzyła nowe porty naftowe i zwiększyła eksport ropy. Wzrost ten będzie mieć miejsce także w przyszłości. Zgodnie z aktualnymi informacjami transport ropy w Zatoce Fińskiej wzrósł z poziomu 20 milionów ton w roku 1995 do 70 milionów ton w roku 2003. Szacuje się, że w roku 2010 przedmiotowy eksport może sięgnąć ponad 130 milionów ton. Inny ruch morski także rośnie, co przyczynia się do intensyfikacji ryzyka poważnych wypadków związanych z ropą. Świadoma tego faktu Międzynarodowa Organizacja Morska (IMO) w kwietniu 2004 roku uznała Morze Bałtyckie za „Obszar szczególnie wrażliwy" (PSSA).

Pomimo wzrostu transportu morskiego, na sieć portową RMB będzie mieć wpływ rosnąca efektywność i zmieniające się schematy realizacji handlu. Strumienie towarowe prawdopodobnie skoncentrują się w kilku portach w związku z rosnącą specjalizacją niektórych z nich. Porty będą zmuszone do zmian z uwagi na wiele procesów, w tym specjalizację portów, prywatyzację obsługi i struktury własności oraz koncentrację strumieni towarowych w kilku portach. Niektóre porty skorzystają na przedmiotowych procesach, wiele jednak może stracić.

Planowanie inwestycji
Orientacja inwestycji transportowych będzie związana z ośrodkami miejskimi oraz rozwojem systemów TEN w unijnej części RMB a także budową i modernizacją systemów transportowych z pomocą środków TINA/ISPA w W-RMB. Nowe projekty rurociągowe zostaną z kolei zrealizowane w rosyjskiej części RMB. Najważniejsze z nich to ropociąg z Regionu Morza Barentsa do Primorska, Rosja, oraz rurociąg do przesyłu gazu ziemnego do Europy Środkowej.

1.5.2. Telekomunikacja

W poprzedniej dekadzie definicja telekomunikacji stała się bardzo nieostra, ponieważ coraz więcej usługodawców wchodzi na rynek technik informacyjno-komunikacyjnych (ICT), korzystając z wielości sieci; takich jak rozbudowane standardowe łącza telefoniczne, specjalne sieci światłowodowe, systemy komórkowe, systemy satelitarne, telewizja kablowa a nawet sieci elektryczne. Także dziedzina aktywności operatorów telekomunikacyjnych podlega szybkim przekształceniom, ponieważ wielu tanich operatorów a w szczególności Internet wpływa na zasadniczą zmianę rynków. Często usługodawcy mają siedziby w jurysdykcjach offshore a wszelkie działania indywidualnych rządów mogą jedynie częściowo poddawać regulacjom ich działalność.

Sytuacja bieżąca
Gęstości w krajach W-RMB kształtują się na poziomie między 20 a 30 standardowych podłączeń telefonicznych/100 mieszkańców, przy czym w W-RMB dane te pozostają na poziomie między 50 a 60. W krajach W-RMB standardowe podłączenia telefoniczne wykazują znaczące rozbieżności między regionami na rzecz regionów stołecznych i obszarów zurbanizowanych. Regionalne różnice są największe w Polsce, następnie w Estonii i na Łotwie, a najmniejsze na Litwie.

Kraje skandynawskie są światowymi liderami w dziedzinie penetracji rynku przez usługi telefonii komórkowej – jej poziom tam jest tak wysoki, że niektórzy analitycy mówią prawie o nasyceniu przedmiotowych rynków. Między 50-65% populacji posiada telefon komórkowy w krajach skandynawskich w porównaniu do np. 25% i 35% odpowiednio we Francji i Wielkiej Brytanii. Kraje W-RMB, jak i Niemcy są daleko w tyle za Skandynawią, lecz w niektórych przypadkach państwa W-RMB wyprzedzają swych zachodnich sąsiadów w obszarze rozwiązań technologicznych. We wszystkich krajach W-RMB rynki telefonii komórkowej zostały zliberalizowane i skomercjalizowane, choć sieci stacjonarne wciąż mogą pozostawać w rękach starych, państwowych monopoli telefonicznych.

Geograficzny schemat korzystania z Internetu jest podobny do mapy użytkowników telefonów komórkowych (Finlandia ma więcej podłączeń internetowych na 100 mieszkańców niż USA), choć np. Estonia jest także wysoko w przedmiotowym rankingu. Wykorzystanie Internetu w Niemczech jest także względnie (w stosunku do innych krajów) bardziej rozpowszechnione niż telefonów komórkowych. Unijne kraje RMB stanowią część inicjatywy UE „Społeczeństwo informacyjne". Komisja właśnie w tym roku uruchomiła analizę porównawczą i będzie identyfikować osiągnięcia poszczególnych krajów w sferze handlu elektronicznego. Przy czym działania Komisji nie powinny zwalniać ze stosownych obowiązków rządy krajów członkowskich. Według niektórych propozycji mogą one zrobić przynajmniej trzy rzeczy: (1) dać przykład (np. umieszczając oficjalne dokumenty online), (2) obniżać koszty telekomunikacji oraz (3) zastosować jak najmniej rygorystyczne legislacje a także (4) zwiększyć wiarygodność wymiany informacji.

Trendy
Wzrost stopy penetracji rynku przez standardowe usługi telefoniczne jest bardzo wysoki w krajach W-RMB, jeden z najwyższych w Europie. Szybka penetracja rynku przez usługi telefonii komórkowej jest jeszcze bardziej godna odnotowania. Lecz tutaj wzrost był znaczny we wszystkich krajach bałtyckich, często osiągając skalę 100% rocznie. Szerokie wykorzystanie telefonów komórkowych w krajach skandynawskich w ostatnich latach skutkowało istotnym spadkiem abonamentów na standardowe usługi telefoniczne,

szczególnie wśród młodszego pokolenia. Kraje RMB znajdują się wśród globalnych liderów w dziedzinie technologii informacyjnych. Także państwa bałtyckie oraz Polska przyjęły ICT bardzo szybko. Pozostałe państwa W-RMB, takie jak Rosja, mogą z kolei przeskoczyć problemy ze słabą stacjonarną siecią telekomunikacyjną i przejść na usługi telefonii komórkowej i Internet.

Negatywnym aspektem jest fakt, że rozwój technik informacyjno-komunikacyjnych i systemów informacyjnych (ICT/IS) ma miejsce na skalę globalną, co oznacza, że wszelkie działania lub zaangażowanie na poziomie regionalnym wydają się być bez znaczenia lub w najlepszym wypadku mieć marginalny wpływ na sytuację. Przeważającym odczuciem jest wrażenie konkurencji między krajami, miastami oraz instytucjami/firmami, nie zaś współpracy ani wspólnego i regionalnego budowania atutów oraz potencjału ICT.

Wydaje się występować bardzo ograniczona presja na realizację i małe zrozumienie dla polityk lub inicjatyw ICT na skalę całego RMB. Mimo to w krajach W- i Z-RMB potrzebne będą istotne inwestycje w infrastrukturę ICT. To jednak nie infrastruktura (sprzęt i oprogramowanie) stanowi przeszkodę, to raczej postawy i nastawienie psychiczne musi się zmienić, jeśli RMB chce odgrywać znaczącą rolę w rozwoju potencjału ICT. Także bariery językowe hamują uczestnictwo szeroko pojętej opinii publicznej oraz małych przedsiębiorstw w procesie wykorzystania Internetu oraz handlu elektronicznego.

1.5.3. Sieci energetyczne

Sytuacja bieżąca

RMB jest bogaty w zasoby energii, zarówno w postaci paliw kopalnych, jak i źródeł odnawialnych. Wskaźnik całkowitych rezerw do rocznej produkcji wynosi 12 lat dla ropy, 55 lat dla gazu i ponad 100 lat dla węgla[9]. Potencjał upraw na potrzeby energetyczne sięga 40% całkowitej podstawowej podaży energii[10]. Z europejskiej perspektywy największe źródła ropy, gazu, drewna itd. można znaleźć w Regionie Morza Barentsa. Z racji ogromnych rezerw, wysunięte najbardziej na północ regiony Rosji, choć zamieszkuje je jedynie osiem procent populacji kraju, generują w przybliżeniu jedną piątą jego PKB.

Produkcja elektryczności podlega właściwej dywersyfikacji i składa się na nią energia wodna (35%), energia jądrowa (22%), skojarzona produkcja energii elektrycznej i cieplnej (CPH) (20%) oraz tradycyjna energia kondensacyjna (23%)[11]. Najwięksi producenci energii to

[9] Jeśli uwzględniać Polskę jako całość.

[10] Dane na rok 1995

[11] Na Białorusi, w Danii, Estonii i Polsce, prawie cała naturalna produkcja elektryczności opiera się na paliwach kopalnych. Większość potrzeb energetycznych Danii i Polski uzależniona jest od wydobycia węgla. Estonia korzysta z własnych łupków naftowych, których złoża są rzadkością na skalę RMB. Główni producenci gazu w RMB to Norwegia i Rosja. Dania jest samowystarczalna w kwestii gazu ziemnego. W Finlandii, Norwegii, Szwecji a także na Łotwie energia wodna odgrywa znaczącą rolę w produkcji elektryczności (do 99% w Norwegii). Około jedna piąta źródeł energii Rosji opiera się na energii wodnej. Jednak energia wodna jest w dużej mierze zależna od wielkości opadów (szczególnie w Szwecji) a w ten sposób z roku na rok mogą występować zmiany w wielkości produkcji. W RMB jest pięć krajów generujących energię w elektrowniach jądrowych. Litwa jest najbardziej zależna od energii jądrowej, ponieważ elektrownia Ignalina realizuje około osiemdziesiąt procent krajowej produkcji energii. Szwecja zajmuje drugie miejsce z połową wielkości produkcji elektryczności generowaną przez elektrownie jądrowe. Energia jądrowa wytwarzana w pięciu niemieckich landach pochodzi z elektrowni jądrowych położonych w Szlezwiku-Holsztynie i w Dolnej Saksonii. Występują także trzy dalsze elektrownie jądrowe w rosyjskiej części RMB i dwie w Finlandii. Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, np. energii wiatrowej, jest zasadniczo marginalne w RMB. Dania stanowi wyjątek, ponieważ

Szwecja (21% całkowitej produkcji RMB w roku 1998), Polska (19%) oraz Norwegia (16%). Niezależnie od metod wytwarzania, produkcja energii powoduje problemy środowiskowe. Albo zanieczyszczenie powietrza jest wysokie w związku z eksploatacją paliw kopalnych (Białoruś, Dania, Estonia, Niemcy i Polska) albo wykorzystanie elektrowni jądrowych powoduje problemy związane z zabezpieczeniem procesu i usuwaniem odpadów (Finlandia, Niemcy, Litwa, Rosja,). Nawet kraje RMB cechujące się najwyższym odsetek produkcji energii wodnej (Łotwa, Norwegia oraz Szwecja) generują pewne zagrożenia środowiskowe, ponieważ intensywne wykorzystanie energii wodnej zagraża żywotności cieków wodnych.

RMB leży w strategicznej lokalizacji geograficznej między dwoma rynkami północno-zachodniej Rosji (podaż) a kontynentalnej Europy (popyt). Wielkość wymiany energii elektrycznej wykazuje ogromną zmienność sezonową, uzależnioną głównie od dostępnych ilości wody oraz popytu.

Zasadniczo infrastruktura jest dobrze rozwinięta (w postaci elektrowni, rafinerii, łączy przesyłowych i dystrybucyjnych elektryczności, gazu i ropy naftowej), lecz nadal wymaga dużych inwestycji, w tym inwestycji w wyposażenie środowiskowe. Pola gazowe w Regionie Morza Barentsa nie mają połączenia rurociągowego z RMB. Aktualnie realizowane są dwa poważne projekty związane z przesyłem gazu, rurociąg Europe II z Norwegii do Niemiec oraz rurociąg Jamał-Europa z Rosji przez Polskę do Niemiec. Powyższe kraje uruchomiły ostatnio projekt budowy podwodnego rurociągu łączącego Polskę z polami norweskimi.

Sieć podstawowych linii opiera się na kombinacji sieci krajowych. W celu zakończenia realizacji tak zwanego Pierścienia Bałtyckiego należy stworzyć brakujące ogniwa między Rosją a Polską. Łącze między Polską a Szwecją (SwePol Link) jest obecnie w budowie a brakujące połączenia między Litwą a Polską oraz między Finlandią i Estonią aktualnie są dyskutowane. Oddzielne podmorskie łącza prądu stałego obsługują wyspy Bornholm, Wyspy Alandzkie oraz Olandię ze stałego lądu.

Trendy

Rynek energii zmienił się ostatnimi laty. Na bieżąco realizowany proces deregulacji rynków krajowych doprowadzi do obrotu elektrycznością i gazem na przyszłych wspólnych rynkach (giełdy)[12]. Przedmiotowy trend jest wspierany stałą nadwyżką produkcji, choć dwustronny obrót (wolny obrót) między uczestnikami wciąż dominuje. Uczestnictwo w rynkach giełdowych zmniejsza zależność od jednego dostawcy i pomaga optymalizować wykorzystanie wspólnych zasobów energii. Decentralizacja wraz z liberalizacją rynku elektryczności prawdopodobnie zwiększy wykorzystanie lokalnych paliw a w konsekwencji będzie wymagać bardziej precyzyjnych działań w obszarze planowania przestrzennego.

Popyt na energię netto (całkowita ostateczna konsumpcja minus straty przesyłowe) rośnie i zwiększy się o 20% w ciągu kolejnych 30 lat[13]. W ciągu następnych 30 lat zakres

---

około dziesięć procent krajowej energii jest aktualnie wytwarzane siłą wiatru a poziom ten w związku z szeroko zakrojonymi inwestycjami, powinien wzrosnąć w przyszłości.

[12] W styczniu 1997 roku weszła w życie dyrektywa Unii Europejskiej w sprawie rynku energii. Energia elektryczna jest obecnie uznawana za zwykły towar i może ona stanowić przedmiot swobodnego obrotu w ramach UE. Po dwóch latach od przyjęcia legislacji krajowych do dyrektywy, krajowe rynki energii zostały otwarte dla zagranicznej konkurencji od lutego 1999 roku. W tym pierwszym kroku wolny rynek został ograniczony do około dwudziestu pięciu procent. Kiedy Szwecja dołączyła do norweskiego NordPool w roku 1996, powstała pierwsza na świecie międzynarodowa giełda towarowa prowadząca obrót elektrycznością. Finlandia przystąpiła do projektu w roku 1998 a integracja Danii jest obecnie przedmiotem analiz.

[13] Scenariusz przygotowany przez sektor energetyczny sieci Bałtyk 21

wykorzystania odnawialnych źródeł energii prawdopodobnie zwiększy się o 70% (głównie z uwagi na rosnące zastosowanie biomasy), gazu ziemnego prawdopodobnie o 100% a intensywność eksploatacji stałych paliw kopalnych (łupki naftowe, węgiel i lignit) prawdopodobnie ulegnie redukcji o 60%. Porzuci się natomiast najprawdopodobniej wykorzystywanie produktów naftowych o wysokiej zawartości siarki oraz energii jądrowej. W roku 2030 60% produkcji elektryczności w RMB powinno pochodzić z procesów CPH, 30% to energia wodna i 5% energia wiatrowa a tylko pozostałą część stanowić będzie energia kondensacyjna[14].

Zgodnie ze scenariuszem opracowanym przez sektor energetyczny Bałtyk 21 strategiczna propozycja w zakresie rozwoju sektora energetycznego w RMB dotyczy oszczędności energii wynikających z międzynarodowej współpracy wokół Morza Bałtyckiego z uwzględnieniem produkcji energii i wymiany energii[15]. Kojarząc produkcję energii elektrycznej i cieplnej (CPH) można zaoszczędzić około 20-30% wkładu energetycznego w porównaniu do wydajnych nowoczesnych bloków kondensacyjnych. Ponieważ popyt na elektryczność w lecie nie może być zaspokajany przez CPH a w zimie produkcja CPH przekracza popyt na elektryczność, przedmiotowa propozycja oznacza uruchamianie CPH i elektrowni wodnych w odwróconej fazie, CPH w zimie a elektrownie wodne głównie w miesiącach letnich. Taka strategia nie tylko zapewnia oszczędności energetyczne, ale także redukuje ryzyko niedoborów wody w suchych latach. Głównym wstępnym warunkiem technicznym realizacji takiej strategii jest możliwość wymiany elektryczności w dużych ilościach między Północą (elektrownie wodne) a resztą regionu (CPH).

Planowanie przestrzenne może także przyczynić się do oszczędności energetycznych we wszystkich innych sektorach zużycia, w tym w przemyśle, w sektorze zużycia prywatnego mieszkaniowego oraz w transporcie.

Wnioski
Program powinien koncentrować się na następujących elementach:

- Stymulowanie budowy koncepcji rozwoju przestrzennego w sektorach komunikacji, transportu i energetyki
- Stymulowanie powstawania dobrze funkcjonującej sieci multimodalnych ośrodków towarowych dobrze zintegrowanych z obszarami w głębi ich krajów, rozwijając między innymi krótkodystansowy transport morski oraz poprawiając trwałość komunikacji w RMB.
- Promowanie wykorzystania ICT w peryferyjnych i rzadko zaludnionych częściach RMB w celu zapewnienia bardziej zrównoważonego rozwoju przestrzennego w regionie.
- Tworzenie procesów, dzięki którym usprawnione zostanie przestrzennie optymalne wykorzystanie potencjału energetycznego RMB oraz wspieranie transnarodowej współpracy służącej temu celowi;
- Tworzenie procesów, dzięki którym możliwa będzie identyfikacja kluczowych brakujących ogniw (dla celów integracji w ramach RMB, jak i ze światem zewnętrznym).

We wszystkich przedmiotowych działaniach podwyższanie trwałości rozwiązań rozwojowych w transporcie, komunikacji i energetyce poprzez właściwe wykorzystanie koncepcji i strategii rozwoju przestrzennego.

[14] Scenariusz przygotowany przez sektor energetyczny sieci Bałtyk 21
[15] Scenariusz przygotowany przez sektor energetyczny sieci Bałtyk 21

1.6. Strefy nadbrzeżne, wyspy i inne specyficzne obszary

1.6.1. Strefy nadbrzeżne i wyspy

Sytuacja bieżąca
Strefy nadbrzeżne należą do grupy obszarów RMB o (stosunkowo) największej intensywności interwencji ludzkiej. Stanowią przedmiot konkurencji różnych, czasami sprzecznych interesów w zakresie eksploatacji terenu takich jak wypoczynek, turystyka, struktura osadnicza, transport, ekologia, przemysł, na przykład części wybrzeży charakteryzują się zaawansowanym rozwojem przemysłu papierniczego i celulozowego, drzewnego oraz sektora metalowego przetwórczego z potencjalnym wpływem na biosferę Morza Bałtyckiego.

Największe archipelagi na Morzu Bałtyckim są w Finlandii i Szwecji. Z całkowitej liczby nazwanych wysp w archipelagu Wysp Alandzkich (6,500) tylko 65 jest stale zamieszkałe. Na Łotwie, Litwie, jak i w rosyjskich regionach RMB brak jest znaczącego zaludnienia terenów wyspowych. W Polsce wyspa Wolin znajduje się blisko stałego lądu, lecz mieszkańcy polsko/niemieckiej wyspy Uznam cierpią ze względu na peryferyjność lokalizacji, choć np. populację Kurońskiej Kosy bądź półwyspu Hel można scharakteryzować jako żyjącą w bardzo podobnych warunkach co mieszkańcy innych ważnych wysp RMB.

Generalnie wszelkie obszary peryferyjne w RMB mają głównie charakter wiejski, raczej cechuje je niska gęstość zaludnienia, duże odległości do rynków oraz innych sąsiednich regionów, względnie mały rynek lokalny, duża zależność od sektora publicznego jako podstawowego pracodawcy oraz stosunkowo niski poziom wykształcenia populacji. Zdanie to wydaje się prawdziwe także w przypadku większości wysp. Z „Siedmiu Wysp Morza Bałtyckiego" lub B7[16] tylko dwie (Rugia i Olandia) mają stałe połączenie z lądem stałym. Pozostałe większe wyspy (Bornholm, Gotlandia, Saaremaa, Hiiumaa i Wyspy Alandzkie) a także polska część wyspy Uznam polegają na komunikacji promowej łączącej je z lądową siecią drogową.

Rybołówstwo odgrywa ważna rolę w gospodarce wiejskich stref nadbrzeżnych i wysp. W niektórych obszarach znaczenie rybołówstwa jest tak wysokie, że Wspólna Polityka Rybołówstwa UE określiła tak zwane „Obszary zależne od rybołówstwa" (FDA). Wyspa Bornholm stanowi przykład obszaru spełniającego kryteria FDA. Sytuacja w pewnych wiejskich strefach nadbrzeżnych w północnej części Szwecji i Finlandii (Zatoka Botnicka) jest podobna. W tych obszarach rybołówstwo stanowi jedyną ekonomiczną podstawę życia populacji.

Turystyka odgrywa coraz ważniejszą rolę w gospodarce wszystkich siedmiu wysp i w większości przypadku liczba turystów wciąż rośnie. Większość wysp RMB stanowi silne punkty turystyki przyrodniczej i kulturowej, ale są one jednocześnie czasowo wrażliwe na zmiany równowagi środowiskowej Morza Bałtyckiego oraz uzależnione od dobrych połączeń transportowych ze stałym lądem.

Trendy
Tradycyjna gospodarka rynkowa podlega zastąpieniu przez schematy, w których usługi i produkty stanowią przedmiot obrotu na rynku globalnym a wzrost wynika z informacji i kształcenia. Dlatego wyzwaniem dla obszarów peryferyjnych jest podjęcie starań na rzecz

[16] Wspólna grupa interesu działająca na rzecz największych wysp Morza Bałtyckiego powołana w roku 1989.

wykorzystania zalet „Nowej Gospodarki” jako możliwego potencjału wzrostu. Przełomowe rozwiązania w postaci handlu elektronicznego i innych internetowych platform, właściwie wykorzystane, mogą rodzić wiele okazji rozwojowych dla obszarów peryferyjnych. BiR realizowane we współpracy z sektorem przedsiębiorstw (MŚP – małe i średnie przedsiębiorstwa) są uznawane za dobry sposób tworzenia nowych możliwości rozwoju gospodarczego.

Zarządzanie dziedzictwem naturalnym i kulturowym często napotyka konflikty między rozwojem a trwałością środowiskową. Dla lepszego wykorzystania przedmiotowych zasobów występuje istotna potrzeba wprowadzenia innowacyjnych metod i zintegrowanych metodologii zarządzania. Istnieje także konieczność budowania potencjału oraz współpracy w dziedzinie planowania oraz rozwoju przestrzennego na poziomie lokalnym i regionalnym.

Zasoby ludzkie stanowią kluczowy czynnik dla pozytywnego rozwoju. W ciągu ostatniej dekady wiele wysp podlegało procesom depopulacji. Schematy demograficzne przedmiotowych obszarów często wykazują rosnący brak ludzi w wieku produkcyjnym w porównaniu do regionów nieperyferyjnych. Wiele z nich w ciągu kilku lat będzie musiało stawić czoła bardzo trudnej sytuacji, chyba że zostaną podjęte odpowiednie działania naprawcze.

1.6.2. Inne specyficzne obszary lądowe

Sytuacja bieżąca
Oprócz stref nadbrzeżnych i wysp, należy uwzględnić także inne specyficzne obszary z różnym potencjałem i konfliktami na tle rozwoju. Wiele z nich można scharakteryzować jako „obszary wiejskie”, lecz ta definicja nie odzwierciedla dość dobrze specyficznych możliwości i wymagań z nimi związanych. W oparciu o różne kryteria, za specyficzne obszary można uznawać np. obszary przygraniczne, pojezierza, obszary górskie, regiony rzeczne, obszary ochrony przyrody, biotopy terenów podmokłych, obszary gospodarki leśnej i rolniczej, krajobrazy kulturowe, opustoszałe obszary lądowe, obszary powojskowe oraz stare lokalizacje przemysłowe. Niektóre z przedmiotowych obszarów (krajobrazy kulturowe, obszary chronione oraz lasy) omówiono w innych rozdz. (1.3, 1.4) bądź w innych programach (INTERREG IIIA dla obszarów przygranicznych) i nie wszystkie z powyższych obszarów będą stanowić bezpośredni przedmiot zainteresowania programu INTERREG III B NP.

Jednym z najważniejszych typów specyficznych obszarów są **pojezierza** zlokalizowane w szczególności w Finlandii, Szwecji, Polsce, Rosji, na Białorusi, w państwach bałtyckich i w północno-wschodnich Niemczech (Meklemburgia-Pomorze Przednie i Brandenburgia). Ten rodzaj ogromnych pojezierzy jest unikatem na skalę europejską. Obszary posiadają wielki potencjał w zakresie sportu i rekreacji, rybołówstwa, organizacji zbiorników wodnych oraz środowiska dla lokalizacji przedsiębiorstw i celów mieszkalnych. Wiele jezior nadal pozostaje bardzo czystych, choć szereg często ze sobą sprzecznych interesów często nie sprzyja zachowaniu takiej charakterystyki. Obszary te są także zagrożone zanieczyszczeniami generowanymi przez przemysł wytwórczy, rolnictwo, transport i turystykę. W dużych częściach powyższych krajów pojezierza należą do największych niezniszczonych naturalnych krajobrazów.

Obszary górskie RMB są raczej zlokalizowane wzdłuż granicy szwedzko-norwesko-fińskiej. Obszar górski posiada wyjątkowe wartości ekologiczne i kulturowe, cenne zasoby naturalne oraz warunki najbardziej korzystne i sprzyjające turystyce, rekreacji oraz zajęciom na

wolnym powietrzu. Przedmiotowe północne części obszarów górskich są z perspektywy kontynentu ostatnimi dzikimi ostępami w Europie. Ponadto obszary te są najważniejszym regionem dla autochtonów (lud Sami), którzy wciąż wiodą życie w oderwaniu od czasu, wypasając stada reniferów.

Położone na północnych rubieżach obszary górskie, pojezierza i obszary leśne są bardzo słabo zaludnione a nieliczni mieszkańcy koncentrują się w dolinach rzek, w których dostępna jest sieć drogowa (zwykle niskiej jakości) i w miastach nadbrzeżnych (w Norwegii). Cenne naturalne i kulturowe wartości, jak i gospodarka oparta na stadach reniferów podlegają prawnej ochronie w Szwecji, Norwegii i Finlandii. Sieć drogowa bez wyjątku jest niskiej jakości a połączenia drogowe między krajami raczej rzadkie. Loty międzyregionalne oraz połączenia samolotowe z innych krajów bezpośrednio do regionu praktycznie nie istnieją. Koleje działają w kilku miejscach w regionie, ale głównie celom transportu publicznego służy komunikacja autobusowa. Rzadka struktura zaludnienia oraz znaczne odległości do dużych ośrodków osadniczych stanowią zasadnicze trudności dla handlu i przemysłu, jak i dla przetrwania publicznego sektora usług. Podobnie dostępność miejsc pracy i instytucji wyższego kształcenia jest bardzo ograniczona. Turystyka i aktywność kulturalna składają się na potencjał rozwojowy przedmiotowych obszarów, mając ogromny wpływ na wymianę i handel w regionie.

Najważniejsze **regiony rzeczne (wiele z nich o charakterze transgranicznym)** takie jak Oder/Odra, Spree, Wisła, Niemen/Nemunas, Newa, Daugawa/Zachodnia Dźwina, można znaleźć w południowej części RMB. Oprócz działalności gospodarczej (rybołówstwo, transport, zaopatrzenie w wodę struktur osadniczych i przemysłu), regiony rzeczne mają rosnące znaczenie w procesie podnoszenia bioróżnorodności, walorów rekreacyjnych, sportowych i mieszkaniowych. Wszelkie działania realizowane wzdłuż rzek mają transnarodowy wpływ na jakość wody w Morzu Bałtyckim. W niektórych przypadkach zapobieganie powodziom stanowi zadanie wielosektorowe.

Trendy

Wszystkie specyficzne obszary wyszczególnione powyżej są w rosnącym stopniu związane z działalnością gospodarczą stojącą w sprzeczności z naturą. Trendy rozwojowe są natomiast bardzo różne. W większości przypadków jednak przedmiotowe obszary wciąż reprezentują określony potencjał dla działalności gospodarczej, który wymaga spożytkowania w sposób ostrożny. Pojezierza w regionie Meklemburgia – Pomorze Przednie wraz ze strefą nadbrzeżną w krótkim czasie rozwinęły się w jeden z najważniejszych obszarów turystycznych RMB.

Najbardziej na północ wysunięte regiony RMB przeżywają w długim okresie znaczący spadek liczby ludności, zasadniczo wynikający z załamania i racjonalizacji przedsięwzięć w przemyśle drzewnym, gospodarce leśnej i rolniczej. Wyjątkami są ośrodki turystyczne dysponujące wciąż potencjałem rozwojowym. Występuje także wzrost zainteresowania eksploatacją zasobów mineralnych powyższych obszarów. Innym ważnym czynnikiem rozwojowym jest intensyfikacja transportowych systemów komunikacyjnych. Dzięki zwiększonej współpracy między różnymi uczestnikami procesów w regionie, w szczególności ludności Sami, handel i przemysł, tzn. nowe rynki można rozwinąć i dostosować do lokalnej gospodarki. Na przykład wyróżniający się charakter regionu, działania w sferze kulturowej można reklamować i wykorzystać jako zasoby przyczyniające się do rozwoju turystyki.

Regiony rzeczne mają rosnące znaczenie dla współpracy transregionalnej w przedmiocie skoordynowanego zarządzania zasobami wodnymi, działalnością sektora wytwórczego, rolnictwem, rybołówstwem oraz turystyką, wypoczynkiem i rekreacją.

Wnioski
Program powinien koncentrować się na:

- Promowaniu konkretnej współpracy w zakresie zintegrowanego planowania i zarządzania strefą nadbrzeżną i wyspami zapewniającej społeczny oraz gospodarczy rozwój i trwałość;
- Stymulowanie realizacji pilotażowych przedsięwzięć w ramach różnorodnych projektów zorientowanych na trwałe rozwiązania w sferze infrastruktury technicznej związanej ze specyficznymi obszarami.
- Rozwijanie alternatyw rozwoju zasobów ludzkich w regionach peryferyjnych (*wyższe wykształcenie, kluczowe kompetencje oraz nauka przez całe życie,* ICT itd.).
- Ustanowienie sieci instytucjonalnych dla współpracy między specyficznymi obszarami tego samego rodzaju zmierzającej do mądrego wykorzystania zasobów i długoterminowej efektywności.
- Rozwój specyficznych aspektów infrastruktury, np. systemy komunikacyjne, usługi lotnicze, transport publiczny oraz ICT w celu dostosowania się do warunków regionalnych.

W przypadku obszarów przygranicznych można przewidzieć utworzenie sieci przez Morze Bałtyckie umożliwiającej wymianę doświadczeń między Wschodem a Zachodem. Innym aspektem jest integracja koncepcji rozwoju przestrzennego w ramach współpracy przygranicznej postulowanej w ESDP.

1.7. Turystyka

Sytuacja bieżąca

Turystyka stała się jednym z największym sektorów gospodarki i pod koniec wieku XX stanowiła na świecie wciąż jedną z najszybciej rozwijających się gałęzi działalności gospodarczej. Całkowita wielkość ruchu turystycznego przyjazdowego na całym świecie (z wyłączeniem jednodniowych turystów) wzrosła z poziomu zaledwie 25 milionów osób w roku 1950 do 395 milionów w roku 1988. Szacunki WTO[17] na rok 1998 mówią o wielkości ruchu turystycznego przyjazdowego na świecie na poziomie około 625 milionów osób, co daje całkowity wzrost rzędu ponad 58% w ciągu tylko ostatnich dziesięciu lat lub średni roczny wzrost około 4,7%. W krajach RMB konsumpcja turystyczna reprezentuje w przybliżeniu 3-5% PNB.

RMB nie jest głównie profilowany ani identyfikowany jako kierunek turystyczny. Tym niemniej podróże i turystyka są ważne zarówno dla gospodarek lokalnych, jak i krajowych. Brak jest stosownych danych dotyczących ruchu turystycznego w RMB. Brak jest wspólnych definicji, a co za tym idzie danych statystycznych w przedmiocie takich definicji. Ale zapoznając się z materiałami na temat obszarów nadbrzeżnych, wysp, Morza Bałtyckiego oraz przedsięwzięć lub wydarzeń związanych z kulturą i naturą w RMB, można wyrobić sobie pewne pojęcie o powyższym zagadnieniu.

Podróże służbowe są także ważne i stanowią rosnący sektor w całym regionie, szczególnie w przypadku stolic i innych dużych miast. Jednak dużą wagę ma też turystyka wypoczynkowa związana z wielkimi miastami, wyspami, rejsami oraz aktywnością taką jak narciarstwo, golf, przyjemnościami oraz innymi imprezami. Dla wszystkich krajów RMB turystyka przygraniczna jest istotna i przyczynia się do integracji regionu.

Podróże i turystyka wiążą się i wymagają infrastruktury dla zapewnienia wzrostu gospodarczego w RMB. Inwestycje w lotniska, przystanie, drogi i koleje wszystkie wiążą się z podróżami i są konieczne dla integracji RMB oraz bliskich kontaktów z gospodarką europejską i światową. Nawet inwestycje w techniki informacyjne i telekomunikację są ważne dla rozwoju sektora turystycznego.

Większość turystów w regionie to przedstawiciele tego samego kraju (w Niemczech, Szwecji i Finlandii) lub sąsiednich krajów (w Estonii, na Litwie i Łotwie) np. w regionie Meklemburgia – Pomorze Przednie aż 97% turystów to Niemcy. Brak jest tradycyjnych letnich miejscowości dla turystyki masowej w regionie takich jak w regionie Morza Śródziemnego, ale koncentracja turystów jest bardzo wysoka np. na niemieckim wybrzeżu, jak i na Jutlandii w Danii. Także większe wyspy północnego Morza Bałtyckiego przyciągają wielu odwiedzających. Letnia turystyka wypoczynkowa koncentruje się na sezonie wakacyjnym, a co za tym idzie sezonowe obłożenie osiąga swój szczyt w lipcu i sierpniu.

Wszystkie stolice i inne duże miasta przyciągają dużą liczbę gości. Helsinki, Sankt Petersburg, Tallin, Ryga, Kłajpeda, Gdańsk, Hamburg/Lubeka, Kopenhaga/Malmö oraz Sztokholm wszystkie wykorzystują tożsamość RMB dla rozwijania turystyki. Blisko regionu znajduje się Berlin z około 8 milionami dób hotelowych, w porównaniu do Sztokholmu z około 6 milionami i Sankt Petersburg z 1,6 miliona. Stolice przyciągają turystykę biznesową i wypoczynkową, a często kombinację obydwu. Częściowo z tego powodu sezonowa zmienność strumieni turystów w miastach nie jest tak duża jak w przypadku innych rodzajów

[17] Światowa Organizacja Turystyki

aktywności turystycznej. Nawet w mniejszych miastach turystyka biznesowa może odgrywać rolę stabilizatora dużej zmienności sezonowej. Turystyka imprezowa (koncerty, wydarzenia sportowe itd.) stanowi rosnący sektor, skoncentrowany głównie w większych miastach, choć występuje szereg przykładów świadczących, że mniejsze lokalizacje mogą także korzystać z tej formy rozwoju (np. letnie festiwale w krajach skandynawskich).

Na północy (głównie w Finlandii, Norwegii i Szwecji) działa kilka dużych ośrodków narciarskich przyciągających rzesze odwiedzających. W rosnącym zakresie niektóre z nich dywersyfikują swe świadczenia w kierunku turystyki przyrodniczej podczas sezonu letniego. Największy ośrodek narciarski na północy Europy to Sälen w regionie Dalarna w Szwecji dysponujący około 40.000 miejsc noclegowych.

Z uwagi na wciąż poprawiającą się komunikację, jak i mniej rygorystyczne formalności graniczne, turystyka zakupowa między sąsiednimi krajami takimi jak Szwecja-Dania i Dania-Niemcy także stabilnie rośnie. Zjawisko to ma miejsce głównie w regionach przygranicznych. Tallin stanowi być może skrajny przypadek, ponieważ fińscy i szwedzcy turyści jeżdżą tam na jednodniowe wycieczki z uwagi na niskie ceny biletów promowych, bezcłowe zakupy i generalnie niższy poziom cen. Rejsy wycieczkowe po Morzu Bałtyckim cieszą się rosnącym zainteresowaniem. Nocne rejsy między Finlandią a Szwecją są popularne przez cały rok.

Jakość usług turystycznych oferowanych przez poszczególne kraje jest dość zróżnicowana. W Niemczech i krajach skandynawskich poziom świadomości środowiskowej w sektorze turystycznym jest dość wysoki. Działania zmierzające do osiągnięcia trwałości struktury wprowadzono w miejscowościach turystycznych, w hotelach i restauracjach, jak i w firmach tour-operatorskich. Trwałość rozwoju stanowi także zintegrowaną część krajowych strategii promowania turystyki. Planów krajowych wciąż jednak brakuje.

Trendy

Należy spodziewać się, że przyszły wzrost będzie także wysoki. Przewidywane przez ŚOT wskaźniki rocznego wzrostu wielkości turystyki przyjazdowej na świecie w okresie 1995-2020 wynoszą 4,8% dla Europy Środkowej i Wschodniej oraz 4,0% dla Europy Północnej, podczas gdy średnia europejska powinna ukształtować się na poziomie 3%. Dane te odzwierciedlają zarówno całościową strukturę działalności gospodarczej, jak i potrzebę podniesienia poziomu zainteresowania kulturą, naturą, środowiskiem oraz przedsięwzięciami w RMB. Dla dobrego wykorzystania infrastruktury w sektorze turystyki niezbędne są przedsiębiorstwa i przedsiębiorcy. Ważnym trendem międzynarodowym jest, żeby podróże i turystyka były postrzegane jako odrębny rynek i sektor.

Turyści chcą doświadczać kultury, natury i relacji społecznych. Turyści biznesowi potrzebują dobrego klimatu biznesowego, właściwej konkurencji oraz odpowiedniej infrastruktury technicznej. Funkcjonujące zaplecze, hotele, systemy informacji, dobry klimat i bezpieczeństwo zawsze przyciągną turystów. Otwarcie granic w wyniku zmian politycznych oznacza nowe rynki zarówno dla turystyki biznesowej, jak i wypoczynkowej do i w RMB.

Nowym trendem w RMB jest rosnąca skala podróży z Rosji, szczególnie do Finlandii i Szwecji. Także liczba polskich turystów rośnie. Widoczny jest czytelny trend wskazujący, że turyści w RMB pragną poznawać i wynosić nowe doświadczenia związane z blisko położonymi obszarami. Wyższe ceny są dopuszczalne jako metoda zapewnienia trwałości rozwoju turystyki, dlatego ceny będą rosnąć a cel stawiany turystyce w Regionie Morza Bałtyckiego, a mianowicie turystyka na wysokim poziomie, zostanie osiągnięty. Nowy

potencjał hotelowy szybko powstaje w krajach W-RMB, choć różnice między niektórymi państwami RMB są wciąż znaczne.

Wnioski

Sektor turystyczny ma potencjał przyczyniania się do wzrostu gospodarczego w RMB, do tworzenia nowych miejsc pracy, do integracji, od podniesienia poziomu świadomości kulturowej i środowiskowej. Dlatego turystykę należy rozwijać jako część ogólniejszych rozwiązań, z uwzględnieniem różnorodnych aspektów trwałego długookresowego rozwoju. Zintegrowane zarządzanie w kontekście turystyki powinno zapewniać zrównoważenie korzyści społecznych i gospodarczych z zagrożeniami środowiskowymi.

Program powinien koncentrować się na:
Wspieraniu przedsięwzięć zmierzających do identyfikacji sektora podróży i turystyki na poziomie panbałtyckim.
Wspieraniu przedsięwzięć zmierzających do wzmocnienia infrastruktury w RMB i promowaniu zintegrowanych koncepcji strategicznych w regionie.
Strategiach transnarodowych i działaniach pilotażowych na rzecz trwałego rozwoju turystyki, tzn. lepszej integracji z dziedzictwem kulturowym i naturalnym, transportu publicznego i zarządzania odpadami, ostrożnego planowania przeznaczenia terenu w obszarach wrażliwych.

2. PLANOWANIE PRZESTRZENNE I ROZWÓJ

2.1. Doświadczenia w RMB

Planowanie przestrzenne promuje zrównoważone struktury osadnicze, usprawnione sieci komunikacyjne, właściwe wykorzystanie zasobów naturalnych oraz wreszcie trwały rozwój przestrzenny, przyczyniający się do gospodarczej i społecznej spójności całego Regionu Morza Bałtyckiego. W celu realizacji przedmiotowych zadań planowanie przestrzenne jest coraz aktywniej zorientowane na promocję rozwoju przestrzennego poprzez konkretne działania i projekty zgodne z wizją i zasadami polityki przestrzennej. W tym kontekście planowanie przestrzenne pomaga integrować różne rodzaje przedsięwzięć sektorowych. Podstawowa metodologia polega na ocenie różnych (sektorowych) polityk i zrównoważeniu ich w stosunku do potencjału i struktur terytorialnych oraz potrzeb trwałego rozwoju przestrzennego. Jako aktywny instrument planowanie przestrzenne pomaga także rozwijać właściwe warunki terytorialne dla rozwoju działalności gospodarczej, uwzględniając wymagania społeczne i środowiskowe.

Z powyższymi celami współpraca VASAB 2010 aktywnie funkcjonuje od jesieni 1992 roku. Pierwszą wspólną wizję i strategię przyszłego rozwoju przestrzennego („Pearls, Strings and Patches") wypracowano i przyjęto w Tallinie w grudniu 1994 roku. Przedmiotowy „Raport talliński" z roku 1994 służył jako podstawowy bazowy dokument dla przygotowania INTERREG IIC BSR OP. KRP/RMB uruchomił następnie kilka przedsięwzięć dla celów realizacji prac VASAB 2010, z naciskiem na:

- Przystąpienie do konkretnych przedsięwzięć i projektów wdrożeniowych (Deklaracja sztokholmska z roku 1996 skutkująca kilkoma projektami INTERREG IIC zainicjowanymi przez KRP/RMB, lecz przygotowanymi i wykonanymi przez władze regionalne i lokalne)
- Współpracę z innymi organizacjami transnarodowymi RMB a w szczególności z UE, Radą Europy w przedmiocie trwałego rozwoju RMB (patrz także rozdz. 4);
- Generowanie projektów rozszerzających zakres transregionalnych projektów zmierzających do stymulowania spójności przestrzennej i konkurencyjności RMB jako całości (tzn. USUN[18], Matros[19]).

Przedmiotowe wysiłki następnie podsumowano w projekcie VASAB 2010 Plus INTERREG IIC wspomagającym przygotowanie CIP dla BSR INTERREG III B NP.

Na poziomie UE, Region Morza Bałtyckiego stał się prawie wewnętrznym terytorium Unii Europejskiej od czasu przystąpienia do Unii w roku 1995 Szwecji i Finlandii. Przyczyniło się to do bardziej aktywnej postawy Komisji Europejskiej wobec Regionu Morza Bałtyckiego. Przykładami są Inicjatywa UE na rzecz Morza Bałtyckiego ogłoszona już na Szczycie w Visby w maju 1996 roku oraz Inicjatywa dotycząca Wymiaru Północnego. Uruchomienie Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG IIC a teraz INTERREG III B NP stanowi przykład wspierania współpracy transnarodowej w zakresie rozwoju przestrzennego w takich obszarach jak Region Morza Bałtyckiego. W ESDP uzgodnionej przez ministrów UE odpowiedzialnych za planowanie przestrzenne w maju 1999 roku w Poczdamie państwa członkowskie UE także podkreśliły znaczenie współpracy w RMB w związku z zagadnieniami ***rozszerzenia***. Dzięki ESDP UE jest pierwszym dużym światowym regionem z

[18] Systemy miejskie oraz współpraca miejska w RMB.
[19] Rozwój metod planowania przestrzennego na rzecz zintegrowanego morskiego systemu transportowego w RMB.

uzgodnionymi wspólnymi wizjami przestrzennymi i opcjami rozwoju swego terytorium. Wypracowanie ESDP oraz podobnych perspektyw dla dużych obszarów współpracy transnarodowej, wśród nich VASAB 2010, stało się elementem ściśle ze sobą powiązanych procesów.

Nowe wyzwania i możliwości współpracy między krajami UE a krajami spoza UE w Europie omówiono w dokumencie „Wiodące zasady trwałego rozwoju przestrzennego kontynentu europejskiego" w ramach CEMAT [20]:

- Rosnące interakcje zachodniej, środkowej i wschodniej Europy,
- Integracja dużych europejskich regionów jako strategiczne elementy europejskiego planowania przestrzennego,
- Stosunki międzykontynentalne z Azją, Bliskim Wschodem i Dalekim Wschodem oraz współpraca transoceaniczna, jak i rozszerzenie Wymiaru Północnego,
- Wykorzystywanie mnogości kultur w przedmiocie konkurencyjności i pokojowego współistnienia.

Powyższe wyzwania są w szczególności ważne dla RMB. Głównym wyzwaniem będzie wzmocnienie intensywnej współpracy z Rosją po tym, jak większość pozostałych krajów RMB stała się częścią Unii Europejskiej. Specyficzne zagadnienie stanowi sytuacja Kaliningradu jako „rosyjskiej eksklawy" otoczonej przez terytoria UE.

[20] Europejska Konferencja Ministrów odpowiedzialnych za planowanie regionalne

2.2. Główne zagadnienia związane z planowaniem przestrzennym i rozwojem w ramach programu BSR INTERREG III B NP

Pierwszym zagadnieniem jest konieczność uwzględnienia ramowych warunków europejskich takich jak:

- Wytyczne ESDP, INTERREG, Wymiaru Północnego, CEMAT, Strategii UE w przedmiocie Rosji, polityk RMB,
- Regionalna orientacja polityki oraz potrzeby oceny wpływu przestrzennego,
- Polityki sektorowe reprezentowane przez TEN, TINA, Dyrektywy środowiskowe, Energia, WPR oraz zadania takie jak rozszerzenie UE wymagające podejścia skoordynowanego.

W oparciu o powyższe ramy programy INTERREG dotyczące transnarodowego planowania przestrzennego i rozwoju mają:

- Promować spójność przestrzenną oraz zrównoważony rozwój regionalny (aspekt integracyjny),
- Zapewnić trwałość rozwoju (aspekt ekologiczny) oraz
- Gwarantować realizację działań zorientowanych na rozwój (aspekt innowacyjny).

Planowanie przestrzenne i rozwój jako warunki wstępne integracji w RMB
Polityczna i gospodarcza integracja Europy i RMB uwypukliła znaczenie transnarodowego planowania przestrzennego.

Duże struktury przestrzenne takie jak sieć transportowa i komunikacyjna, systemy miejskie oraz sieci osadnicze, sieci obszarów ochrony przyrody oraz cenne krajobrazy (zielone sieci) i korytarze ekologiczne wymagają koordynacji na poziomie całego terytorium podlegającego integracji. Szczególnie stwierdzenie to dotyczy RMB z jego ogromnymi odległościami i ważnymi wartościami naturalnymi.

Problem spójności przestrzennej uległ intensyfikacji. W tradycyjnym modelu rozwoju regionalnego władze państwowe mogą zapobiegać nadmiernemu i niekorzystnemu zróżnicowaniu regionalnemu przy wykorzystaniu różnorodnych instrumentów o charakterze podatkowym i pieniężnym. W Europie bez granic trudno kontynuować takie rozwiązania. W związku z planowaniem przestrzennym w zakresie większych terytoriów pojawiają się potrzeby wyrównania możliwości rozwojowych oraz przeciwdziałania utrzymaniu się dotychczasowej sytuacji.

"Globalizacja" wymaga większego nacisku na czynniki jakościowe rozwoju, a nie tylko na ilościowe. Jakość procesu rozwojowego zaczyna także mieć swoje znaczenie. W zakresie jakości potrzebna jest wydajność rozwiązywania konfliktów przestrzennych między *krótkoterminowymi celami rozwojowymi* (zaspokojenie potrzeb niższego rzędu w gospodarce globalnej) a *długoterminowymi celami rozwojowymi* (zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu w przedmiocie trwałości ludzkiej jakości życia dla przyszłych pokoleń).

Planowanie przestrzenne – jako narzędzie promowania trwałego rozwoju

OSTATECZNY CEL W POSTACI TRWAŁEGO ROZWOJU

"Istotnym celem współpracy w Regionie Morza Bałtyckiego jest stała poprawa warunków życia i pracy ludzi w kontekście trwałego rozwoju, trwałego zarządzania zasobami naturalnymi i ochrony środowiska." Trwały rozwój obejmuje trzy wzajemnie zależne wymiary – gospodarczy, społeczny i środowiskowy.

Oznacza to dla regionu:

- bezpieczne i zdrowe życie dla obecnych i przyszłych pokoleń,
- opartą na współpracy, dobrze prosperującą gospodarkę i społeczeństwo dla wszystkich,
- że lokalna i regionalna współpraca opiera się na demokracji, otwartości i partycypacji,
- że biologiczna i ekosystemowa różnorodność i produktywność zostaną przywrócone lub utrzymane,
- że zanieczyszczenie atmosfery, gruntu i wody nie będzie przekraczać nośności natury,
- że odnawialne zasoby będą efektywnie użytkowane i zarządzane, w ramach ich potencjału regeneracyjnego,
- że istotne przepływy nieodnawialnych zasobów będą efektywne i cykliczne oraz że odnawialne substytuty zostaną stworzone i będą promowane,
- że świadomość elementów i procesów prowadzących do zapewnienia trwałości będzie wysoka wśród poszczególnych uczestników i poziomów społeczeństwa

Region Morza Bałtyckiego uznaje swą wzajemną zależność od innych części świata i wnosi swój wkład w realizację celów w zakresie trwałego rozwoju na poziomie globalnym i europejskim.

Bałtyk 21

Trwały rozwój oznacza poszanowanie praw przyszłych pokoleń do zmiany ścieżki rozwoju, tzn. do przyszłej eksploatacji zasobów trudno odnawialnych lub nieodnawialnych oraz do utrzymywania podstawowych wstępnych warunków naturalnych życia. W RMB musi być wykorzystywane, utrzymywane i usprawniane wiele zasobów naturalnych ważnych dla całej Europy. Także działania na rzecz rozwoju regionalnego, wpływające na jakość Morza Bałtyckiego, wymagają koordynacji lub hierarchizacji w interesie całego regionu. Planowanie przestrzenne przyczynia się do osiągnięcia trwałego rozwoju ze szczególnym naciskiem na zorientowaną przyszłościowo terytorialną organizację procesów oraz trwałe wykorzystywanie zasobów terytorialnych (zasobów lądowych, wodnych, zasobów infrastruktury, kapitału ludzkiego itd. w kontekście terytorialnym). W tym sensie proces ten promuje trwały rozwój przestrzenny.

Planowanie przestrzenne jest w niektórych krajach RMB skoncentrowane na strategicznym przeznaczeniu terenu i narzędziach zarządzania zasobami naturalnymi. W innych państwach stosuje się bardziej złożone i dynamiczne podejście. Odpowiada to zasadom ESDP, w ramach których planowanie przeznaczenia terenu łączy się ze politykami strategicznego rozwoju regionalnego. Integralne instrumenty łączenia polityk regionalnych z profesjonalnym wielosektorowym podejściem przestrzennym oraz oceną wpływu terytorialnego wciąż wymagają dalszego opracowywania. ESDP wzywa w tym kontekście do dalszego rozwoju i zastosowania ocen skutków terytorialnych (OST) dla działań na rzecz rozwoju regionalnego zmierzającego do ewaluacji realizacji celów w postaci trwałości dla danego terytorium. Procesowi temu powinna towarzyszyć strategiczna ocena oddziaływania na środowisko (SOOŚ).

Planowanie przestrzenne – proces promocji przestrzeni (terytorium) jako zasobu rozwojowego

W celu połączenia rozwoju regionalnego i trwałości planowanie przestrzenne przyczynia się do:

- Ustalenia kompromisu między wielosektorowymi długoterminowymi perspektywami trwałego rozwoju a krótkoterminowymi korzyściami poszczególnych uczestników globalnej gospodarki rynkowej
- Poziomej (wielosektorowej) koordynacji wpływu przestrzennego polityk i przedsięwzięć sektorowych
- Pionowego zaangażowania różnych instytucji/poziomów planowania w krajowym systemie planowania przestrzennego
- Promowania przestrzeni (w tym organizacji i funkcjonowania struktur osadniczych, infrastruktury, zasobów naturalnych i kulturowych itd.) jako jakościowego zasobu rozwojowego oraz
- Rozwiązywania sprzecznych potrzeb na tym samym terenie i w zakresie innych zasobów.

Tradycyjna (bardziej statyczna) rola planowania przestrzennego, wyrażona w postaci zastrzeżenia terenu dla różnych celów i zadań, nie podlegałaby realizacji w wyniki zastosowania czystego mechanizmu rynkowego, pomimo faktu, że społeczne korzyści mogłyby przekraczać społeczne koszty. W dynamicznej perspektywie przestrzeń łączy ze sobą różne sfery działania ludzkiego i zapewnia ich wzajemne interakcje. W takiej perspektywie terytorialna organizacja stanowi ważny zasób, określający społeczno-gospodarczą konkurencyjność krajów i regionów. Terytorialna organizacja systemów miejskich, mobilność i sieci osadnicze (relacje miasto-wieś), środowisko kulturowe, lokalizacja kapitału ludzkiego, wzajemne relacje i geograficzna bliskość nauki i przemysłu, odgrywają także ważną rolę w zapewnieniu innowacyjności danego regionu bądź kraju. W takim przypadku pytanie nie polega tylko na dostępności przestrzeni, ale także na jej zorganizowaniu i funkcjonalnych relacjach między różnymi grupami zainteresowanymi zagospodarowaniem przestrzeni.

Planowanie przestrzenne jako proces komunikacji zorientowany na aktywne działania

W przedmiocie wszelkich zagadnień wyszczególnionych powyżej planowanie przestrzenne stanowi w sposób czytelny zorganizowaną formę procesu komunikacji. Proces planowania jest nawet tutaj ważniejszy niż jego produkt (plan, koncepcja). Schemat zasad dla przedmiotowego procesu określono w ESDP wskazującej potrzebę poziomej i pionowej koordynacji procesu decyzyjnego w kwestiach zarządzania terytorialnego. Transnarodowe podejście przestrzenne w ramach wdrożenia programu INTERREG powinno uwzględniać oba powyższe rodzaje dialogu związanego z integracją terytorialną. Planowanie przestrzenne musi zapewniać zarówno znalezienie pragmatycznych rozwiązań codziennych trudności, jak i wdrożenie wizji i długoterminowych perspektyw. W oparciu o takie podejście planowanie przestrzenne jednak nabiera charakteru coraz bardziej aktywnego i zorientowanego na realizację konkretnych projektów. Sytuacja taka jest bardzo charakterystyczna na poziomie regionalnym i krajowym. Dlatego proces nie zastępuje, lecz towarzyszy często bardziej restrykcyjnym tradycyjnym instrumentom planowania przestrzennego – zasadom przeznaczenia terenu oraz regionalnym planom i programom oraz procedurom oceny wpływu regionalnego. Na poziomie transnarodowym oznacza to promowanie pilotażowych przedsięwzięć i projektów w celu wspomożenia realizacji celów transnarodowego rozwoju przestrzennego. Przedmiotowe metodologia stanowi uzupełnienie polityki regionalnej, ponieważ określa działania rozwojowe w kontekście transnarodowym.

3. PRZESTRZENNE KONSEKWENCJE ROZSZERZENIA UE

Wprowadzenie
Inicjatywa Wspólnotowa INTERREG III B NP jest uznawana za właściwy instrument wspierania zintegrowanego i zrównoważonego rozwoju terytorium europejskiego. Inicjatywa kładzie nacisk na terytorialną organizację w obszarach współpracy transnarodowej oraz znaczenie planowania przestrzennego i działań na rzecz rozwoju w rozwiązywaniu problemów terytorialnych. W okresie nowego rozszerzenia UE jednym z kluczowych celów wznowionej inicjatywy INTERREG III B NP będzie wspieranie współpracy z nowymi państwami członkowskimi w celu złagodzenia procesu akcesji do Unii Europejskiej, w sposób bardzie efektywny niż we wcześniejszych latach.

Platformy wyjściowe
Dla Regionu Morza Bałtyckiego inicjatywa INTERREG III B NP wspierana jest przez strategiczny dokument kierunkowy na poziomie transnarodowym, zatytułowany VASAB 2010 Plus, aktualnie przygotowywany przy udziale wszystkich państw członkowskich, Norwegii, Białorusi i Rosji. Przedmiotowy dokument, oprócz ustanowienia docelowej platformy wspólnej aktywności między poszczególnymi uczestnikami z obu stron granicy UE, powinien uwzględniać strategiczne problemy zgłaszane przez kraje W-RMB. Wpływ przestrzenny procesu rozszerzenia także wzięto pod uwagę w dokumentach ESDP i Wymiaru Północnego. Międzyrządowa współpraca w zakresie planowania przestrzennego -VASAB 2010- została zainicjowania w celu przyczynienia się do przygotowania Programu Działania Wymiaru Północnego zapewniającego krajom W-RMB możliwość udziału na równych warunkach w powyższym procesie za pośrednictwem sieci VASAB.

Proces rozszerzenia
Przełom wieku XX i XXI wniósł nowe myślenie o perspektywach rozwojowych Regionu Morza Bałtyckiego. Choć zespół jedenastu krajów sąsiadujących z tym zbiornikiem wodnym realizował efektywną współpracę od czasu upadku żelaznej kurtyny, zakres i wymiar przestrzenny wspólnych przedsięwzięć odzwierciedlał bieżącą transformację polityczną przedmiotowego obszaru, zorientowaną na wizję zjednoczonej Europy. Wdrożenie wizji napędzane jest przez dwa główne procesy: demokratyczne przekształcenia systemów społeczno-gospodarczych poszczególnych państw Morza Bałtyckiego zorientowane na gospodarkę rynkową oraz ich akcesja do Unii Europejskiej.

Podczas gdy pierwszy proces ma miejsce praktycznie w całym obszarze Bałtyku, wywołując boom w sferze lokalnej i regionalnej przedsiębiorczości po rzeczywistym otwarciu rynków międzynarodowej wymiany towarów, drugi proces jest daleki od pełnej realizacji. Region Morza Bałtyckiego doświadczał procesów rozszerzeniowych w postaci dołączenia nowych niemieckich landów w roku 1990, Szwecji i Finlandii w roku 1995 oraz Estonii, Łotwy, Litwy i Polski w roku 2004. Restrukturyzacja nowych niemieckich landów stanowi wciąż trwający proces, któremu towarzyszy pomoc wspólnotowa. Przyczyniła się ona do zmniejszenia braków w infrastrukturze środowiskowej oraz społeczno-gospodarczej, choć jeszcze nie okazała się w pełni udana w kontekście eksploatacji potencjału tkwiącego w przemyśle, rolnictwie, wykwalifikowanej sile roboczej bądź wykształceniu, prowadząc do wysokiego bezrobocia i deindustrializacji, problemów wciąż wymagających rozwiązania w średnim terminie. Z kolei integracja krajów skandynawskich przebiegła bardziej łagodnie.

Społeczności skandynawskie, właściwie wykorzystując finansowane przez UE programy, zyskały doświadczenia w zakresie rozwoju lokalnego i regionalnego.

Wyzwania

Aktualny etap rozszerzenia powinien wywrzeć zdecydowanie większy wpływ na nowe kraje członkowskie niż miało to miejsce w przypadku wcześniejszych podobnych procesów, ponieważ struktury administracyjne i mechanizmy decyzyjne powyższych państw nie są dostosowane dość dobrze do właściwego reagowania na inicjatywy UE. Skutkuje to powstaniem ogromnego wyzwania dla partnerów po obu stronach w postaci rozbudowy potencjału nowych członków UE w celu przyjęcia zasadniczych celów europejskiej polityki oraz wdrażania ich w sposób uwzględniający i pozwalający na uzgodnienie postulatów na rzecz rozwoju, równowagi i ochrony.

Potrzeby i problemy

Ponieważ regionalne różnice rozwojowe stanowią główny problem poruszany w europejskich koncepcjach polityki, proces rozszerzenia powinien obejmować wszystkie poziomy administracyjne krajów W-RMB tak, żeby były one w stanie prowadzić uzgodnione przedsięwzięcia na rzecz gospodarczej i społecznej spójności. Przedmiotowy cel wymaga aktywnego udziału lokalnej i regionalnej administracji z krajów W-RMB w ramach dialogu między rządami krajowymi a Komisją Europejską, pod warunkiem że takie społeczności lokalne i regionalne będą kroczyć drogą współpracy ze swymi odpowiednikami w celu uzyskania jak najwięcej wiedzy i maksymalnego skorzystania z już zgromadzonych doświadczeń.

Przyjęcie lustrzanego schematu współpracy krajowej-regionalnej dla rozwiązywania problemów rozwoju regionalnego wciąż stanowi pilne wyzwanie artykułowane w stosunku do krajów W-RMB. Do dnia dzisiejszego zadanie dostosowania się do warunków wstępnych związanych z procesem akcesji wciąż jest uznawane za sprawę krajową w tej części Regionu, co ma wpływ na wielkość, zakres oraz potencjał wdrożeniowy regionalnie formułowanych i przyjmowanych planów strategicznych.

Większość krajów W-RMB pozostawia niewiele miejsca na polityki regionalne, co dotychczas wydawało się uzasadnione, ponieważ brak było tradycji głębszej refleksji na temat planowania przestrzennego i regionalnego rozwoju obecnej w kontaktach między starymi państwami członkowskimi. Ponadto niezależny poziom regionalny w terytorialnym systemie politycznym i administracyjnym jest albo słaby, niewyposażony w instrumenty finansowe albo w pewnych przypadkach nawet nieobecny. Poważny problem regionalnej administracji niezdolnej do realizacji obowiązków w sferze polityk wewnętrznego rozwoju stał się jednym z obszarów priorytetowych w krajach EŚiW, które już przyjęły swe plany krajowe dla celów akcesji do UE. Na przykład, wysiłki polskiego rządu będą zmierzały do ustanowienia sprawnego i efektywnego systemu, w którym regiony przejmą szerokie kompetencje związane z udziałem w funduszach strukturalnych. Zostanie on wdrożony w procesie budowy instytucji na poziomie regionalnym oraz korekty standardów legislacji Unii Europejskiej, po których nastąpi sformułowanie wieloletniego programu zintegrowanego rozwoju regionalnego, jak i programów restrukturyzacji poszczególnych regionów, w oparciu o doświadczenia starych państw członkowskich.

Zakres dobrych praktyk, jakie kraje W-RMB mogą czerpać od swych partnerów w UE w ramach bieżącego procesu, obejmuje osiągnięcia planowania przestrzennego w sferze kształtowania polityk rozwoju regionalnego. Krajowe dokumenty przygotowane w

odpowiedzi na zagadnienie akcesji, wyszczególniają pewne priorytetowe obszary, w większości o charakterze sektorowym (np. transport, rolnictwo, zasoby ludzkie oraz ochrona środowiska). Nawet jeśli uwzględnimy priorytety poziome (np., rozwój obszarów wiejskich), o instrumencie w postaci planowania przestrzennego nawet nie wspomniano.

Zagrożenia związane z niestosowaniem narzędzi planowania przestrzennego w programach rozwoju regionalnego w krajach W-RMB wynikają z rozumienia najbardziej 'przestrzennego' priorytetu, jakim jest spójność gospodarcza i społeczna. Dalsze rozwinięcie tego priorytetu w polskich dokumentach stanowiące, że regionalna polityka uwzględniająca przedmiotowy temat winna uzyskiwać stosowne wsparcie finansowe z programu PHARE, pociąga za sobą ryzyko pominięcia przedsięwzięć związanych z planowaniem przestrzennym jako przewidzianych w PHARE kwalifikolwanych przedsięwzięć dla tego celu.

Pożądane cele polityki UE w przedmiocie rozszerzenia
Europejska polityka na rzecz rozwoju przestrzennego, kierowana przez stare państwa członkowskie, musi podlegać dostosowaniu w celu stawienia czoła wyzwaniom związanym z rozszerzeniem terytorium UE po akcesji krajów EŚiW, jak i ekspansji Wewnętrznego Rynku na wschód, ze wszystkimi konsekwencjami powyższych procesów.

Nowe obowiązki przewidziane w europejskiej polityce rozwoju przestrzennego obejmują identyfikację i monitorowanie projektów planistycznych i infrastrukturalnych wdrażanych przez różne sektory publiczne oraz wpływających na ten sam obszar, jak i formułowanie zintegrowanych strategii w celu ograniczenia potencjalnych konfliktów między poszczególnymi politykami sektorowymi a zaangażowanymi szczeblami władzy administracyjnej.

W celu zapewnienia, że różne działania związane z polityką w krajach W-RMB nie będą stać w sprzeczności ani neutralizować się nawzajem, przedsięwzięcia w obszarze europejskiej współpracy ustanowione w ramach inicjatyw i programów wspólnotowych muszą podlegać rozbudowie dla objęcia obszaru rozszerzenia.

Stąd ważne jest, żeby działania na rzecz planowania przestrzennego przewidziane dla całego Regionu Morza Bałtyckiego, opierały się na następujących procesach: rozbudowa transnarodowej infrastruktury transportowej oraz wspólnotowej polityki transportowej; rewitalizacja stref po-przemysłowych i obszarów miejskich; strukturalne dostosowania na wsi; oraz efektywne zarządzanie obszarami dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Przedmiotowe działania wymagają aktywacji regionalnych inicjatyw w nowych państwach członkowskich, zapewniających, że będą one współfinansowane z funduszy UE.

Wnioski

- Ponieważ wpływ procesu rozszerzenia na gospodarkę, zagadnienia społeczne, środowisko naturalne i zarządzanie przestrzenne jest dwukierunkowy – zarówno na stare, jak i na nowe państwa członkowskie, nowa edycja Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG III B NP powinna uwzględniać problemy transnarodowego rozwoju podniesione przez wszystkie, z wyjątkiem jednego, kraje Regionu Morza Bałtyckiego. W tym kontekście istotne jest, żeby kraje z wschodniej części Regionu Morza Bałtyckiego czerpały optymalne korzyści z transnarodowej współpracy na platformie INTERREG III B NP.
- Z uwagi na pojawiającą się gotowość struktur administracyjnych we wschodniej części Regionu Morza Bałtyckiego do nauki na podstawie doświadczeń krajów Z-RMB w zakresie schematów lokalnego i regionalnego rozwoju poprzez Inicjatywę INTERREG III

B NP, w przyszłości mogą one być lepiej przystosowane do przyjęcia zasadniczych celów europejskiej polityki regionalnej. Zobowiązanie do rozbudowy potencjału nowych członków UE jest jednak wciąż wymagane z obu stron. Państwa Z-RMB mogą zaoferować specjalne priorytety lub działania zmierzające do realizacji instytucjonalnego procesu budowy w całym Regionie, podczas gdy kraje W-RMB powinny dokonać kalibracji własnych przedsięwzięć instytucjonalnych oraz funduszy dla celów współpracy transnarodowej w ramach INTERREG. Szczególne wsparcie ze strony starych państw członkowskich wymagane jest w celu ustanowienia stabilnych, demokratycznych instytucji regionalnych w nowych państwach członkowskich zdolnych do formułowania i prowadzenia polityki regionalnej oraz wbudowanych w ramową strukturę europejskich koncepcji rozwojowych.

- Przedsięwzięcia w zakresie planowania transnarodowego są zawczasu przewidywane w celu zbudowania solidnych fundamentów dla wspólnych programów operacyjnych zorientowanych na wspólne inwestycje ‘w poprzek granicy'. To oczywiście przyczyni się do społeczno-gospodarczej spójności obszarów dotychczas oddzielonych granicami państwowymi oraz będzie drogą procesu wzajemnego uczenia się zapewniać wzmocnienie partnerskich relacji. Dlatego najwyższej wagi kwestią jest, żeby uprzednio zastosowane działania w ramach INTERREG IIC zostały wsparte sformułowaniem strategii rozwoju przestrzennego oraz koncepcji inwestycyjnych dla wspólnych terytoriów transnarodowych w celu stymulowania integracji, wzmacniania konkurencyjności oraz zmniejszania różnic między zachodnimi a wschodnimi częściami Regionu Morza Bałtyckiego.
- Szanse wynikające z procesu rozszerzenia związane ze współpracą transnarodową obejmuje możliwość:
  -Uniknięcia schematów rozwoju, które okazały się być niekorzystne w długim horyzoncie czasowym,
  -Eksploatacji makroekonomicznych korzyści wymaganych inwestycji,
  -Analizy i wykorzystania potencjału rozwojowego nowych państwa członkowskich takiego jak wykwalifikowana siła robocza, zaawansowany system kształcenia, infrastruktura socjalna, transport publiczny itd.,
  -Zachowania i zastosowania trwałych metod wykorzystania rzadkich zasobów i wartości naturalnych i krajobrazowych.
- Narzędzia planowania przestrzennego, które okazały się efektywne w rozwiązywaniu problemów regionalnego rozwoju, powinny podlegać przeniesieniu i zastosowaniu w programach rozwojowych w krajach W-RMB.

4. KONCEPCJA PROGRAMÓW SĄSIEDZTWA NA ZEWNĘTRZNYCH GRANICACH UE

Uwarunkowania

Komunikat Komisji z 11 marca 2003 roku „Poszerzona Europa – Sąsiedztwo: Nowa ramowa struktura relacji z naszymi wschodnimi i południowymi sąsiadami" wprowadził, jako część polityki Poszerzona Europa, możliwość tworzenia Nowego Instrumentu Sąsiedztwa wspierającego współpracę przygraniczną i regionalną/transnarodową z krajami graniczącymi z Unią Europejską.

Jako kolejny krok opublikowano w dniu 1 lipca 2003 roku komunikat „Kształtowanie warunków do rozwoju nowego instrumentu sąsiedztwa" wprowadzający koncepcję „Programów sąsiedztwa" dla zewnętrznych granic poszerzonej Unii na okres 2004-2006. Celem jest wspomaganie w okresie przejściowym do czasu udostępnienia kolejnych funduszy strukturalnych oraz stworzenie podstaw do współpracy po roku 2006 w ramach nowego unijnego instrumentu finansowania.

Pomysł nowych programów sąsiedztwa (PS) polegał na przezwyciężeniu sytuacji, w której projekty współpracy z partnerami z i spoza Unii Europejskiej muszą ubiegać się o różne instrumenty finansowania UE, a mianowicie INTERREG dla wnętrza Unii, oraz Tacis jako zewnętrzny instrument dla partnerów rosyjskich i białoruskich. Przez okres przejściowy do roku 2006 główne usprawnienie będzie polegać na tym, że projekty obejmujące partnerów z zarówno państw członkowskich, jak i z Rosji/Białorusi (projekty w ramach Sąsiedztwa) będą przedmiotem wspólnego wniosku, wspólnej procedury wyboru i wspólnego procesu decyzyjnego. Na poziomie programu koordynacja wdrożenia projektów finansowanych ze środków Tacis lub INTERREG, wciąż podlegająca różnym regulacjom, zostanie usprawniona. Delegacje KE odpowiedzialne za współpracę z Rosją i Białorusią będą aktywnie zaangażowane we wspólną ocenę projektów i procedury wyboru. Wyzwaniem wdrożeniowym na okres przejściowy będzie realizacja wymagań zarówno funduszy strukturalnych, jak i regulacji Tacis.

Nowy Program Sąsiedztwa BSR INTERREG III B został w dużej mierze oparty na dotychczasowych celach i przewidywanych obszarach tematycznych BSR INTERREG III B oraz na geograficznym zakresie współpracy w nim określonym. Transnarodowa współpraca w zakresie planowania przestrzennego i rozwoju regionalnego, odzwierciedlona w Priorytecie 1 i 2, pozostanie główną orientacją programu. Należy przypomnieć, że wszystkie uczestniczące kraje były zaangażowane we wstępne programowanie i tworzenie programu Region Morza Bałtyckiego INTERREG IIIB. W związku z powyższym cele i priorytety tak uzgodnione wyrażają potrzeby wszystkich partnerów. Jednak udział rosyjskich i białoruskich partnerów w przedmiotowych priorytetach i działaniach będzie bardziej atrakcyjny w przypadku wsparcia przez Tacis w ramach Programu Sąsiedztwa. W ten sposób koncepcja Sąsiedztwa zapewni nowe i realne szanse pełnego uczestnictwa we współpracy transnarodowej takich partnerów.

Wraz z wprowadzeniem Programów Sąsiedztwa, instrument zewnętrznej współpracy regionalnej – głównie Fundusz Małych Grantów Tacis CBC (SPF) – przestanie istnieć. Nowy Program Sąsiedztwa BSR INTERREG III B będzie dość elastyczny, żeby uwzględnić zapotrzebowanie na tematy współpracy wcześniej dostępne w ramach Tacis CBC SPF, nie zaś w ramach INTERRG III B.

Metodologia Sąsiedztwa umożliwi rozwijanie środowiskowych, zdrowotnych lub innych przedsięwzięć w szerszym, bardziej strategicznym kontekście. Następujące cele zostały ustanowione dla współpracy w ramach Programu Sąsiedztwa:

- Promowanie trwałego rozwoju gospodarczego i społecznego w obszarach przygranicznych;
- Współpraca w celu uwzględnienia wspólnych wyzwań w dziedzinach takich jak środowisko, zdrowie publiczne oraz zapobieganie i zwalczanie zorganizowanej przestępczości;
- Zapewnienie sprawnych i bezpiecznych granic;
- Promowanie lokalnych przedsięwzięć opartych na kontaktach „twarzą w twarz".

Nowe elementy zostaną wprowadzone w ramach zmienionego Priorytetu 3.

Tacis CBC także umożliwiała współpracę dwustronną. Ponadto INTERREG III B ma zgodnie z życzeniem Komisji otworzyć się na współpracę w poprzek granic morskich między państwami członkowskimi UE graniczącymi z Morzem Bałtyckim i Norwegią z jednej strony a obszarami nadbrzeżnymi Rosji z drugiej strony. W ramach wniosków wprowadzono nowe Działanie3.2. umożliwiające dwustronne projekty współpracy morskiej realizowane na bazie doświadczeń programu Tacis CBC dla obwodu kaliningradzkiego, dla miasta Sankt Petersburg City i obwodu leningradzkiego.

Dwa nowe Priorytety IIIA wdrożone w Program Sąsiedztwa BSR INTERREG III B stworzono po ogłoszeniu przez Komisję nowej polityki sąsiedztwa. Partnerzy z Rosji i Białorusi zostali zaangażowani w proces programowania od samego początku.

Alokacje:

Finansowanie Tacis CBC dostępne dla każdego Programu Sąsiedztwa na okres 2004-2006 będzie mieć charakter przybliżony i będzie uzależnione od zdolności każdego programu do wygenerowania wystarczającej liczby projektów do wykorzystania rocznych alokacji. Konkretna kwota na każdy rok będzie formalnie ustalana przez Komisję w pierwszej połowie każdego roku w programie Rocznych Przedsięwzięć Tacis.

Przybliżone alokacje dla Program Sąsiedztwa BSR INTERREG III B (2004-2006) wynoszą 7,5 mln EUR dla Priorytetów 1-3 III B oraz 7,5 mln EUR dla obu Priorytetów IIIA (przygranicznych) (Estonia-Łotwa-Rosja i Łotwa-Litwa-Białoruś).

Na okres 2004-2006 część INTERREG Programu Sąsiedztwa zostanie zgodnie z prawem przyjęta według standardowych procedur w zakresie finansowania strukturalnego. Finansowanie Tacis będzie podlegać przyjęciu drogą aktualnych procedur Tacis.

Szczegółowe wytyczne dla wdrożenia Programów Sąsiedztwa są opracowywane przez Komisję Europejską. Zagadnienie alokacji pomocy technicznej dla wsparcia zarządzania zewnętrzną częścią zostało uwzględnione. W zależności od dostępności przedmiotowych warunków wstępnych, planuje się wydać zaproszenie do składania ofert w ramach Programów Sąsiedztwa jeszcze w roku 2004.

5. WSPÓŁPRACA W RMB JAKO RAMY DLA INTERREG III B NP

5.1. Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego (ESDP)

Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego (ESDP) została przyjęta na spotkaniu ministerialnym w Poczdamie w maju 1999 roku. ESDP zapewnia możliwość poszerzenia horyzontów poza wyłącznie działania w ramach polityki sektorowej. Co równie ważne, ESDP stanowi pierwszą europejską strategię rozwoju terytoriów państw członkowskich. Ministrowie UE odpowiedzialni za planowanie przestrzenne przyjęli Program Działania ESDP w październiku 1999 roku na spotkaniu w Tampere, Finlandia.

Celem jest przełożenie celów polityki europejskiego rozwoju przestrzennego na przykłady dobrych praktyk na poziomie transnarodowym i europejskim, jak i na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym. W przedmiotowym procesie celem jest wskazanie konkretnych i widocznych sposobów zastosowania i wsparcia orientacji polityk określonych dla terytorium europejskiego.

Pomysł stojący za Programem Działania ESDP polega na integracji przedmiotowych celów w praktyczne polityki dzięki przedsięwzięciom wspólnie zatwierdzonym przez Komisję i państwa członkowskie. Ministerialne spotkanie w Tampere podkreśliło znaczenie wykorzystania funduszy strukturalnych UE w programach planowania przestrzennego w państwach członkowskich zgodnie z wytycznymi wyszczególnionymi w ESDP. Program Działania ESDP obejmuje 12 odrębnych przedsięwzięć z trzema celami głównymi:

- promowanie wymiaru przestrzennego we wspólnotowych i krajowych politykach
- podnoszenie poziomu wiedzy, badań i informacji na temat zmian terytorialnych
- przygotowanie do rozszerzenia UE

Program Działania ESDP obejmuje pomysł „Projektów demonstracyjnych ESDP". Inicjatywa Wspólnotowa INTERREG także jest postrzegana jako bardzo ważny instrument zastosowania ESDP. Szczególnie programy INTERREG III, jako kontynuacja bieżącej współpracy przygranicznej i transnarodowej w zakresie rozwoju i planowania przestrzennego, powinny być głównym obszarem zastosowania.

Orientacje polityki ESDP zostały przedstawione przez Komisję w wytycznych dla Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG III. Program Sąsiedztwa BSR INTERREG III B powinien odzwierciedlać orientacje polityk ESDP oraz weryfikować środki prawdziwej współpracy transnarodowej w zakresie wspólnych strategii i zagadnień rozwoju terytorialnego. W tym procesie bezpośredni kontakt z odpowiednimi partnerami krajowymi, regionalnymi i lokalnymi powinien zostać nawiązany. Podczas rozwijania Programów w ramach INTERREG III państwa członkowskie zachęca się, by przyznały szczególny priorytet szeregowi projektów demonstracyjnych. Wybrane cele polityki ESDP przeznaczone do realizacji w ramach projektów demonstracyjnych zgodnie z Programem Działania powinny najlepiej dotyczyć:

- Globalnych stref integracji poza centrum UE
- Policentrycznego i zrównoważonego rozwoju miejskiego
- Natury i kultury jako zasobów w rozwoju terytorialnym

5.2. Sąsiedztwo w Regionie Morza Bałtyckiego: Wymiar Północny oraz współpraca regionalna w obszarze Morza Bałtyckiego i Morza Barentsa

5.2.1. Wymiar Północny w politykach zewnętrznych i przygranicznych Unii Europejskiej

Wymiar Północny ustanawia szerokie ramy dla polityk w zakresie regionalnej współpracy w obszarze Morza Bałtyckiego i Morza Barentsa. Stanowi on inicjatywę UE skoncentrowaną na promowaniu współpracy w Regionie Morza Bałtyckiego i Morza Barentsa. Jej zakres geograficzny obejmuje prawie cały obszaru Regionu Morza Bałtyckiego INTERREG III B NP. Podstawowym celem Wymiaru Północnego jest wygenerowanie wartości dodanej poprzez wzmocnioną koordynację i komplementarność w programach UE i państw członkowskich oraz zintensyfikowaną współpracę między krajami północnej Europy.

Wymiar Północny obejmuje zewnętrzne, jak i wewnętrzne polityki Unii Europejskiej. Wraz ze zbliżającym się rozszerzeniem UE Morze Bałtyckie stanie się prawie całkowicie wewnętrznym morzem UE. Tym niemniej ważne jest angażowanie także krajów partnerskich spoza UE w pełną współpracę zarówno w regionie Morza Bałtyckiego, jak i Morza Barentsa.

Pierwszy Plan Działania dla Wymiaru Północnego w ramach zewnętrznych i przygranicznych polityk Unii Europejskiej na okres 2000-2003 został zatwierdzony przez Radę Europejską w Santa Maria da Feira w czerwcu 2000 roku.

Reprezentuje on wspólne wysiłki szerokich kręgów partnerów Wymiaru Północnego, w tym wszystkich państw członkowskich UE i krajów partnerskich, Parlamentu Europejskiego oraz Komitetów Gospodarczych i Społecznych a także regionalnych instytucji i powiązanych organizacji.

Głównym celem Drugiego NDAP jest zapewnienie czytelnej ramowej struktury dla wszystkich grup interesu WP, określającej strategiczne cele, priorytety i konkretne przedsięwzięcia. W przyszłościowym kontekście WP nabierze zwiększonego znaczenia w związku z rozszerzeniem UE. Ponadto KE wskazała NDAP jako ważny instrument wspierający w ostatnim Komunikacie Komisji dotyczącym Poszerzonej Europy – Polityki Sąsiedztwa, zbudowany we wspólnym interesie i w ramach programu współpracy między poszerzoną Unią a jej sąsiadami.

Drugi NDAP zostanie wdrożony w okresie 2004-2006. Obejmuje pięć szerokich priorytetowych sektorów współpracy, z których trzy – cztery są w istotnym zakresie ważne dla przedsięwzięć promowanych przez INTERREG III B Program Sąsiedztwa. Są nimi:

- Gospodarka, biznes i infrastruktura;
- Zasoby ludzkie, wykształcenie, badania naukowe i zdrowie publiczne;
- Środowisko, (bezpieczeństwo jądrowe) i zasoby naturalne;
- Współpraca przygraniczna i rozwój regionalny.

Plan Działania kładzie szczególny nacisk na regiony ze specyficznymi potrzebami rozwojowymi takie jak Kaliningrad i region arktyczny, zdefiniowanymi w dokumencie jako „kompleksowe problemy” przeznaczonymi do uwzględnienia w ramach pięciu zasadniczych

priorytetowych sektorów Planu Działania. Przedmiotowe regiony są oczywiście obszarem zainteresowania z uwagi na orientację geograficzną INTERREG III B Program Sąsiedztwa.

Plan Działania szanuje uznane na całym świecie zasady trwałego rozwoju, ładu korporacyjnego, przejrzystości, równości płci oraz praw mniejszości i ochrony rdzennej ludności.

Jeśli chodzi o Wspólnotę Europejską, Plan Działania będzie podlegać wdrożeniu za pośrednictwem istniejących instrumentów wspólnotowych. Program Sąsiedztwa BSR INTERREG III B jest w tym kontekście sferą szczególnego zainteresowania i już w okresie 2000-2003 program skutecznie przyczynił się do wdrożenia Planu Działania WP z szeregiem projektów zgodnych z celami nowych wytycznych NDAP

W Drugim Planie Działania następujące obszary stanowią sfery szczególnego zainteresowania Programu.

Energetyka
Sektor energetyczny w regionie przechodzi aktualnie reformy strukturalne, w szczególności związane z perspektywą integracji z jednolitym rynkiem. Prace nad zagadnieniami energetyki muszą obejmować dalszy rozwój i integrację rynku energii, wzmocnienie dialogu UE-Rosja w kwestii zarządzania zasobami energetycznymi. Region jest potencjalnie ważny dla UE jako źródło ropy i gazu oraz jako strefa tranzytu ropy i gazu.

Transport
Wiele czynników jest specyficznych dla regionu: wymagania transportu zimowego (wykorzystanie lodołamaczy, drogie utrzymanie dróg), długie granice oraz związane z nimi procedury celne oraz bliskość obszarów arktycznych i subarktycznych determinujących wysokie koszty logistyczne dla przemysłu. Ważnym celem rozwoju gospodarczego RMB jest promowanie rozwoju multimodalnego systemu transportowego usprawniającego połączenia w regionie i z krajami sąsiednimi. Dalszy rozwój TEN-T jest konieczny, tak zresztą jak i podjęcie działań, dzięki którym rosyjski system transportowy można powiązać z TEN-T.

Telekomunikacja / Społeczeństwo informacyjne
Zważywszy na klimat, duże odległości i rzadkie zaludnienie w regionie, usługi telekomunikacyjne i stworzenie społeczeństwa informacyjnego są istotne dla zapewnienia zwiększonej spójności, w tym świadczeń teleleczniczych i e-kształcenia. Skoordynowane wysiłki w celu wsparcia rozwoju ICT w północno-zachodniej Rosji, aby uniknąć luki technologicznej i infrastrukturalnej, są wysoce pożądane.

Środowisko i zasoby naturalne
Środowisko regionu Wymiaru Północnego stanowi ważny, lecz zagrożony zasób. Większość problemów środowiskowych zagrażających obszarom arktycznym i subarktycznym oraz Morzu Bałtyckiemu ma charakter transgraniczny. Morza północnego regionu, Morza Bałtyckie i Morze Arktyczne/Barentsa są szczególnie podatne na problemy środowiskowe. W regionie można także zaobserwować skutki zmiany klimatu. Wzmocnienie trwałego rozwoju lasów należy do podstawowych celów. W ramach uzgodnionych prac mających pomóc rozwiązać problemy środowiskowe partnerzy WP powinni wykorzystać w pełni raporty monitoringowe dostarczane przez Unię Europejską, HELCOM, Bałtyk 21 i Radę Arktyczną.

Handel, współpraca biznesowa i promocja inwestycji
Zasoby gospodarcze regionu Wymiaru Północnego są w dużej mierze niewykorzystane z uwagi na niewystarczające strumienie inwestycji i niedomagający handel. Trwały wzrost gospodarczy w regionie WP stanowi kluczowy priorytet na okres 2004-2006. Szanse ekonomiczne stworzone dzięki rozszerzeniu Unii należy w pełni wykorzystać.

Rozwój i badania zasobów ludzkich
Region WP dysponuje wysoką podażą zasobów ludzkich oraz wysokim potencjałem naukowym, który należy dokładnie wykorzystać. Celem jest promowanie współpracy w badaniach oraz szkolenia w istotnych obszarach takich jak technologie informacyjne, energetyka, środowisko i trwały rozwój. Przewiduje się następujące przedsięwzięcia, np. osiągnięcie synergii drogą współpracy między szkołami, instytucjami szkolenia zawodowego, uniwersytetami oraz ośrodkami badawczymi.

Współpraca regionalna i przygraniczna
W celu realizacji przedmiotowych celów dalsze wzmocnienie współpracy regionalnej i przygranicznej stanowi kluczowy element Planu Działania Wymiaru Północnego. Promowanie współpracy przygranicznej pozostaje kluczowym priorytetem dla Wspólnoty odzwierciedlonym w Komunikacie Komisji „Kształtowanie warunków do rozwoju nowego instrumentu sąsiedztwa". W ramach Programu Sąsiedztwa INTERREG III B właściwą uwagę należy także zwrócić na współpracę przygraniczną, w szczególności z krajami partnerskimi spoza UE.

5.2.2. Inna współpraca w RMB

Od początku lat dziewięćdziesiątych pojawiały się inicjatywy regionalnej współpracy w Europie północnej (obejmujące północno-zachodnią Rosję), uruchamiane lub wspierane przez szereg różnych organizacji na różnych poziomach. Zapewniły one żyzny grunt dla współpracy regionalnej na Północy, znajdującej ostateczną kulminację w postaci przyjęcia Pierwszego Planu Działania Wymiaru Północnego w roku 1999.

Unia Europejska zdecydowanie uznaje wartość i znaczenie współpracy regionalnej, w północnej Europie, jak i w innych obszarach geograficznych. Komunikat Komisji dotyczący Poszerzonej Europy [21] potwierdza, że promowanie współpracy przygranicznej i regionalnej na lub wokół zewnętrznych granic stanowi priorytet dla UE (patrz tabela na stronie 8), głównie w celu *uniknięcia wystąpienia nowych linii podziałów w lub wokół jej zewnętrznych granic oraz dla promowania stabilności oraz dobrobytu w i poza powyższymi granicami*. Komunikat z lipca 2003 roku dotyczący Nowego Instrumentu Sąsiedztwa [22] także poruszał kilka spraw związanych ze współpracą przygraniczną oraz współpracą obejmującą obszary przylegające z obu stron do granicy UE.

Z punktu widzenia Sąsiedztwa trzy najważniejsze organizacje współpracy regionalnej w Regionie Morza Bałtyckiego to Rada Państw Morza Bałtyckiego (CBSS), Rada Euroarktycznego Regionu Morza Barentsa (BEAC) oraz Nordycka Rada Ministrów (NCM) a także Rada Nordycka (NC).

[21] Bruksela, 11.3.2003, COM(2003) 104 wersja ostateczna, europa.eu.int/comm/external_relations/we/doc/com03_104_en.pdf
[22] Bruksela, 1.7.2003, COM (2003) 393 wersja ostateczna, europa.eu.int/comm/external_relations/we/doc/com03_393_en.pdf

Rada Państw Morza Bałtyckiego (CBSS) [23]
Rada Państw Morza Bałtyckiego została założona na konferencji ministrów spraw zagranicznych Danii, Estonii, Finlandii, Niemiec, Łotwy, Litwy, Norwegii, Polski, Rosji, Szwecji i członka Komisji Europejskiej w Kopenhadze w marcu 1992 roku. Islandia dołączyła do CBSS w roku 1995. CBSS służy jako ogólne regionalne forum współpracy międzyrządowej, skoncentrowane na potrzebie zintensyfikowanej koordynacji działań we wszelkich sferach administracji (ze szczególnym wyjątkiem w postaci zagadnień obronności) w Państwach Morza Bałtyckiego. Ministerialne spotkania CBSS odbywają w następujących dziedzinach: rolnictwo; problemy dzieci; kultura, sprawy gospodarcze, edukacja, energetyka, środowisko, finanse, zdrowie, technologie informacyjne, polityka wewnętrzna, wymiar sprawiedliwości, zatrudnienie, sprawy społeczne, planowanie przestrzenne, handel i przemysł, transport, zagadnienia młodzieży. Spotkania CBSS na poziomie Dyrektorów Generalnych odbywają w następujących dziedzinach: kontrola granic, ochrona cywilna, cła, działalność prokuratury generalnej, administracja podatkowa.

Ramy organizacyjne Rady Państw Morza Bałtyckiego opierają się na jej Statucie. Od czasu powołania organizacji, coroczne[24] sesje Rady na poziomie ministrów spraw zagranicznych stanowią główne forum określania politycznych wytycznych i całościowej koordynacji a także służą promowaniu bliższych interakcji z organizacjami regionalnymi na poziomie parlamentarnym i wewnątrzpaństwowym. Od roku 1996 organizowane raz na dwa lata spotkania szefów rządów Państw członkowskich CBSS dodają nowy wymiar pracom organizacji. Zgodnie z zaleceniami 3-go Szczytu Państw Morza Bałtyckiego w roku 2000 CBSS oficjalnie obejmuje wszelką międzyrządową, wielostronną współpracę w grupie krajów CBSS. Ministrowie odpowiedzialni za poszczególne resorty kontynuują współpracę w sferze swych kompetencji i spotykają się w trybie zgodnym z własnymi ustaleniami, choć ogólna rola koordynacyjna w CBSS stanowi domenę ministrów spraw zagranicznych.

Nordycka Rada Ministrów (NCM) oraz Rada Nordycka (NC)[25]

Oficjalna współpraca skandynawska podlega realizacji w ramach dwóch organizacji: Rady Nordyckiej oraz Nordyckiej Rady Ministrów.

Nordycka Rada Ministrów
Założona w roku 1971 NCM jest forum współpracy międzyrządowej Danii, Finlandii, Szwecji, Islandii, Norwegii oraz autonomicznych terytoriów Grenlandii, Wysp Owczych oraz Wysp Alandzkich. NCM posiada stały sekretariat w Kopenhadze. Komitet Wyższych Specjalistów ds. Polityki Regionalnej (NÄRP), jeden z wielu komitetów złożonych z cywilnych urzędników działających w ramach NCM, koordynuje rozwój regionalny i współpracę przygraniczną w RMB z perspektywy nordyckiej. Od początku lat 90-tych NCM aktywnie współpracuje z „Obszarami sąsiednimi" – Litwą, Łotwą, Estonią oraz północno-zachodnią Rosją. Biura informacyjne NCM zorganizowano w Wilnie, Rydze, Tallinie i Sankt Petersburgu. Współpraca z powyższymi sąsiednimi krajami obejmuje szeroki zakres różnych sektorów: zagadnienia społeczne i zdrowie, edukacja, rozwój gospodarczy, środowisko, energetyka, kultura, BiR itd. Po rozszerzeniu UE bliższa współpraca instytucjonalna na

[23] www.cbss.st
[24] Począwszy od roku 2003 Rada będzie spotykać się raz na dwa lata, na zmianę ze Szczytami Państw Morza Bałtyckiego.
[25] Więcej informacji o Nordyckiej Radzie Ministrów i Radzie Nordyckiej można znaleźć pod adresem www.norden.org

równych zasadach między krajami skandynawskimi a bałtyckimi będzie się rozwijać a główna część programów wsparcia będzie podlegać przesunięciu w kierunku Rosji.

Rada Nordycka

Rada Nordycka, powstała w roku 1952, stanowi forum współpracy międzyparlamentarnej. Rada składa się z 87 członków, reprezentujących pięć krajów i trzy terytoria autonomiczne. Członkowie rady są członkami parlamentów krajowych, są nominowani przez ich odpowiednie partie polityczne i wybierani przez parlamenty. Rada Nordycka, której przewodzi prezydium, odbywa coroczne sesje zwyczajne od roku 1996. Organizuje także tak zwane sesje tematyczne dla kompleksowego omówienia wybranych zagadnień. Ciągłe prace nad zagadnieniami polityki w Radzie Nordyckiej są realizowane za pośrednictwem pięciu komitetów i czterech grup złożonych z partii politycznych.

Rada Regionu Północnego Calotte

Region Północny Calotte składa się z najbardziej wysuniętych na północ regionów krajów skandynawskich; *Laponii* w Finlandii, *Norrbotten* w Szwecji oraz *Finnmark, Troms* i *Nordland* w Norwegii. Współpraca przygraniczna między północnymi regionami ożywiła się wkrótce po II Wojnie Światowej, przy czym organizacyjne obywatelskie i inne instytucje lokalne były głównymi jej inicjatorami. W latach 70-tych te obywatelskie działania zostały uzupełnione przez bardziej oficjalne organizacje na rzecz politycznej i administracyjnej współpracy. Komitet Regionu Północnego Calotte został powołany do działania w charakterze koordynatora różnych regionalnych przedsięwzięć rozwojowych. Rada Nordycka promowała współpracę Regionu Północnego Calotte jako jeden ze swych głównych interesów. Regularnie organizowano Dni Regionu Północnego Calotte jako forum kulturowych dyskusji dla całego obszaru.

Dzisiaj Region Północnego Calotte jest jednym z najbardziej jednolitych transnarodowych makroregionów w krajach skandynawskich, szczególnie w kwestii kultury i postaw ludzi w nim zamieszkujących. Oficjalną organizacją jest *Rada Regionu Północnego Calotte,* składająca się z przedstawicieli pięciu regionów uczestniczących. Odgrywała ona kluczową rolę we wdrożeniu INTERREG II A oraz w planowaniu programów IIIA dla Regionu Północnego Calotte. Szereg przedsięwzięć z zakresu współpracy przygranicznej w regionie opiera się na aktywności niezliczonych prywatnych osób w sferze życia kulturalnego i gospodarczego, jak i władz lokalnych i regionalnych.

Rada Euroarktycznego Regionu Morza Barentsa (BEAC)

BEAC został założona w roku 1993 w celu wsparcia i promowania regionalnej współpracy w najbardziej wysuniętych na północ częściach Szwecji, Norwegii, Finlandii i północno-zachodniej Rosji. BEAC ma stymulować trwały rozwój gospodarczy i społeczny w Regionie Morza Barentsa, w ten sposób przyczyniając się do łagodnych zmian na północnych krańcach Europy.

Podczas ery sowieckiej kontakty były w regionie bardzo ograniczone. Wraz ze zmianami politycznymi na początku lat 90-tych współpraca między sąsiadującymi ze sobą krajami intensywnie wzrosła. W dniu 11 stycznia 1993 roku międzyrządowa współpraca została sformalizowana; ministrowie spraw zagranicznych państw skandynawskich, Federacji Rosyjskiej oraz przedstawiciel Komisji Europejskiej podpisali Deklarację powołującą do życia BEAC na konferencji ministrów spraw zagranicznych w Kirkenes, w Norwegii. Rada Euroarktycznego Regionu Morza Barentsa została stworzona jako forum międzyrządowej współpracy w Regionie Morza Barentsa. BEAC ma w sumie siedmiu członków, lecz

przewodnictwo w Radzie ma charakter rotacyjny i ograniczony tylko do krajów posiadających swe terytorium w regionie; Norwegia, Finlandia, Rosja i Szwecja.

W dniu 11 stycznia 2003 roku premierzy krajów członkowskich BEAC, przedstawiciele państwa wówczas sprawującego prezydencję w UE oraz Komisji Europejskiej spotkali się w Kirkenes dla uczczenia 10 rocznicy współpracy w Regionie Morza Barentsa. Premierzy uzgodnili Deklarację ze szczytu, dając tym samym swe wsparcie i wytyczne dla kontynuacji współpracy w regionie. Tekst Deklaracji można znaleźć pod adresem www.beac.st/default.asp?id=391.

Także w dniu 11 stycznia 1993 roku przedstawiciele gubernatorów prowincji Regionu Morza Barensta oraz ich odpowiedników, wraz z przedstawicielem rdzennej ludności, podpisali protokół współpracy ustanawiający Euroarktyczną Regionalną Radę Morza Barentsa, z podobnymi celami co BEAC; w celu współpracy na rzecz promowania rozwoju w Regionie Morza Barentsa. Początkowo Region Morza Barentsa składał się z siedmiu krajów członkowskich, lecz już w kwietniu 1993 roku do współpracy dołączyła Republika Karelii w Rosji. Pojawiało się rosnące zainteresowanie korzyściami i potencjałem regionalnej współpracy północnych obszarów. Region Morza Barentsa stopniowo się rozszerzał i po przystąpieniu rosyjskiej Republiki Komi w dniu 1 stycznia 2002 roku, Region składa się z 13 krajów członkowskich oraz przedstawiciela rdzennej ludności. Region Morza Barentsa obejmuje następujące kraje lub ich odpowiedniki:

- w Finlandii: Kainuu, Laponia i Region Oulu
- w Norwegii: Finnmark, Nordland i Troms
- w Rosji: Archangielsk, Karelia, Komi, Murmańsk i Nenets.
- w Szwecji: Norrbotten i Västerbotten.

Głównym instrumentem koordynacji Regionalnej Rady Morza Barentsa w zakresie różnych przedsięwzięć rozwojowych jest *Program Rozwoju Regionu Morza Barentsa* uzgodniony przez Regionalna Radę Morza Barentsa. Regionalna Rada Morza Barentsa nie ma niezależnego budżetu dla celów wdrożenia swego programu rozwojowego, lecz poszukuje finansowania ze strony różnych dostępnych europejskich, krajowych i regionalnych instytucji oraz funduszy. Dlatego jej główną rolą jest aktywizacja, koordynacja i definicja priorytetów dla całego regionu. W realizacji swych zadań Regionalna Rada Morza Barentsa pozostaje w bliskim związku z programami INTERREG dla stosownego obszaru, szczególnie z zagadnieniami planowania subprogramu dla koła arktycznego INTERREG IIIA oraz Programu Sąsiedztwa INTERREG III B, jak i wdrożenia jego poprzednika INTERREG II A dla Regionu Morza Barentsa. Rada Morza Barentsa zainicjowała projekt INTERREG IIIB, Barents 2010, obejmujący większość dziedzin regionalnej współpracy. Projekt został sfinansowany na okres 2003-2006 do realizacji ze szwedzką prowincją Västerbotten jako Partnerem Wiodącym.

Skandynawski rdzeń obszaru Morza Barentsa, Region Północnego Calotte, już tworzy istotnie zintegrowaną i funkcjonalną podstawę dla wszelkich przedsięwzięć rozwojowych a ponadto istnieje pełna wola polityczna we wszystkich uczestniczących krajach do intensywniejszej integracji całego regionu Morza Barentsa. Zarówno program przygraniczny INTERREG IIIA (Nord), jak i programy transnarodowe INTERREG III B (Region Morza Bałtyckiego, Peryferia Północne) są niezbędne dla dalszej realizacji integracji w regionie Morza Barentsa, wewnętrznej, jak i europejskiej oraz globalnej. Więcej informacji o BEAC znaleźć można pod adresem www.beac.st.

Istnieje także duża liczba innych przedsięwzięć w zakresie współpracy o charakterze subregionalnym lub tematycznym w RMB:

Współpraca Subregionalna Państw Morza Bałtyckiego (BSSSC)[26]
BSSSC jest organizacją z silną polityczną orientacją subregionalną stopniowo przekształconą w forum współpracy oraz instytucję promującą pozostającą w ścisłym kontakcie z działalnością w ramach CBSS. Orientacja subregionalna jest bardzo dobrze dopasowana do przedsięwzięć podejmowanych w ramach Programów INTERREG. Organizacja ma rotacyjne przewodnictwo i sekretariat (aktualnie w Gdańsku z polskim przewodniczącym). BSSSC sama nie finansuje żadnych przedsięwzięć w zakresie współpracy, ale tworzy i wspiera na poziomie regionalnym wszelkie rodzaje politycznych forów, jak i organizuje działania własne związane ze zdecentralizowanym rozwojem i współpracą w BSSSC. Głównym przedsięwzięciem jest coroczna konferencja BSSSC.

Związek Miast Bałtyckich (UBC)[27]
Związek Miast Bałtyckich powstał w Gdańsku dnia 20 września 1991 roku. UBC posiada sieć 100 miast członkowskich z 10 krajów Morza Bałtyckiego. UBC obsługuje Sekretariat, zlokalizowany w Gdańsku, w Polsce. Główne aktualne zagadnienia współpracy:

a) Granice morskie w programach IIIA (granice morskie mające ten sam status co granice lądowe),
b) Konsultacje z instytucjami europejskimi (jako stowarzyszenie regionalne).

Komisja Morza Bałtyckiego (BSC) Konferencji Peryferyjnych Regionów Nadmorskich Europy (CPRM)[28]
Komisja Morza Bałtyckiego powołała specjalistyczną *Grupę ds. rozwoju przestrzennego,* współpracującą już od co najmniej roku i bardzo aktywną we współpracy z innymi organizacjami panbałtyckimi w celu promowania przedsięwzięć na rzecz trwałego rozwoju stref nadbrzeżnych.

Współpraca siedmiu największych wysp RMB (B7[29]***)***
Współpraca między największymi wyspami Morza Bałtyckiego trwa od roku 1989 a z Rugią w składzie członkowskim od roku 1993. W ramach współpracy stworzono wspólne podejście do zagadnienia planowania przestrzennego. Współpraca B7 od samego początku podlegała integracji z pracami VASAB.

Stowarzyszenie Bałtyckich Izb Gospodarczych (BCCA)[30]
BCCA jest zbiorową organizacją 50 izb handlowych z całego Regionu Morza Bałtyckiego reprezentujących Danię, Estonię, Finlandię, Niemcy, Łotwę, Litwę, Norwegię, Polskę, Rosję i Szwecję oraz zrzeszających ponad 450.000 firm.

Biuro BCCA zlokalizowane jest przy Izbie Handlu i Przemysłu Południowej Szwecji w Malmö, Szwecja. Najwyższą władzą BCCA jest Konferencja Generalna, na której członkowskie izby handlowe dysponują każda po jednym głosie. Konferencja Generalna omawia i przyjmuje Roczny raport, Raport finansowy oraz strategie BCCA. Pomiędzy Konferencjami Generalnymi BCCA przewodniczy Prezes i czterech Wiceprezesów.

---

[26] www.bsssc.com
[27] www.ubc.net
[28] http://www.paijat-hame.fi/english/tasks/cpmr.htm
[29] www.b7.org
[30] www.bcca.ws

Na jesieni roku 2003 BCCA przedstawiła program „3T" – Potrojenie handlu w okresie dziesięciu lat, skoncentrowany na następujących pięciu tematach:

- Zmiana postaw,
- Zaangażowanie Rosji,
- Aktywność po rozszerzeniu UE,
- Poprawa infrastruktury,
- Promowanie wolnego handlu.

Rada ds. Biznesu (BAC)[31]

Organizacja ta została założona przez Grupę Roboczą ds. Gospodarczych CBSS w celu promowania współpracy MŚP w krajach EŚiW w celu przyspieszenia procesu prywatyzacji i restrukturyzacji przedsiębiorstw w „krajach podlegających transformacji". Organizacja nie posiada sekretariatu, lecz jest koordynowana przez przewodniczącego CBSS z biura w Helsinkach.

Bałtyk 21 – Agenda 21 dla Regionu Morza Bałtyckiego (B 21)[32]

B 21 jest międzyrządową organizacją/siecią założoną przez ministrów środowiska na ministerialnej konferencji VASAB w Sztokholmie/Saltsjöbaden w końcu roku 1996. B21 odgrywa ważną rolę we współpracy w RMB w dziedzinie trwałego rozwoju.

Komisja Helsińska (HELCOM)[33]

Pierwsza międzyrządowa organizacja założona w roku 1974 opiera się na prawnie wiążącej *Konwencji o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego*. Umawiającymi się stronami jest dziewięć państw leżących nad Morzem Bałtyckim oraz Wspólnota Europejska a stały sekretariat znajduje się w Helsinkach, w Finlandii. HELCOM przyjął ponad 200 Zaleceń w zakresie ochrony Morza Bałtyckiego oraz uruchomił Wspólny Kompleksowy Środowiskowy Program Działania na rzecz Morza Bałtyckiego (JCP) w roku 1992 zorientowany na inwestycje środowiskowe oraz intensyfikację procesu budowy potencjału ludzkiego i instytucjonalnego. Podległe organy HELCOM koordynują ważne wspólne działania w szeregu obszarów.

Szczególny nacisk we wszelkiej działalności HELCOM kładzie się na trwały rozwój oparty na podejściu ekosystemowym do zarządzania aktywnością ludzką. Główne priorytety przyszłych prac są następujące: Wspólne monitorowanie i ocena, ochrona przyrody i bioróżnorodność, eutrofizacja, niebezpieczne substancje oraz bezpieczeństwo nawigacji i działania doraźne.

Międzynarodowa Komisja Rybołówstwa Morskiego Morza Bałtyckiego (IBSFC[34])

IBSFC była pierwszą organizacją międzynarodową założoną w RMB (1973). Rozpoczęła pracę w roku 1974 i od samego początku oraz jako pierwsza zajmowała się wszystkimi krajami regionu położonymi na brzegiem Bałtyku. Aktualnie stanowi jedną z wiodących regionalnych organizacji na rzecz rybołówstwa na świecie. W czerwcu 2000 roku zorganizowano seminarium BAFICO zatytułowane „Rozwój portów rybackich i przyszłe wymagania związane z zadaniami portów rybackich na Morzu Bałtyckim".

Zgromadzenie Bałtyckie (1991) oraz Bałtycka Rada Ministrów (1994)

[31] http://www.tt.fi/bac/
[32] http://www.ee/baltic21/
[33] http://www.helcom.fi/
[34] http://www.ibsfc.org/

Powyższe dwie organizacje, których członkami są Litwa, Łotwa i Estonia, stanowią bałtycki ekwiwalent Rady Nordyckiej i Nordyckiej Rady Ministrów. Są aktywne w państwach bałtyckich i organizują szereg działań na rzecz interesów panbałtyckich w różnych obszarach tematycznych. Sekretariat Bałtyckiej Rady Ministrów znajduje się w Rydze.

Dalsze schematy współpracy w poprzek granic krajowych istnieją między poszczególnymi państwami i regionami na zewnętrznych granicach UE. Należą do nich:

- Rada na rzecz Współpracy Przygranicznych Regionów Łotwy, Estonii i Rosji (1996)
- Rada na rzecz Współpracy Przygranicznych Regionów Łotwy, Litwy i Białorusi (1998)
- Rada na rzecz Współpracy Litwy i regionu Kaliningradu (1992)
- Umowa o współpracy między Litwą a Białorusią (1999)/Białorusko-litewska Grupa Robocza ds. przygranicznego terytorialnego planowania i infrastruktury
- Międzyrządowa Komisja Handlu i Współpracy Gospodarczej Białoruś/Łotwa/Białorusko-łotewska Wspólna Grupa Robocza ds. przygranicznego terytorialnego planowania i infrastruktury (2000)
- Międzyrządowa Komisja Koordynacyjna ds. współpracy przygranicznej Białoruś-Polska (1992)

Istnieje także wiele Euroregionów aktywnych na wschodniej granicy, na przykład Euregio Karelia, Bałtyk, Saule, PAV, Nemunas, Kraj jezior itd.

Niemiecko-Polska Komisja Rządowa ds. współpracy przygranicznej i regionalnej

Dalsze schematy współpracy w poprzek granic krajowych istnieją między poszczególnymi państwami i regionami. Będą one istotnie wpływać na odpowiednio polityczne wsparcie lub finansowanie przyszłych projektów na rzecz współpracy. Ważnym przykładem na poziomie państwowym jest *Niemiecko-Polska Komisja Rządowa ds. współpracy przygranicznej i regionalnej*. Współpraca w tej dziedzinie datuje się od początku lat 90-tych i rozpoczęła się od zagadnień planowania przestrzennego i współpracy przygranicznej. Pierwsze wyniki obejmowały opracowanie Wizji Przestrzennych rozwoju wzdłuż granicy niemiecko-polskiej oraz promocję projektów turystycznych, w szczególności sieci przystani dla łodzi sportowych na brzegu Bałtyku. Prace na poziomie rządowym opierają się na intensywnej współpracy na poziomie regionalnym i lokalnym. Nowa orientacja prac polega na promocji transnarodowych projektów szczególnie wzdłuż transeuropejskich korytarzy transportowych, co leży w interesie obu krajów.

Południowo-zachodni RMB (Öresund i sąsiednie regiony)

Przykładem różnorodnej współpracy ponadregionalnej jest *Południowo-zachodni RMB (Öresund i sąsiednie regiony)* – kluczowy obszar dla rozwoju gospodarczego w RMB. Charakteryzuje się koncentracją usług, nauki, handlu, przemysłu oraz ludności i wysoko wykwalifikowanej siły roboczej. Reprezentuje także most w kierunku południowych i wschodnich Niemiec oraz Europy zachodniej, jak i w kierunku krajów skandynawskich. Oprócz infrastruktury transportowej ważnej dla całej Europy i RMB także inne strategiczne projekty współpracy są często promowane za pośrednictwem partnerskich regionów.

5.2.3. Współpraca w Regionie Morza Barentsa

Historycznie obszar zwany w przedmiotowym programie Regionem Morza Barentsa, obejmujący najbardziej na północ wysunięte części Finlandii, Szwecji, Norwegii i Rosji był w zasadzie jednolitym regionem, z raczej ograniczoną rolą linii granic krajowych w codziennym życiu przed wiekiem XIX. Rewolucja rosyjska oraz okres Związku Radzieckiego poczynił drastyczny wyłom na ponad 70 lat w tradycyjnej jedności regionalnej. Ważna militarnie i strategicznie pozycja obszaru wykluczała w powyższych czasach w zasadzie wszelką współpracę transnarodową między Wschodem a Zachodem.

Współpraca przygraniczna między krajami skandynawskimi w regionie ożywiła się wkrótce po II Wojnie Światowej, jednak to organizacje obywatelskie i inne instytucje lokalne były głównymi jej inicjatorami. W latach 70-tych te obywatelskie działania zostały także uzupełnione przez bardziej oficjalne organizacje na rzecz politycznej i administracyjnej współpracy. Komitet Regionu Północnego Calotte został powołany do działania w charakterze koordynatora różnych regionalnych przedsięwzięć rozwojowych. Rada Nordycka zajęła się promocją współpracy Regionu Północnego Calotte jako jednym ze swych głównych interesów. Regularnie organizowano Dni Regionu Północnego Calotte jako forum kulturowych dyskusji dla całego obszaru.

Dzisiaj *Region Północnego Calotte*, składający się z *Laponii* w Finlandii, *Norrbotten* w Szwecji oraz *Finnmark, Troms* i *Nordland* w Norwegii, może z powodzeniem być nazywany jednym z najbardziej jednorodnych wielonarodowych makroregionów w krajach skandynawskich, szczególnie w sferze kultury i postaw jego mieszkańców. Oficjalną organizacją firmującą współpracę i występującą w imieniu regionu jest *Rada Regionu Północnego Calotte* złożona z przedstawicieli pięciu regionów wskazanych powyżej. Odgrywała ona także kluczową rolę we wdrożeniu INTERREG II A oraz w planowaniu programów IIIA dla Regionu Północnego Calotte. Siła regionalnej współpracy przygranicznej jednak nie leży w instytucjach publicznych, lecz w codziennej aktywności niezliczonych prywatnych osób w sferze życia kulturalnego i gospodarczego oraz władz lokalnych i regionalnych.

Współpraca w obszarze Morza Barentsa z regionami za granica rosyjską rozpoczęła się na skalę wielonarodową po raz pierwszy po upadku Związku Radzieckiego. Wcześniej istniała jedynie współpraca dwustronna. Na propozycję norweskiego rządu *Euroaktyczny Region Morza Barentsa* został zdefiniowany w drodze deklaracji z Kirkenes w roku 1993 jako obszar mający stanowić geograficzną bazę współpracy. Politycznym ciałem w ramach przedmiotowej współpracy jest *Rada Euroarktycznego Regionu Morza Barentsa*, składająca się z przedstawicieli fińskiego, szwedzkiego, norweskiego i rosyjskiego rządu jako pełnoprawnych członków oraz kilku innych krajów europejskich a także Stanów Zjednoczonych, Kanady i Japonii jako obserwatorów. UE jest także jednym z członków założycieli. Historycznie Rada Euroarktycznego Regionu Morza Barentsa stanowi północny odpowiednik Rady Państw Morza Bałtyckiego (CBSS) powołanej do życia rok wcześniej.

Euroarktyczny Region Morza Barentsa posiada dualny obszar zainteresowania i strukturę organizacyjną swej działalności. Orientacja względniej dużej Rady Euroarktycznego Regionu Morza Barentsa, składającej się z przedstawicieli rządów krajowych spotykających się tylko raz w roku, ma w mniejszym lub większym stopniu charakter globalny i polityczny. *Operacyjną strukturą regionalną* jest *Regionalna Rada Morza Barentsa* złożona z przedstawicieli władz regionalnych regionu. Pierwotnymi regionami założycielskimi oraz obszarem centralnym strefy Morza Barentsa jest pięć skandynawskich obszarów omówionego

wyżej *Regionu Północnego Calotte*, wspólnie z rosyjskimi obwodami *murmańskim* i *archangielskim*. W późniejszym okresie skład Regionalnej Rady został uzupełniony o przedstawicieli sąsiadujących regionów *Północnej Ostrobothni* oraz *Kainuu* w Finlandii, *Västerbotten* w Szwecji i *Republiki Karelii* i obszaru *Nenets* w Rosji.

Deklaracja z Kirkenes zdefiniowała siedem głównych dziedzin regionalnej współpracy w obszarze Morza Barentsa: środowisko, rozwój gospodarczy oraz infrastruktura, współpraca w sferze nauki i technologii, rdzenna ludność obszaru, kontakty międzyludzkie oraz kultura i turystyka (szczegółowe informacje można znaleźć pod adresem http://www.barentsinfo.fi). Głównym instrumentem koordynacji Regionalnej Rady Morza Barentsa w zakresie różnych przedsięwzięć rozwojowych jest szczegółowy *Program Rozwoju Regionu Morza Barentsa*. Zatwierdzono czwarty program na okres 2000-2003.

Regionalna Rada Morza Barentsa nie ma niezależnego budżetu dla celów wdrożenia swego programu rozwojowego, lecz poszukuje finansowania ze strony różnych dostępnych europejskich, krajowych i regionalnych instytucji oraz funduszy. Dlatego jej główną rolą jest raczej stymulowanie dyskusji, aktywizacja, koordynacja i definicja priorytetów z punktu widzenia całego regionu. W realizacji swych zadań Regionalna Rada Morza Barentsa pozostaje w bliskim związku z programami INTERREG dla stosownego obszaru, szczególnie z zagadnieniami planowania subprogramu dla koła arktycznego INTERREG IIIA, jak i wdrożenia jego poprzednika INTERREG II A dla Regionu Morza Barentsa. Udział w procesie planowania inicjatywy Programu Sąsiedztwa INTERREG IIIB Region Morza Bałtyckiego stał się już także jednym ze standardowych obszarów zainteresowania Regionalnej Rady Morza Barentsa. Jednak początkową ambicją polityczną Rady było uzyskanie własnego programu IIIB w sposób szczegółowy zorientowanego na region Morza Barentsa.

Wpływ i wyniki regionalnej współpracy w obszarze Morza Barentsa można wciąż na dzień dzisiejszy oceniać jako skromne. Głównym powodem takiej sytuacji były naturalnie dramatyczne polityczne i gospodarcze zmiany w Rosji. Charakter współpracy w obszarze Morza Barentsa przypominający do dnia dzisiejszego mniej lub bardziej funkcje rządu krajowego oraz pewne problemy organizacyjne na poziomie regionalnym także najprawdopodobniej utrudniły osiągnięcie bardziej spektakularnych sukcesów. Skandynawski rdzeń obszaru Morza Barentsa, Region Północnego Calotte, w każdym bądź razie już tworzy istotnie zintegrowaną i funkcjonalną podstawę dla wszelkich przedsięwzięć rozwojowych a ponadto istnieje pełna wola polityczna we wszystkich uczestniczących krajach do intensywniejszej integracji całego regionu Morza Barentsa. Zarówno program przygraniczny INTERREG IIIA (Nord), jak i programy transnarodowe INTERREG III B (Region Morza Bałtyckiego, Peryferia Północne) są niezbędne dla dalszej realizacji integracji w regionie Morza Barentsa, wewnętrznej, jak i europejskiej oraz globalnej.

5.3. Historia współpracy INTERREG w RMB

5.3.1. Uzasadnienie, przygotowanie oraz faza uruchomienia programu INTERREG IIC

INTERREG IIC był pierwszym typem programu UE, który:

- obejmował duże europejskie obszary współpracy poza strefami bezpośrednio przygranicznymi
- zwracał uwagę na transnarodowy rozwój przestrzenny i uruchomił stosowne projekty
- angażował instytucje krajowe, regionalne i lokalne poszczególnych państw (państw unijnych i spoza UE)
- podlegał wspólnemu zarządzaniu przez instytucje odpowiedzialne za planowanie przestrzenne i politykę regionalną oraz dotyczył wielu innych sektorów
- starał się ustanowić wspólne struktury transnarodowe dla celów finansowania, administrowania i kierowania programem.

W RMB, Program INTERREG IIC zrealizował oczywiste potrzeby finansowe w zakresie wsparcia bieżącej współpracy w RMB. Region Morza Bałtyckiego był jednym z siedmiu większych obszarów współpracy europejskiej objętych „Inicjatywą Wspólnotową INTERREG IIC". Wkład ze strony ESDP wynosił w przybliżeniu 25 mln EURO a okres trwania od roku 1997 do roku 2001. Komisja Europejska przyjęła Program BSR INTERREG IIC w grudniu 1997 roku. Celem polityki było stymulowanie transnarodowej współpracy w obszarze wspólnego przestrzennego planowania i rozwoju. W przypadku RMB współpraca taka opiera się na długoletniej tradycji współpracy politycznej w sferze planowania przestrzennego z tymi samymi jedenastoma krajami RMB, jakie zostały objęte INTERREG IIC/III B. Koncepcje rozwoju przestrzennego dla całego Regionu Morza Bałtyckiego przyjęli w ramach VASAB 2010 odpowiedni ministrowie (parz rozdz. 2). Przedsięwzięcia priorytetowe VASAB zostały włączone w Program Działania na rzecz RMB CBSS (Rady Państw Morza Bałtyckiego). Na Szczycie Szefów Rządów krajów RMB w Visby w roku 1996 Komisja Europejska uruchomiła Inicjatywę dla Morza Bałtyckiego mającą wzmocnić prowadzoną w tym obszarze współpracę. Na poziomie europejskim procesowi temu towarzyszyło wypracowanie ESDP. Odpowiedzialni ministrowie w Poczdamie zatwierdzili ostateczny dokument w maju 1999 roku. Instytucje krajowe, regionalne i lokalne uznały za niezbędne wdrożenie strategii za pośrednictwem konkretnych przedsięwzięć i projektów.

Na powyższym tle wydaje się oczywiste, że istnieje wciąż duże polityczne i profesjonalne zainteresowanie przygraniczną współpracą w sferze planowania przestrzennego i rozwoju regionalnego w RMB. Taka sytuacja przyczynia się do sukcesu procesu wczesnego poszukiwania partnerów do wdrożenia programu INTERREG IIC. Dwa równoległe przedsięwzięcia w dziedzinie rozwoju przestrzennego – VASAB i ESDP- wzajemnie się wspierały i stworzyły przydatną podstawę do generowania projektów w strukturze hierarchizowanych działań Programu INTERREG IIC.

Popularyzacja programu

Program był intensywnie promowany przez przedstawicieli uczestniczących krajów (poprzez zaangażowanie poszczególnych członków Komitetu Monitorującego - KM, Komitetu Sterującego – KS, podkomitetów krajowych) oraz przez Wspólny Sekretariat (WS). Wszystko odbywało się za pośrednictwem broszur, stron internetowych, prezentacji, udziału w seriach seminariów ESDP, CBSS/CSO oraz spotkań, posiedzeń informacyjnych dla instytucji z krajów spoza UE, zewnętrznych seminariów dla składających projekty oraz materiałów w

mediach. Sieć VASAB także była wykorzystywana do rozpowszechniania informacji oraz powiadomienia potencjalnych wnioskodawców przed oficjalnym uruchomieniem Programu dla RMB. Dwie konferencje zorganizowane w przedmiocie przygotowania projektów i poszukiwania partnerów w czerwcu (Rostock) i grudniu (Karlskrona) 1997 roku odegrały ważną rolę w przyspieszeniu procesu przygotowania do składania wniosków w pierwszym etapie.

Proces składania wniosków i przyznawania finansowania

Przedmiotowy proces składa się z kilku etapów. Obejmuje przed-aplikacyjną popularyzację programu, generowanie projektu, przygotowanie procedury aplikacyjnej, otwarcie i zamknięcie rund aplikacyjnych, przegląd i ocenę wniosków przez sekretariat wspierany przez 'Zespół ds. oceny', zatwierdzenie przez Komitet Sterujący, zawarcie umów o dofinansowanie oraz wypłatę w ratach. We wszystkich fazach procesu składania wniosków i przyznania finansowania występuje aktywna pomoc i doradztwo na rzecz partnerów projektowych ze strony przedstawicieli państw członkowskich i Wspólnego Sekretariatu. Bez takiego podejścia generowanie odpowiedniej jakości projektów byłoby znacznie utrudnione. Bardzo mało projektów spełnia od początku wszystkie wymagania Programu Operacyjnego INTERREG IIC i umożliwia przedłożenie pełnej aplikacji w pierwszej lub drugiej rundzie. Potencjalnie kwalifikowalne projekty otrzymują zalecenia wprowadzenia poprawek. Z powodu trudnego procesu przygotowań i gromadzenia doświadczeń w zakresie projektów transnarodowych, KS był zainteresowany wspieraniem przedmiotowego, opartego na dialogu podejścia do procedury przyznawania finansowania i podejmowania decyzji. Zespół ds. oceny angażuje zewnętrznych ekspertów do oceny wniosków i może zapewnić wydanie spójnej opinii na temat projektów przez cały okres aplikacyjny.

Podejmowanie decyzji

Komitet Sterujący analizował wnioski i decydował o zaleceniach sekretariatu. Niektóre zatwierdzenia podlegały wydaniu warunkowemu (np. pod warunkiem ponownego sporządzenia Planów Operacyjnych, zaangażowania szerszego zakresu partnerów, czytelniejszych struktur zarządzania lub związków z innymi inicjatywami bałtyckimi dla zapewnienia lepszej synergii). Ostateczna decyzja dotycząca projektów była podejmowana drogą pisemnej procedury bądź w kolejnej rundzie decyzyjnej.

Zaangażowanie i płatności

W trzech rundach decyzyjnych w przybliżeniu 120 wniosków z 76 pomysłami odrębnych projektów ubiegało się o całkowite finansowanie EFRR w wysokości 46,6 mln € z programu INTERREG IIC. 45 projektów zatwierdzono. Dwa z wybranych projektów podlegały wycofaniu przed podpisaniem Umowy o dofinansowanie. Stąd **całkowita suma funduszy EFRR zaangażowanych w 45 projektów wynosi 23.958 mln €**, czyli 99% założonego budżetu. Liczba aplikacji i wniosków wskazuje, że tylko projekty spełniające kryteria jakościowe zostały zatwierdzone do uzyskania finansowania INTERREG IIC.

Okres zaangażowania programu BSR INTERREG IIC zamknięto w dniu 31.12.1999. Środki EFRR zostały udostępnione na mocy „Umów o dofinansowanie" podpisanych przez Wiodących Partnerów projektów i Wspólną Jednostkę Finansową (Investitionsbank Schleswig-Holstein).

Rys. 1. Proces podejmowania decyzji, zaangażowania i wypłaty

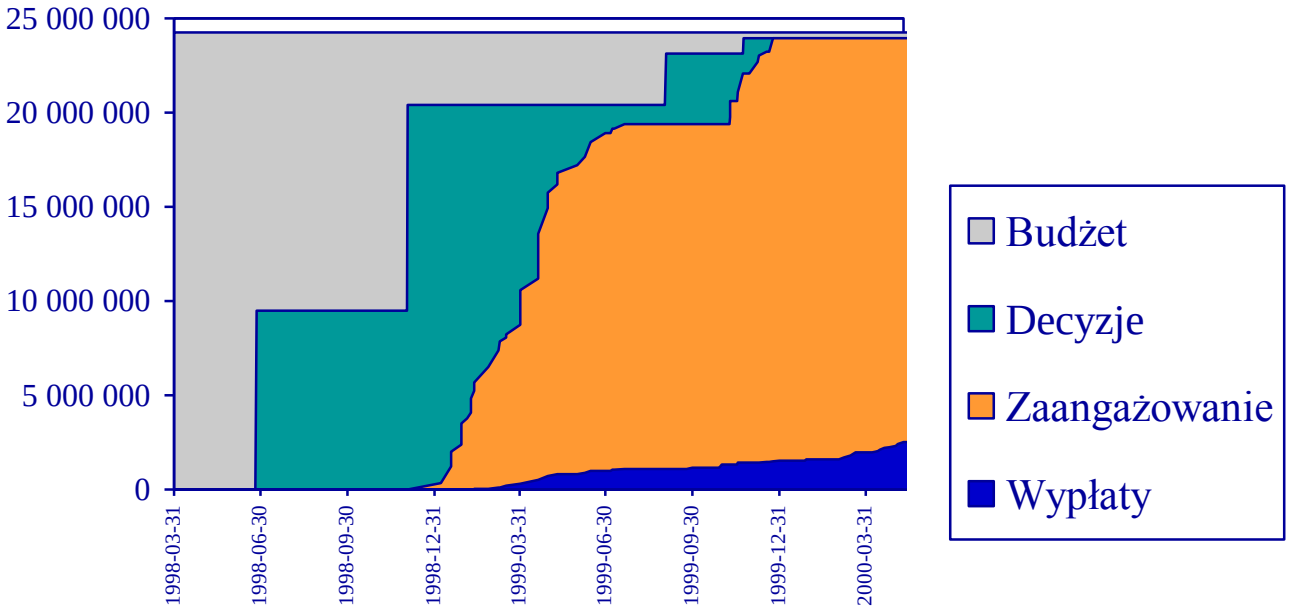

Wypłaty dotychczas nie postępowały tak szybko, jak można by się spodziewać (patrz rysunek 1.). Pierwsze zaliczkowe wypłaty zostały dokonane w lutym 1999 roku, wkrótce po podpisaniu pierwszych umów o dofinansowanie. Pierwsze regularne wypłaty, w oparciu o Raporty z postępów projektu, zostały zrealizowane przez JFB w październiku 1999 roku. Całkowita kwota subwencji INTERREG IIC udostępnionych na rzecz projektów do połowy maja wynosi 2,5 mln €, co stanowi 10,5% przyjętego zaangażowania. Częściowo wynika to z długiej fazy uruchomienia oraz problemów związanych z kontraktowaniem i ustanawianiem struktury współpracy, które opóźniły rozpoczęcie realizacji wielu projektów. Dlatego pewnym wyzwaniem jest dalsze prowadzenie procedury wypłat w sposób bardziej efektywny.

Pełny przegląd statystyczny dostępny jest na stronie domowej Programu pod adresem www.bsrinterreg.net/interregIIc/interregIIc.html. Informacje statystyczne, tabele i prezentacje graficzne poświęcone projektom Region Morza Bałtyckiego INTERREG IIC można znaleźć w raporcie statystycznym dostępnym także w wersji drukowanej. Wszelkie dane oparto na ostatecznym zaangażowaniu finansowym z dnia 31.12.1999, które nie podlega dalszym zmianom.

Dopasowanie INTERREG IIC, PHARE i Tacis

Połączenie funduszy strukturalnych i programów PHARE/Tacis w celu promowania współpracy Wschód-Zachód okazało się trudne z uwagi na różne kryteria, struktury decyzyjne i wdrożeniowe oraz harmonogram (szczegółowe informacje w rozdz. 4.4.). Jednak pomimo przeszkód niektórym projektom udało się pozyskać uzupełniające finansowanie. Spośród 45 zatwierdzonych projektów 35 wiązało się z zaangażowaniem partnerów z W-RMB. 23 projekty wnioskowały o finansowanie z programów PHARE/Tacis RMB SPF. Tylko 12 z nich ostatecznie uzyskało finansowanie PHARE w przybliżonej wysokości 3 mln € a dwa projekty z powyższych 12 otrzymały wsparcie ze środków Tacis Micro. Zgodnie z aplikacjami projektowymi całkowite szacowane zapotrzebowanie na finansowanie ze strony partnerów projektowych z W-RMB wynosiło ponad 8 mln €.

Monitorowanie
Podstawowym celem monitorowania projektów jest ewaluacja efektywności projektu w kontekście pożądanych wyników. Proces ten realizowany jest przy wykorzystaniu raportów na temat postępów projektu, bezpośrednich kontaktów z partnerami projektowymi oraz udziału kierownictwa programu w głównych punktach realizacji projektu. W ten sposób kierownictwo ponadto zyskuje obraz sprawności i efektywności BSR INTERREG IIC w realizacji globalnych celów programu.
Partnerzy Wiodący projektów przesyłają raporty na temat postępów projektu co sześć miesięcy (lub częściej) do WS. Raporty zawierają informacje o przedsięwzięciach w ramach projektu, finansowaniu i list potwierdzający od zatwierdzonego audytora. Po ewaluacji przedsięwzięć projektowych przez sekretariat raport podlega przekazaniu do JFB dla celów oceny finansowanej i ostatecznie wypłaty środków. W razie potrzeby podczas ewaluacji raportu Partner Wiodący proszony jest o uzupełnienie brakujących dokumentów lub dostarczenie innych wyjaśnień. WS i JFB ściśle ze sobą współpracują.

Do 15 maja 2000 roku w sumie 53 raporty spłynęły do Wspólnego Sekretariatu. 40 projektów z 45 przedłożyło przynajmniej jeden raport na temat postępów projektu a 13 z nich przesłało już także swój drugi raport. Pierwsze raporty na temat postępów projektu były bardzo podobne. Zgodnie z ich treścią w ramach większości projektów „zorganizowano seminaria uruchomieniowe", „ustanowiono grupy sterujące i robocze", „zatrudniono kierowników projektu", „zebrano informacje bazowe." Pierwsze przykłady „drugiej rundy sprawozdawczości" już wskazują dorobek i wyniki. Zaobserwowano także, że projekty wydają się być bardzo otwarte i skore do współpracy między sobą, zarówno w kontekście tematycznym, jak i geograficznym.

5.3.2. Przejściowa ewaluacja programu INTERREG IIC

Choć okres wdrożenia przedmiotowego programu był niezwykle krótki (praktycznie tylko trzy lata), instytucje zarządzające programem BSR INTERREG IIC postanowiły przeprowadzić **przejściową ewaluację.** W wyniku ogłoszenia europejskiego zaproszenia do składania ofert, firma Bradley Dunbar Associates została wybrana do realizacji ewaluacji. Ewaluację zakończono w listopadzie 1999 roku. Oprócz aspektów normatywnych powyższej ewaluacji, celem było wsparcie procesu zdobywania doświadczeń w ramach takiego nowego programu transnarodowego. Dlatego więc ewaluacja głównie koncentrowała się na celach programu i procesie wdrożenia. Ponieważ program był wciąż w fazie początkowej, nie było możliwe dokonanie ewaluacji wyników programu i projektów. Lekcje wyniesione z ewaluacji są jednak istotne dla BSR INTERREG III B NP. Główne wnioski były następujące:

- Poszukiwanie bardziej skoncentrowanego programu i bardziej wymiernych celów
- Zgrupowanie zarządzania programem w jednym Komitecie
- Uzupełnienie doświadczenia administracji funduszy strukturalnych we Wspólnym Sekretariacie oraz przeszkolenie członków personelu w stosowaniu wskaźników
- Koncentracja zasobów sekretariatu najlepiej w jednej lokalizacji
- Usprawnienie systemu informacji dla kierownictwa w sekretariacie programu, wykorzystywanie doświadczenia w głównych programach finansowania strukturalnego
- Określenie zadań Wspólnej Jednostki Finansowej oraz rozwijanie jej potencjału zgodnie z rosnącym obciążeniem pracą w miarę zbliżania się do końca programu
- Ustanowienie bardziej intensywnej (także nieformalnej) wymiany informacji ze służbami Komisji

- Wzmocnienie integracji różnych programów wsparcia (w szczególności INTERREG, PHARE, Tacis) w kierunku umożliwienia rozwoju projektów przy wykorzystaniu jednego źródła
- Rozwijanie bardziej logicznej ramowej struktury wskaźników pomiaru dorobku, wyników i wpływu projektów przy wykorzystaniu doświadczeń w głównych programach finansowania strukturalnego oraz organizacja warsztatów poświęconych temu tematowi dla kierowników projektów
- Poszukiwanie jaśniejszych formularzy wniosków i wytycznych
- Uwzględnienie w większym zakresie delegatów państw członkowskich i zewnętrznych ekspertów w procesie oceny aplikacji
- Wsparcie przygotowania projektów przy wykorzystaniu krótkich podręczników, arkuszy wytycznych i list kontrolnych (także w drodze wsparcia Komisji dla wszystkich programów)
- Poszukiwanie możliwości finansowania podróży partnerów z krajów EŚiW w celu ułatwienia ich udziału w przypadku braku odpowiednich środków.

Większość zaleceń zostało lub zostanie wdrożonych podczas przygotowania Programu Sąsiedztwa INTERREG III B (w tym Uzupełnienia Programu). Jeszcze w ramach INTERREG IIC, personel Wspólnej Jednostki Finansowej został wzmocniony a podróżujący Członkowie z państw spoza UE otrzymali pomoc, przy wykorzystaniu dochodów z odsetek. Wysiłki kierownictwa INTERREG IIC, uczestniczących krajów oraz Komisji UE już doprowadziły do pewnych wspólnych (INTERREG, PHARE, Tacis) projektów w ramach przedmiotowego programu. Jednak szczególnie współpraca z programem Tacis wymaga dalszego istotnego usprawnienia. Dla INTERREG III B NP bardziej aktywne zaangażowanie partnerów z krajów EŚiW zostało zapewnione a Wspólny Komitet ds. Programowania podjął wysiłki zarówno w kierunku Komisji UE (w przedmiocie usprawnienia koordynacji między różnymi instrumentami finansowania), jak i rządów krajów EŚiW (w przedmiocie ich własnych możliwości lepszego promowania dopasowania do INTERREG III B NP).

System informacji na temat programu i wytyczne dla partnerów projektowych zostały poprawione. Wysokiej jakości fora towarzyszące wdrożeniu programu stworzą nadzwyczajną okazję do zebrania informacji z pierwszej ręki z wszystkich projektów oraz wyniesienia ze swoich wzajemnych projektów nowych doświadczeń. Będą także wspierać dążenie do konkretnych wyników w związku z podobnymi metodologiami projektowymi. Bardziej aktywna rola państw członkowskich i krajowych podkomitetów, jak i zachęcanie różnych innych organizacji i ekspertów do przekazywania swych opinii, także są przewidywane.

Szkolenie sekretariatu w powyższych dziedzinach zostało ograniczone z uwagi na napięty harmonogram. Kierownictwo programu i sekretariat zgromadziły jednak doświadczenia w wielu obszarach. Dlatego istnieją solidne podstawy do usprawnienia procesu przygotowania i wdrożenia nowego programu. W przedmiocie koncentracji programu i lepszego pomiaru wyników przy wykorzystaniu wskaźników, państwa członkowskie widzą różnice w stosunku do głównych programów. Te ostatnie przewidują już przedsięwzięcia w ramach wytycznych umożliwiających pomiar. Wiele przedsięwzięć INTERREG IIC i III B jednak (koncepcje, plany, analizy wykonalności itd.) pozwala głównie na ocenę jakościową. Ponadto polityka rozwoju przestrzennego wiąże się z równoważeniem wzajemnie powiązanych struktur terytorialnych. Niezbędna orientacja przedsięwzięć nie powinna więc prowadzić do zaniedbania ważnych elementów, co mogłoby skutkować nierównowagą. Pomimo takich ograniczeń jednak poddane analizie różnorodne metody koncentracji przedsięwzięć i pomiaru wyników. W przedmiocie struktury zarządzania państwa członkowskie postanowiły utrzymać dwa komitety. Zadania i Członkostwo będą jednak podlegać bardziej precyzyjnemu

rozróżnieniu. Co do lokalizacji sekretariatu w jednym miejscu należy wziąć pod uwagę fakt, że ramowa struktura organizacyjna stanowi kompromis między państwami partnerskimi. Tym niemniej kraje partnerskie zgodziły się poszukać rozwiązania w przedmiocie jednej lokalizacji, lecz ostatecznie postanowiły kontynuować pracę w dotychczasowym modelu opartym na dwóch lokalizacjach. Instalacja i bardziej intensywne wykorzystanie nowoczesnych technologii komunikacyjnych znacząco zredukowałoby niedogodności związane z odległością geograficzną. Takie rozwiązanie wzmocniłoby zaangażowanie różnych krajów/obszarów partnerskich w program i związki poszczególnych regionów w obszarze współpracy. W długim terminie pomysł Bałtyckiej Agencji Rozwoju Przestrzennego zostałby wzmocniony, nawet jeśli programy wsparcia nie byłyby już dostępne.

Wstępne ewaluacje jakościowe wszystkich zatwierdzonych pożądanych wyników projektów, w oparciu o ocenę aplikacji, zostały dokonane przez sekretariat na początku wiosny roku 1999 roku. Po przeprowadzeniu przejściowej ewaluacji sekretariat, kierownictwo programu i grupy robocze odpowiedzialne za przygotowanie nowego programu dalej monitorowały program i proces realizacji projektów. Wykorzystywano także obserwacje poczynione w ramach projektu INTERREG IIC VASAB 2010 Plus. Pierwsze wyniki i wnioski przedstawiono poniżej.

5.3.3. Pierwsze wyniki i wnioski z INTERREG IIC płynące dla INTERREG III B NP

Ponieważ wszystkie projekty wciąż trwają, ewaluacja wyników może zostać wykonana w bardziej ogólny sposób i przy wykorzystaniu pewnych przykładów. Ewaluacja musi być kontynuowana dla celów dalszej koncentracji nowego programu. Wysokiej jakości fora, stworzone pod koniec roku 2000, dostarczą dodatkowych materiałów w tym zakresie.

Na poziomie programu współpraca między uczestniczącymi krajami RMB w strukturze wdrożeniowej (członkowie KM i KS) oraz „gromadzenie doświadczeń w praktyce" (w odniesieniu do zupełnie nowej dziedziny wspólnej pracy w transnarodowych strukturach) przyczyniła się do **lepszego zrozumienia i dostosowania administracyjnych, finansowych i prawnych procedur.** Podział odpowiedzialności między różne przewodnictwa skutkował ich silnym zaangażowaniem w Program RMB.

Ramy czasowe składania aplikacji projektowych, procesu decyzyjnego i ostatecznej alokacji finansowania UE były w zasadzie krótsze niż dwa lata. W tak krótkim okresie **stworzono ponad sto aplikacji projektowych a jedna trzecia została udanie zatwierdzona,** otrzymała finansowanie UE i przystąpiono do ich realizacji. Ustanowione sieci reprezentują solidną podstawę do dalszego rozwiązywania pojawiających się problemów wymagających rozwiązań transnarodowych.

Program **wypromował zintegrowane podejście i myślenie ponad granicami pojedynczych sektorów**. Większość projektów obejmowała przynajmniej trzy sektory. Wielosektorowa metodologia różni się jednak w zależności od działań a nawet bardziej w zależności od indywidualnych cech projektów w ramach tych samych działań (patrz niżej).

Doświadczenia z monitorowania projektów i systemu raportowania są głównie pozytywne. Raporty są zwykle starannie przygotowane. Przedsięwzięcia, dorobek i wyniki podlegają zdefiniowaniu. Kierownictwo programu jednak nie we wszystkich etapach otrzymywało aktualny przegląd konkretnych przejściowych wyników. **Dorobek** obejmuje transnarodowe

analizy, koncepcje rozwojowe i marketingowe, oferty i analizy inwestycyjne stanowiące wsparcie dla przygotowania przyszłych inwestycji (ocena oddziaływania na środowisko i terytorialnego, plany regionalne oraz plany przeznaczenia terenu). Także sieci współpracy zostały stworzone a przykłady najlepszych praktyk zostały lub zostaną rozpowszechnione. Instytucje krajowe, regionalne i lokalne wszystkich krajów RMB na wielu forach podkreślały, że dzięki transferowi wiedzy, poprawie podlega pozycja konkurencyjna. Dzięki powyższemu procesowi możliwe będzie także rozpowszechnienie innowacyjnych praktycznych rozwiązań w sferze trwałego rozwoju przestrzennego (np. bardziej efektywne wykorzystanie terenu w obszarach metropolitalnych). W niektórych projektach sfinansowano udział kierowników ds. rozwoju i moderatorów. Finansowanie infrastruktury małej skali obejmowało głównie zaopatrzenie w oprogramowanie i sprzęt. Projekty **rozszerzały i prowadziły swe działania informacyjne** za pośrednictwem stron domowych, podręczników, broszur, biuletynów, protokołów ze spotkań i seminariów itd. Przedmiotowe doświadczenia można wykorzystać w nowym programie.

Wiele projektów **przygotowało podstawy do konkretnych inwestycji**, które mogą zostać zrealizowane w ramach innych programów i/lub zaangażowania prywatnego. Takie podejście powinno ulec intensyfikacji i uzupełnieniu w nowym programie w drodze inwestycji infrastrukturalnych o małej skali. Dodatkowe analizy przedinwestycyjne powinny być prowadzone jako przedsięwzięcia weryfikacyjne po zakończeniu niektórych ostatnich projektów.

Niektóre przykłady pierwszych wyników projektowych

W grupie działań 1.1, *promowanie zrównoważonego bałtyckiego osadnictwa miejskiego w Regionie Morza Bałtyckiego;* wszystkie projekty cechuje wysoki stopień transnarodowości i wielosektorowości.

Projekty w ramach tego działania rozwijają w sieciach regionów miejskich **rozwiązania głównych problemów miast i otaczających je obszarów** (bardziej kontrolowany wzrost miast/ zmniejszenie skali ekspansji na tereny wiejskie, redukcja segregacji społecznej i przestrzennej, korki, zanieczyszczenie środowiska, unikanie zbytniej eksploatacji zasobów naturalnych takich jak woda, bardziej wydajny recykling, utrzymywanie większej liczby otwartych przestrzeni i krajobrazów wolnych od ingerencji). Przedmiotowe projekty proponują nie tylko strategie, ale także konkretne **praktyczne wytyczne** dla rozwiązywania problemów i rozpowszechniania **najlepszych praktyk**. Proponują także dalszą weryfikację i działania infrastrukturalne. W ramach niektórych projektów niezbędne **działania przedinwestycyjne** takie jak planowanie przeznaczenia terenu już są prowadzone. Inne projekty w przedmiocie sieci miejskich dotyczą **rozwijania funkcji miejskich w kierunku szlaków wodnych i wybrzeża**. Zasadniczym tłem tych działań jest przezwyciężenie skutków dawnego podziału politycznego Regionu Morza Bałtyckiego. Pojawia się także wielkie wyzwanie, ale także szansa, że miasta mogą odzyskać swą funkcjonalność dla Regionu Morza Bałtyckiego i **wzmocnić swą ogólną międzynarodową konkurencyjność**. W przypadku miast takich jak Berlin, Poczdam, Goeteborg, Gdańsk **konkretne miejskie działania rozwojowe i planistyczne** zostały podjęte w celu wzmocnienia atrakcyjności nabrzeży dzięki wykorzystaniu opustoszałych terenów i przekształceniu starych obszarów portowych. Także inne miasta państw UE i krajów spoza UE będą podlegać restrukturyzacji w powyższy sposób. Projekty stworzyły także **wspólne wizje, koncepcje rozwojowe i marketingowe** dla przedmiotowych obszarów. Na przykład w środkowej części RMB jako dynamicznym obszarze, promowana będzie wieloośrodkowa struktura przestrzenna. Zainteresowane władze regionalne wyraziły już zgodę na dalszą współpracę w celu kontynuowania procesu „budowy regionu".

Większość zatwierdzonych projektów należy do grupy działań 1.2, *poprawa infrastruktury transportowej, ICT oraz promowanie rozwiązań energetycznych jako część trwałego rozwoju regionalnego*. Struktura projektów jest niejednorodna, lecz większość z nich cechuje podejście wielosektorowe uwzględniające wpływ terytorialny i warunki rozwoju sektorowego. Kilka projektów zwracało uwagę na korytarze transnarodowe (transeuropejskie), przygotowując **rozwiązania w zakresie właściwej kombinacji i zarządzania różnymi typami transportu**. Przedmiotowe projekty proponują także, jak infrastruktura międzyregionalna może podlegać łączeniu w celu wzmocnienia struktur osadniczych i ich połączeń regionalnych, przy wykorzystaniu i rozwijaniu potencjału dla turystyki oraz przy utrzymaniu i rozwijaniu dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Inne projekty polegają na analizie potrzeb i możliwości bardziej intensywnego wykorzystania transportu kolejowego, morskiego i regionalnego transportu lotniczego oraz proponują działania rozwojowe związane z lokalizacją portów i przystani oraz sieci kolejowych. Ocena oddziaływania na planowanie przestrzenne i środowisko jako niezbędne działanie przedinwestycyjne podlegała uwzględnieniu w wynikach/dorobku. Wiele projektów więc **przygotowuje podstawy dla konkretnych inwestycji.** Niektóre projekty poruszają zagadnienie korytarzy transportowych między krajami UE a państwami spoza UE. Sugerują one, jak można realizować projekty transportowe bardziej efektywnie, które przeszkody należy usunąć i zaopatrzenie w jaką infrastrukturę poprawić. Konkretne propozycje w kierunku ostatecznych beneficjentów (władz regionalnych) są także przedkładane w zakresie sposobów lepszego połączenia transnarodowej sieci transportowej z infrastrukturą regionalną. W ten sposób projekty wspierają proces integracji całego obszaru. Jeden projekt dotyczy sektora energetycznego, koncentrując się na przyjaznych dla środowiska rozwiązaniach procesu produkcji energii o małej skali przy wsparciu izby rozliczeniowej dla celów równej dystrybucji niezbędnych inwestycji. Inny projekt wiąże się z technologiami informacyjnymi i komunikacyjnymi oraz z planowaniem przestrzennym. Projekt podnosi poziom świadomości w przedmiocie wykorzystania telematyki oraz gospodarczego i przestrzennego wpływu sieci miejskich dla różnych uczestników społeczności lokalnej (np. firmy, władze i politycy).

W grupie działań 1.3, *promowanie zintegrowanego zarządzania i trwałego rozwoju stref nadbrzeżnych, wysp i innych specyficznych obszarów*, projekty zdominowane są wyłącznie pomysłami o charakterze transnarodowym (wiele zaangażowanych krajów). Kilka projektów proponuje działania rozwojowe dla turystyki na wybrzeżu. Przykładem może być sieć przystani dla łodzi sportowych. W oparciu o zasady planowania przestrzennego wspierany jest proces tworzenia sieci takich przystani wokół brzegów Bałtyku, z uwzględnieniem kryteriów ekonomicznych, środowiskowych i przestrzennych. Ponadto zapewnione zostanie wzmocnienie atrakcyjności miast portowych dzięki działaniom na rzecz miejskiego rozwoju. Zbadano, że takie lokalizacje przystani mają istotny wpływ gospodarczy na tworzenie miejsc pracy w sektorach budownictwa (działania budowlane związane z infrastrukturą przystani), usług i produkcji oraz w kontekście wzmocnienia regionalnej siły ekonomicznej dzięki przedsiębiorstwom działającym w sferze turystyki jachtowej. Zwiększają one także atrakcyjność odpowiednich lokalizacji, podwyższają turystyczne wartości funkcjonalne oraz umożliwiają połączenie różnych form turystyki (sport, miasto, kultura). W przypadku lokalizacji w Niemczech i w Polsce już realizowane są plany przeznaczenia terenu oraz działania budowlane. W ramach procesu weryfikacji podobnych analiz w Polsce, pierwsze inwestycje prowadzi się nad lokalizacją przystani w Szczecinie. Niektóre projekty poświęcono zagadnieniu trwałego rozwoju stref nadbrzeżnych. Dwa z nich rozpoczęły rozwijanie przykładowych procesów zintegrowanego zarządzania strefami nadbrzeżnymi. Wyniki zgromadzone w kilku krajach wymagają przeniesienia na inne obszary i dalszego opracowywania. Dzięki takim projektom podlega także weryfikacji wykonalność „Wspólnych

rekomendacji w zakresie planowania przestrzennego stref nadbrzeżnych w Regionie Morza Bałtyckiego" przygotowanych przez VASAB (CSD/BSR).

W ramach Priorytetu 2, *Promocja podejścia opartego na przestrzennym rozwoju w RMB,* dominuje Działanie2.1. Projekty głównie dotyczą dalszego rozwoju strategii planowania przestrzennego oraz wymiany doświadczeń w dziedzinie planowania przestrzennego. Projekty zasadniczo jednoczą wysiłki trzech lub czterech krajów. Projekt „VASAB 2010 Plus" jednak angażuje partnerów ze wszystkich 11 państw uczestniczących w programie. Powyższy projekt dalej rozwija dotychczasową strategię rozwoju przestrzennego w RMB oraz wskazuje kluczowe zagadnienia i projekty przeznaczone do wdrożenia w ramach zbliżającego się okresu programowania. Niezbędne przedsięwzięcia będą podlegać dalszemu uszczegółowieniu do połowy 2001 roku. Inne projekty rozwijają i stosują nowe innowacyjne metody oraz instrumenty planowania a także starają się wykorzystać atuty różnych systemów. Jeden projekt jest uznawany za szczególnie nowatorski, ponieważ łączy fora transnarodowe poświęcone kluczowym zagadnieniom dla rozwoju RMB z promocją wspólnego zrozumienia terminów językowych. Wyniki publikowane są w podręcznikach i na stronach domowych. Inny innowacyjny projekt włącza SEA w metodologię realizacji przedsięwzięć projektowych.

Kilka projektów zmierza do wykorzystania i utrzymania *Bałtyckiego dziedzictwa naturalnego i kulturowego* w specyficznych obszarach („łaty"). Jeden projekt koncentruje się na współpracy między szwedzkimi, polskimi, łotewskimi i niemieckimi regionami posiadającymi duże obszary ochrony przyrody. Tutaj stosowne działania podlegają weryfikacji a pilotażowe przykłady przygotowaniu lub wdrożeniu w kontekście odpowiedzi na pytanie, jak rozwój gospodarczy można łączyć z ochroną przyrody. Projekt ponadto zajmuje się alternatywami dla i wewnętrznym rolnictwem jako czynnikami rozwoju obszarów wiejskich szczególnie w kontekście turystyki. Podobne podejścia polegające na promowaniu specyficznych form turystyki, zwracaniu uwagi na specyficzne warunki terytorialne, w istotnym stopniu przyczyniły się do pozytywnego rozwoju turystyki w regionie Meklemburgia-Pomore Przednie (patrz także analiza w rozdz. 1). Zaawansowana znajomość szwedzkich regionów w tej dziedzinie podlegała dalszemu rozwinięciu w Niemczech a następnie zastosowaniu na Łotwie i w Polsce. Nowe spostrzeżenia z kolei wykorzystały uczestniczące w projekcie szwedzkie obszary.

Niektóre projekty wiążą się z opracowaniem *transnarodowych koncepcji rozwoju* i promowaniem pilotażowych projektów dla większych obszarów operacyjnych (strefy rozwojowe w Regionie Morza Bałtyckiego np. dla południowo-zachodniego obszaru Morza Bałtyckiego, Łuk Botnicki. Dzięki aktywnemu zaangażowaniu na poziomie politycznym w tych obszarach, podejście strategiczne wiąże się ze stałym generowaniem pomysłów projektowych, przedsięwzięć pilotażowych i wdrożeniem wyników. Przedmiotowe podejście może zyskać strategiczne znaczenie w ramach nowego programu.

Z powyższych można wyciągnąć następujące wnioski dla struktury działań i rozwoju projektu:

- **Struktura priorytetów i działań, zastosowana w INTERREG IIC w niewystarczającym stopniu znajdowała zastosowanie wobec wszystkich projektów**. Niektóre projekty integrowały przedsięwzięcia sektorowe w kompleksowe koncepcje regionalnego rozwoju. Oprócz mniejszych specyficznych obszarów takich jak wyspy, strefy nadbrzeżne, pojezierza, także projekty dotyczące większych stref rozwoju (patrz wyżej) zostały opracowane. Trudnym okazało się powiązanie ich z działaniami dotyczącymi tylko struktury osadniczej lub systemu komunikacyjnego. Z drugiej strony

niektóre projekty wyrosły z koncepcji sektorowych, lecz rozwinęły związki z zagadnieniem rozwoju regionalnego. Przydatne może być otwarcie programu na takie zintegrowane podejścia do poszczególnych sektorów. Nowa struktura programu może w ten sposób zachęcać z jednej strony do realizacji **działań w przedmiocie kompleksowych koncepcji przestrzennego rozwoju i ich wdrożenia** (dla całego regionu, dla większych stref rozwoju i dla mniejszych specyficznych obszarów) i promocji koncepcji rozwoju przestrzennego dla poszczególnych sektorów a z drugiej przyczyniać się do realizacji **działań w zakresie elementów strukturalnych** takich jak struktury osadnicze, sieci mobilności oraz dziedzictwo kulturowe i naturalne, jak i zasoby naturalne. Takie rozróżnienie powinno być dokonywane według głównej orientacji odpowiednich projektów.

- Aktywna rola władz regionalnych i lokalnych we wdrożeniu programu powinna być utrzymana i dalej wzmacniana w celu wykorzystania ustanowionych sieci współpracy oraz osiągniętych wyników oraz dla przyczynienia się do nawet bardziej konkretnego dorobku nowego programu. Obok podejścia oddolnego, **państwa członkowskie powinny za pośrednictwem Komitetu Sterującego bardziej aktywnie wpływać na budowę jakości projektu** od samego początku; kluczowe problemy winny zyskać wsparcie doradcze w zakresie projektów wymagające bardziej precyzyjnych opisów projektów, wzmacniające konkurencję w kluczowych sferach.

- Istnieje pilna potrzeba, żeby państwa członkowskie bardziej aktywnie **angażowały się w program i rozwój projektów z punktu widzenia polityki rozwoju przestrzennego i regionalnego** w celu lepszego informowania o rozwoju projektu, dalszego wpływania na jakość projektu oraz wyciągania wniosków dla dalszych przedsięwzięć.

5.3.4. Programy PHARE i Tacis

Programy PHARE i Tacis ustanowiono w celu wsparcia transformacji odpowiednio krajów Europy Środkowej i NIS. W ramach powyższych programów przewidziano uzupełniające wsparcie dla projektów INTERREG IIC/III B. Ponieważ Program Sąsiedztwa INTERREG III B ma wpływać na zmniejszenie podziałów Wschód-Zachód, programy PHARE i Tacis mają na niego dualny wpływ.

Z jednej strony całościowe wyniki programów PHARE i Tacis muszą być uznawane za wkład do INTERREG III B NP i odwrotnie. Z drugiej strony należy ocenić, w jakim zakresie możliwe jest ustanowienie wspólnych projektów finansowanych równolegle przez INTERREG, PHARE i Tacis. Wdrożenie projektów w okresie 2000-2003 wykazało, że zainteresowanie i udział partnerów spoza UE w projektach BSR INTERREG III B był znaczący, lecz możliwości współfinansowania przedsięwzięć na terytoriach poza UE z programów PHARE CBC i Tacis CBC napotykały szereg różnorodnych ograniczeń. Spowodowane to było głównie brakiem spójnych procedur zatwierdzania wspólnych projektów, jak i bardzo ograniczonymi zasobami na finansowanie uzupełniających projektów. Ponadto należy wyciągnąć wnioski co do treści projektów i procedur ich ustanawiania.

Rozszerzenie UE oraz Inicjatywa Sąsiedztwa powinny ostatecznie doprowadzić do lepszej koordynacji między różnymi funduszami UE oraz przezwyciężenia pewnych wcześniejszych problemów a także lepszego umożliwienia wszystkim partnerom projektowym współpracy i wdrażania wspólnych projektów po obu stronach granicy.

5.3.4.1. Program PHARE

Program PHARE jest jednym z trzech instrumentów przedakcesyjnych finansowanym przez Komisję Europejską w celu wsparcia kandydatów w Europie Środkowej w przygotowaniach do wstąpienia do Unii Europejskiej. Od roku 2000 wprowadzono dwa dalsze instrumenty: program SAPARD zapewniający pomoc dla celów rozwoju rolniczego i wiejskiego (roczny budżet około 500 mln EUR) oraz ISPA promujący inwestycje transportowe i infrastrukturalne (roczny budżet około 1 miliarda EUR). W roku 1999 PHARE zalecono dalszą koncentracją na priorytetach przedakcesyjnych wyszczególnionych w Umowie akcesyjnej z każdym krajem. PHARE winien zajmować się także zagadnieniem spójności gospodarczej i społecznej.

Alokacje środków PHARE na okres 1995-1999 osiągnęły kwotę 6.693 miliarda EUR dla wszystkich krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Na okres 2000-2006, alokacje środków PHARE II wynoszą około 10.920 miliarda EUR (1,5 miliarda EUR rocznie w cenach z roku 1997). Wieloletnie indykatywne alokacje krajowe zostaną ustalone przez Komisję UE, zasadniczo w oparciu o liczbę ludności i PKB per capita, ale także z uwzględnieniem przeszłych wyników, potrzeb, potencjału absorpcji środków oraz postępów we wdrażaniu Umowy akcesyjnej.

Większość funduszy PHARE w RMB podlegała alokacji na rzecz *narodowych programów (lub krajowych programów)*. Dotyczą one projektów finansowanych dla określonego kraju na podstawie uzgodnionego rocznego programu. W okresie 1995-1999 narodowe programy były głównie zorientowane na wsparcie transformacji gospodarczej i społecznej w kierunku demokratycznych gospodarek rynkowych. Od roku 2000 narodowy fundusz PHARE skoncentrowany jest na budowie instytucji (około 30% zasobów) i inwestycjach (około 70% zasobów) w celu wsparcia procesu akcesji.

Program współpracy przygranicznej PHARE (CBC) ustanowiony w roku 1994 jest dalej kontynuowany w nowym okresie budżetowym 2000-2004 zgodnie z rozporządzeniem 2760/98. Jego dwa najważniejsze priorytety są następujące: równoważenie standardów życia mieszkańców obszarów przygranicznych krajów PHARE i krajów Unii Europejskiej oraz wsparcie na rzecz dialogu i współpracy między lokalnym rządem, przedsiębiorstwami a mieszkańcami powyższych obszarów. W okresie 1995-99 CBC w RMB koncentrował się głównie na transporcie, środowisku, regionalnym rozwoju gospodarczym oraz wsparciu dla euro-regionów.

Programy poziome są zwykle opracowywane przez Komisję, która następnie zaprasza kraje partnerskie do uczestnictwa. W okresie 1995-1999 w RMB funkcjonowało kilka programów poziomych. Najbardziej istotny w niniejszym kontekście był Bałtycki Fundusz Małych Grantów, po którym pojawił się Fundusz Małych Grantów Tacis CBC. W wyniku przyznania priorytetu narodowym programom PHARE, programy poziome zostały wycofane, przy czym Bałtycki Fundusz Małych Grantów w budżecie UE na rok 2001 składa się na podrozdział o współpracy przygranicznej.

5.3.4.2. Program Tacis

Program Tacis w oparciu o Umowy o partnerstwie i współpracy wiąże UE z trzynastoma podlegającymi transformacji krajami partnerskimi w Europie Wschodniej oraz Azji Środkowej.

Na okres 2000-2006, całkowite dostępne środki Tacis wynoszą około 3,138 miliarda EUR. Cele programu Tacis są następujące:

- Zwiększone wsparcie dla celów wskazanych w Umowach o partnerstwie i współpracy (PCA),
- Zintensyfikowana promocja inwestycji,
- Zwiększenie liczby dostępnych instrumentów pomocy, w tym zwiększony zakres wykorzystania uzgodnień bliźniaczych między UE a instytucjami NIS, oraz intensyfikacja współpracy sektorowej.

Program Tacis CBC obejmuje cztery kraje partnerskie: Rosję, Ukrainę, Białoruś i Mołdawię. Program Indykatywny Tacis CBC na okres 2000-2003 przewidywał finansowanie dla trzech głównych obszarów współpracy (przejścia graniczne, ochrona środowiska, rozwój gospodarczy). Ponadto 10-25% całkowitego budżetu przeznaczono na małe projekty.

Program Tacis CBC jest najbardziej właściwym funduszem UE dla wspólnych projektów. Wciąż INTERREG i Tacis są dwoma różnymi instrumentami, które posiadają różne cele i kryteria, różne procedury podejmowania decyzji oraz wdrożenia a także różne legislacje regulujące ich funkcjonowanie. Komisja Europejska na okres 2004-2006 wprowadza odrębną alokację środków Tacis dla każdego programu INTERREG graniczącego z NIS (w RMB dotyczy Rosji i Białorusi) w ramach Programu Sąsiedztwa (patrz rozdz. 4).

5.3.4.3. Wkład PHARE i Tacis w INTERREG IIC

Wszystkie wyżej wymienione subprogramy PHARE i Tacis miały wpływ na rozwój przestrzenny w szczególności zmierzający do zmniejszenia różnic między krajami UE a krajami EŚiW/NIS w obszarze ram instytucjonalnych i infrastrukturalnych.

PHARE CBC Fundusz Małych Grantów okazał się dotychczas głównym instrumentem udostępniania środków dla wspólnych projektów na rzecz przestrzennego rozwoju w regionie (wraz z INTERREG IIC).

Silnym punktem Funduszu Małych Grantów PHARE CBC było ustanowienie linii budżetowej zwanej PHARE/INTERREG całkowicie przeznaczonej na wspieranie partnerów z krajów podlegających transformacji w realizacji transnarodowych projektów wielostronnych. Pomogło to uniknąć trudności w koordynacji poszczególnych narodowych linii PHARE, które nie były dobrze dostosowane do powyższego celu, jak świadczył przykład projektu Via Baltica zatwierdzonego przez estoński PHARE CBC i odrzuconego przez łotewski. Jednak praktyczna codzienna współpraca między INTERREG IIC a PHARE/INTERREG była daleka od efektywności. W zasadzie PHARE-INTERREG i INTERREG IIC wykazywały bardzo ograniczoną spójność. Taka sytuacja dotyczyła zarówno podmiotów kwalifikowalnych do udziału w obu programach (PHARE/INTERREG wykluczało władze krajowe), czasu trwania projektów (jeden rok w PHARE /INTERREG a trzy lata lub więcej w INTERREG IIC), jak i nawet kwalifikowalnych obszarów (jak to miało miejsce w przypadku Polski). Zgodność celów INTERREG IIC i PHARE/INTERREG także była problematyczna. Kiedy INTERREG IIC zapewniał wsparcie dla wielostronnego planowania przestrzennego, cele PHARE/INTERREG były w większości związane z rozwojem regionalnym. Ponadto mniej przejrzyste i czasochłonne procedury wyboru projektów INTERREG/PHARE spowalniały procedury dopasowywania i terminy INTERREG IIC. Podsumowując, wszystkie powyższe luki między INTERREG IIC a PHARE/INTERREG doprowadziły do sytuacji, w których

kraje podlegające transformacji nie mogły uczestniczyć w wystarczającym stopniu w projektach INTERREG IIC.

Uwidacznia to fakt, że 89 projektów[35] ubiegających się o wsparcie z PHARE (i Tacis) CBC Funduszu Grantów w roku 1998 (były wówczas tylko dwie rundy, obie w roku 1998) powiązano z INTERREG IIC lub z INTERREG II A. Z powyższych 89 projektów 19 projektów zostało zatwierdzonych i uzyskało zaangażowanie w wysokości 2.650.567 EUR na rzecz dziesięciu projektów PHARE INTERREG IIC oraz w wysokości 1.599.109 EUR na rzecz dziewięciu projektów PHARE INTERREG II A. Fundusz Grantów PHARE/Tacis CBC (Micro) także finansował udział Rosji (Sankt Petersburg i Kaliningrad) w dwóch programach INTERREG IIC, angażując na ten cel w sumie 18.000 EUR.

Głównym istotnym zaangażowaniem z funduszu PHARE CBC były tylko środki uruchomione w Polsce, w której udział krajów podlegających transformacji w pewnych projektach INTERREG IIC takich jak „VASAB 2010 Plus", „Matros" oraz Systemy miejskie i współpraca miast" podlegał sfinansowaniu (370.000 ECU na działalność sekretariatu VASAB) a projekty na rzecz czystego rozwoju przestrzennego ("wspólne spotkanie polskich, duńskich i niemieckim specjalistów ds. planowania przestrzennego") otrzymały 25.000 EUR.

Także białoruski Tacis wspierał projekt związany z trwałym regionalnym rozwojem regionu miasta Grodno na Białorusi. Przyczyną słabej współpracy jest fakt, że rozwój przestrzenny nie był uznany za priorytet w żadnym programie PHARE i Tacis w RMB.

5.3.5. SWEBALTCOP – Innowacyjny Program Działania na mocy art. 10 rozporządzenia EFRR

Pewne wcześniejsze doświadczenia programów w Regionie Morza Bałtyckiego będą dalej rozwijane w BSR INTERREG III B Program Sąsiedztwa. Program SWEBALTCOP jest szczególnie interesujący w tym kontekście.

Koncentracja programu
Program SWEBALTCOP stanowi program współpracy na rzecz finansowania projektów polegających na współpracy regionów wschodniej i południowej Szwecji z Estonią, Łotwą, Litwą, Polską i Federacją Rosyjską. Okres realizacji programu przypadał na lata 1998-1999 z okresem wycofania równym dwa lata. Program zapewnił finansowanie małych innowacyjnych pilotażowych projektów w trzech priorytetowych dziedzinach tematycznych: *Środowisko, rozwój gospodarczy oraz modernizacja lokalnej i regionalnej administracji***.** W sumie 70 projektów uzyskało współfinansowanie z budżetu UE na kwotę 5 mln €.

Administracja i organizacja Programu:
Administracja Programu została zbudowana na kształt organizacji sieciowej. Sekretariat został powołany w Szwecji. Współpracował on z regionalnymi koordynatorami w czterech regionalnych organizacjach obejmujących Szwedzki Obszar Programowy; a mianowicie Południowa Szwecja, Sztokholm/Mälarregion, Wschodnia Szwecja i Gotlandia.

Regionalni koordynatorzy pracowali na część etatu w programie a jednocześnie jako pracodawcy w instytucji regionalnej lub lokalnej w Szwedzkim Obszarze Programu. Ich zadaniem było promowanie Programu, zapewnienie wsparcia dla organizacji w generowaniu projektów, przygotowywanie decyzji w przedmiocie aplikacji projektowych oraz świadczenie

[35] Z 631 projektów

pomocy technicznej na rzecz bieżących projektów. Szczególne korzyści z takich systemów administracyjnych były następujące:

Regionalni koordynatorzy mogli dostarczać stosownych informacji o celach oraz głównej orientacji programu organizacjom zainteresowanym ubieganiem się o finansowanie UE. Dysponowali oni dobrym zrozumieniem warunków współpracy i pracy w sieci, co budowało wiarę i zaufanie między organizacjami zwracającymi się o środki.

Każdy projekt otrzymał cenne wytyczne od regionalnego koordynatora przed złożeniem aplikacji do sekretariatu. Skutkowało to bardzo dobrze przygotowanymi wnioskami projektowymi przed ich oceną dla celów zatwierdzenia w Komitecie Sterującym.

Doświadczenia
Występowała właściwa równowaga w rozdziale projektów między trzema priorytetowymi dziedzinami. Szeroka partycypacja lokalnych i regionalnych uczestników we wszystkich priorytetowych dziedzinach programu, jak i ze strony docelowych obszarów. Wskazuje to, że programowi udało się osiągnąć główne pożądane wyniki.

Stanowczo najważniejszym doświadczeniem płynącym z Programu jest spostrzeżenie, że bardzo małe projekty, na przykład projekty o obrocie rzędu 6000 EUR, można także sfinansować. Taka możliwość dała organizacjom pozarządowym i małym przedsiębiorstwom szansę udziału w Programie i współ-finansowania ich projektów wraz z kosztem pracy ich personelu. Wynikiem takich uwarunkowań była sytuacja, w której małe i bardzo innowacyjne projekty między uczestnikami, którzy zwykle nie biorą udziału w projektach interregionalnych, mogły doczekać się realizacji.

Program w ten sposób funkcjonował jako inicjator projektów w południowym obszarze Morza Bałtyckiego i przyczyniał się do tworzenia sieci współpracy między uczestnikami z sektora publicznego, prywatnego oraz z sektora organizacji pozarządowych. Program ustanowił platformę dalszej konkretnej współpracy w RMB w okresie 2000-2006.

5.4. Wnioski i podsumowanie

Program Sąsiedztwa INTERREG III B powinien pomagać wdrażać strategie, przedsięwzięcia i opcje polityki w szczególności Planu Działania Wymiaru Północnego, ESDP, wytyczne CEMAT, HELCOM, VASAB i Bałtyk 21.

Dobrze zorganizowana sieć panbałtyckich organizacji i schematów współpracy została już zaangażowana w przygotowanie INTERREG III B Program Sąsiedztwa. Jego wdrożenie powinno w dalszym stopniu ustanowić odpowiednie więzi, stymulować doradztwo i pomagać w realizacji stosownych przedsięwzięć.

Program Sąsiedztwa INTERREG III B powinien włączać i dalej rozwijać doświadczenia zgromadzone w Regionie Morza Barentsa i w ramach współpracy Swebaltcop. W przedmiocie współpracy z krajami W-RMB, kierownictwo programu oraz państwa partnerskie powinny podjąć dalsze wysiłki w celu promowania dopasowania instrumentów finansowania INTERREG i Tacis. Ze strony państw spoza UE należy przeanalizować możliwości wnoszenia wkładu w naturze, finansowania narodowego oraz inne.

Doświadczenia z programu INTERREG IIC powinny podlegać dalszemu rozwijaniu w kierunku wdrożenia wyników przedmiotowego programu, wzmocnienia ustanowionych struktur i sieci, bardziej aktywnego zaangażowania w rozwój projektów oraz stymulowania realizacji bardziej konkretnego dorobku projektowego.

6. STRATEGIA PROGRAMU SĄSIEDZTWA INTERREG III B

6.1. Punkty wyjścia

Program Sąsiedztwa INTERREG III B Region Morza Bałtyckiego (RMB) koncentruje się na przestrzennych aspektach rozwoju. Przed RMB, obejmującym znaczną część Europy, stoją istotne wyzwania, jak np. rozszerzenie UE, wdrożenie Wymiaru Północnego, ciągła restrukturyzacja nowych niemieckich landów oraz dalsza intensywna współpraca w jego najlepiej rozwiniętych częściach. Program ten musi skoncentrować się na kluczowych zagadnieniach natury przestrzennej, które mogą utrudnić lub wesprzeć proces tworzenia prawdziwie zintegrowanego RMB. Program będzie zawierał w swoich priorytetach wskazówki dotyczące przeszłego rozwoju. Do kwestii, które muszą zostać wzięte pod uwagę należą:

(1) We wskazówkach Komisji dotyczących programów INTERREG III B wyraźnie kładzie się nacisk na:
- wzrost integracji terytorialnej,
- ukierunkowane programy, tj. unikanie zbytniego rozproszenia tematycznego,
- wspieranie zrównoważonego rozwoju gospodarczego.

(2) Podobnie jak wszystkie pozostałe części Europy, obszar objęty programem musi zmierzyć się z trzema najważniejszymi wyzwaniami takimi jak:
- globalizacja gospodarki, która oznacza specjalizację w wymiarze regionalnym i krajowym oraz dążenie do produkcji w większym stopniu opartej na wiedzy,
- europejski rynek wewnętrzny i rozszerzenie UE przyspieszą proces zmian strukturalnych,
- rozszerzenie UE ukształtuje także nową rzeczywistość polityczną i przesunie granice UE na wschód, tworząc nowe możliwości współpracy, lecz także stawiając wyzwania, jak np. konieczność zapewnienia bezpiecznych granic;
- wszystkie te działania będą musiały być prowadzone w warunkach zrównoważonego rozwoju (społecznego, gospodarczego i środowiskowego).

(3) W kontekście tych wyzwań, planowanie przestrzenne jest narzędziem promowania:
- integracji europejskiej i wyważonego regionalnego rozwoju gospodarczego,
- zrównoważonego rozwoju.

(4) Program INTERREG wnosi do procesu rozwoju aspekt transsektorowy, którego najmniej powszechnym wyznacznikiem jest przestrzeń, oraz perspektywę długookresową. Dążąc do realizacji celów w zakresie planowania przestrzennego, należy je w większym stopniu oprzeć na komunikacji oraz stymulowaniu koordynacji pomiędzy sektorami i granicami administracyjnymi. Wraz z wprowadzeniem nowego Programu Sąsiedztwa pojawiają się nowe elementy we współpracy z sąsiednimi regionami rosyjskimi i białoruskimi. W kontekście Programu INTERREG III B Region Morza Bałtyckiego, szczególny nacisk położony zostanie na wzmocnienie i zacieśnienie partnerskich stosunków pomiędzy tymi regionami oraz na ich większe zaangażowanie we wspólne działania.

(5) W odniesieniu do głównego celu integracji, warunki istniejące w Regionie Morza Bałtyckiego są bardzo zróżnicowane:
- kraje nordyckie są już bardzo dobrze zintegrowane zarówno pod względem gospodarczym, jak i społecznym, lecz posiadają one pewne szczególne cechy związane z niskim poziomem zaludnienia, co różni je od innych krajów tego regionu, z wyjątkiem Estonii oraz rosyjskich części RMB,

- RMB posiada istotne znaczenie dla państw bałtyckich i Polski, czego nie można powiedzieć o sytuacji odwrotnej, głównie ze względu na różnice w poziomie rozwoju gospodarczego,
- północna część Niemiec oraz północna część Polski, stanowią integralne tereny swoich krajów, zaś wzrost ich zaangażowania na forum RMB może stanowić dla całego regionu gospodarczą furtkę do tych krajów. To samo tyczy się również regionów Rosji i Białorusi,
- choć Polska i państwa bałtyckie przystępują do Unii Europejskiej, Rosja i Białoruś pozostają poza jej strukturą. Dziki temu powstają nowe granice pomiędzy Unią i tymi dwoma krajami, pomiędzy którymi istnieją drastyczne różnice zakresie sytuacji gospodarczo-społecznej. Kaliningrad uzyska natomiast status eksklawy, funkcjonującej w dość szczególnych warunkach.

Mamy zatem tutaj do czynienia z czterema głównymi podziałami:
- podziałem pomiędzy Wschodem i Zachodem, który w znacznym stopniu odzwierciedla wyraźnie zarysowujące się różnice w poziomach rozwoju gospodarczego (w tym szczególne warunki panujące w nowych landach niemieckich oraz nowych państwach członkowskich, takich jak Estonia, Łotwa, Litwa i Polska),
- podziałem pomiędzy nowymi krajami członkowskimi UE i krajami, które nie przygotowują się do przystąpienia do Unii, co stanowi odbicie różnic politycznych,
- podziałem pomiędzy Północą i Południem, wynikającym głównie z jaskrawych różnic w gęstościach zaludnienia,
- rozróżnieniem pomiędzy krajami małymi i dużymi, wywierającym wpływ na znaczenie, jakie RMB posiada dla danego kraju.

6.2. Wizja

Wizje dotyczące przyszłego rozwoju przestrzennego Regionu Morza Bałtyckiego zostały przedstawione w ramach projektu VASAB 2010. Projekt VASAB 2010 Plus, należący do inicjatywy INTERREG IIC, zawiera dalsze rozwinięcie tych wizji oraz definicje kluczowych działań, jak również wyniki realizacji innych projektów INTERREG, ESDP, a także projekty wytycznych dotyczących zrównoważonego rozwoju przestrzennego kontynentu europejskiego. W wizji Bałtyk 21, opracowanej z myślą o siedmiu sektorach oraz planowaniu przestrzennym, podkreślono również kwestię zrównoważonego rozwoju. Program Inicjatywy Wspólnotowej (CIP) dla INTERREG III B NP Regionu Morza Bałtyckiego obejmuje zamiar przyczynienia się do wdrożenia tych wizji oraz Planu Działania Wymiaru Północnego poprzez konkretne projekty, a zwłaszcza te należące do dziedzin, w których same siły rynkowe nie są w stanie sprostać w odpowiedni sposób istniejącym wyzwaniom i, w których istnieje potrzeba interwencji w działania z zakresu planowania przestrzennego poprzez działania transnarodowe. Wizja ta związana jest z charakterystyką RMB opisaną w części I i podsumowaną w poniższej analizie SWOT. Powinna ona wspierać, odpowiednio, proces dalszego kształtowania tych cech lub ich adaptacji. Podstawę stanowią tutaj następujące **wizje**:

Wizja dotycząca ogólnych warunków panujących w Regionie Morza Bałtyckiego

Region Morza Bałtyckiego jest uznanym partnerem na europejskim i globalnym forum społecznym, którego integralny element stanowi. Wspiera on istotne przejawy innowacyjności w różnorodnych obszarach działalności ludzkiej. Sektory gospodarki oparte na wiedzy są dobrze rozwinięte i korzystają z wysokiej jakości kapitału ludzkiego, a także z zaawansowanych sieci uniwersyteckich i możliwości przekazywania know-how w obrębie miast oraz wielu obszarów wiejskich w RMB. Region ten realizuje w znacznym stopniu założenia zasady zrównoważonego rozwoju. Morze Bałtyckie, będące wspólnym źródłem zasobów, charakteryzuje się wysoką jakością wody oraz bioróżnorodnością, czym sprzyja rozwojowi ekoturystyki, gospodarki morskiej oraz wysokiemu poziomowi życia. Zwiększa to wprawdzie różnice pomiędzy poszczególnymi regionami, lecz jednocześnie zbliża standardy życia we wszystkich regionach przyczyniających się do zredukowania różnic pomiędzy Wschodem i Zachodem. Koncepcja Wymiaru Północnego znajduje wyraźne odbicie w działaniach prowadzonych w ramach RMB oraz większej integracji pomiędzy jego obszarami północnymi i południowymi. Region ten charakteryzuje także właściwe zarządzanie zasobami nieodnawialnymi. Instytucje publiczne, prywatne oraz organizacje non-profit na szczeblu lokalnym, regionalnym i narodowym współpracują ze sobą zmierzając do osiągnięcia efektu synergii przyczyniającego się do rozwoju RMB. Obejmuje to sposób myślenia wykraczający poza granice poszczególnych krajów, z korzyścią dla całego regionu, a także zintegrowane zarządzanie, które oznacza transsektorową koordynację podejmowanych starań i poświęcanie uwagi przestrzennym skutkom poszczególnych działań. W RMB wypracowano regionalną tożsamość. Wynikiem tego jest wzmocnienie i lepsze wykorzystanie endogennego potencjału rozwojowego tego regionu, jaki stanowi np. naturalne dziedzictwo, a zatem podniesienie jakości życia obywateli RMB.

Wizja odnosząca się do konkretnych struktur terytorialnych

System urbanistyczny oraz struktura osadnicza w regionie są zharmonizowane, policentryczne i zdecentralizowane, co wpływa na kształtowanie podstawowej struktury przestrzennej w procesie rozwoju gospodarki, infrastruktury itd. oraz na promocję integracji społecznej, różnorodności kulturalnej, a także, co za tym idzie, rozwoju przyjaznego dla środowiska. Sieci komunikacyjne oraz centra urbanistyczne o różnej wielkości i funkcji świadczą kompleksowe i zróżnicowane usługi dla przedsiębiorstw i obywateli wszystkich

obszarów, w tym także terenów peryferyjnych i wiejskich położonych wokół całego Morza Bałtyckiego.

Sieci transportowe, komunikacyjne i energetyczne łączą miasta oraz osiedla dzięki odpowiednim usługom, które obejmują również obszary odlegle, cierpiące z powodu swojego peryferyjnego położenia po obydwu stronach Morza Bałtyckiego. Preferencyjnie traktuje się przyjazne dla środowiska systemy transportu. Zapewniono integrację poszczególnych modeli usług transportowych, w tym także dostatecznie rozwiniętych połączeń pomiędzy portami i obiektami położonymi w głębi lądu. Opracowano strategię zrównoważonego rozwoju transportu multimodalnego w obrębie RMB. Nowoczesne połączenia promowe przecinające akwen Morza Bałtyckiego tworzą odpowiednią infrastrukturę w zakresie transportu morskiego. Sieci telefonii komórkowej oraz dobrze rozwinięte techniki informacyjno-komunikacyjne (ICT) przyczyniają się do wzrostu gospodarczego RMB oraz zmniejszenia różnic istniejących w jego obrębie.

Konkretne obszary, takie jak strefy nadbrzeżne, wyspy, pogranicza, krajobrazy naturalne oraz kulturalne są wykorzystywane, chronione oraz rozwijane w sposób zrównoważony oraz zgodny z ich specyfiką, stając się atutem gospodarki i standardu życia w tym regionie. Proces ten ma miejsce również na najbardziej wysuniętych na północ terenach, w których panują trudne warunki klimatyczne. Zagwarantowano długookresowe, zintegrowane zarządzanie zasobami naturalnymi i kulturalnymi.

6.3. Skrócona analiza mocnych i słabych stron oraz możliwości i zagrożeń (analiza SWOT)

Poniższa analiza SWOT sformułowana została na nakreślonym powyżej tle oraz na podstawie analizy przedstawionej w części I.

MOCNE STRONY

1. Koncepcja „bałtycka” uznawana przez wszystkie kraje za wspólną, cenną własność.
2. Istnienie wizji panbałtyckiej, polityczne zaangażowanie w umacnianie Regionu oraz stosowne doświadczenie w zakresie współpracy transnarodowej na wszystkich szczeblach.
3. Wysoki poziom dynamiki gospodarczej.
4. Kilka wiodących grup przedsiębiorstw oraz bazy przemysłowe o zaawansowanym poziomie rozwoju w Z-RMB.
5. Istnienie jednego z najlepiej zintegrowanych subregionów Europy (tj. krajów nordyckich).
6. Stosunkowo wysoki poziom wykształcenia ludności, znaczny potencjał badawczo-rozwojowy.
7. Otwartość na współpracę międzynarodową w kontekście BIZ oraz handlu.
8. Duże walory przyrodnicze w skali europejskiej, stosunkowo dobry stan środowiska naturalnego oraz istotne przykłady dziedzictwa kulturowego.
9. Duża ilość zasobów naturalnych do wykorzystania, szczególnie w rejonie Arktyki.
10. Dobrze zbilansowany układ regionów metropolitalnych pełniących funkcję motorów rozwoju.
11. Dobrze rozwinięty system transportu morskiego.
12. Wysoki poziom rozwoju systemu teleinformatycznego w niektórych częściach regionu.

SŁABE STRONY

1. Różnice w poczuciu przynależności do RMB istniejące głównie pomiędzy małymi i większymi krajami.
2. Słabość instytucji kierujących polityką przestrzenną, dysponujących różnymi systemami planowania przestrzennego.
3. Niedostateczne instytucje rynkowe w W-RMB oraz słabość struktury małych i średnich miast w kilku częściach RMB.
4. Duże rozbieżności pomiędzy poziomami rozwoju społeczno-gospodarczego pomiędzy krajami Z-RMB i W-RMB (patrz - 5.1) oraz w samych tych krajach.
5. Jedynie częściowa integracja gospodarcza RMB. Utrzymywanie się barier prawnych i instytucjonalnych, zwłaszcza w rejonie pogranicza.
6. W krajach północnych, duża przestrzeń i niewielka gęstość zaludnienia przekładają się na duże odległości pomiędzy ludźmi i subregionami.
7. Delikatny charakter środowiska naturalnego w rejonie Arktyki i Bałtyku oraz wysoki poziom zanieczyszczenia Morza Bałtyckiego.
8. Surowy klimat w północnych częściach RMB.
9. Peryferyjne położenie w Europie.
10. Brak zrównoważonej, panbałtyckiej strategii rozwoju infrastruktury transportu mieszanego.
11. Braki w infrastrukturze transportowej, w szczególności – niedostateczna ilość połączeń pomiędzy Wschodem i Zachodem (zarówno morskich, jak i lądowych), przejść granicznych oraz połączeń pomiędzy portami i obiektami położonymi w głębi lądu.
12. Słaba dostępność niektórych obszarów RMB. Ograniczony dostęp do krajowych i transnarodowych sieci i węzłów transportowych w niektórych rejonach RMB, spowodowana niedostatkiem sieci i połączeń drugorzędnych.

MOŻLIWOŚCI

1. Bazowanie na zaawansowanej współpracy pomiędzy regionami i miastami RMB, mające na celu zrównoważony rozwój i wzmocnienie pozycji konkurencyjnej regionu.
2. Pogłębienie wewnętrznej integracji RMB z wykorzystaniem krajów nordyckich jako wzorca.
3. Możliwość realizacji opcji polityki ESDP poprzez projekty demonstracyjne.
4. Możliwość uniknięcia przez W-RMB pewnych błędów w planowaniu i polityce, popełnianych przez niektóre kraje regionu Z-RMB.
5. Potencjał długookresowego, dynamicznego rozwoju w krajach W-RMB; różnice strukturalne w regionie, np. niskie koszty siły roboczej w W-RMB, zapewniają korzystne warunki wstępne dla wzrostu gospodarczego.
6. Duży potencjał czerpania korzyści z globalizacji dzięki wysoko rozwiniętym przedsiębiorstwom oraz zaawansowanym technikom teleinformatycznym w niektórych częściach RMB oraz z całego, wymiernego rynku RMB.
7. Największy potencjał rozwoju turystyki na wysokim poziomie również w rejonach o słabej infrastrukturze.
8. Relatywnie niewielka presja na środowisko naturalne, wynikająca z niskiej gęstości zaludnienia.
9. Duże możliwości wykorzystania odzyskanych gruntów, w tym także dawnych baz wojskowych, terenów przemysłowych itd.
10. Nadal wysoki udział kolei w transporcie towarowym w W-RMB.
11. Wysoki potencjał absorpcji rozwoju transportu w przyszłości, poprzez wykorzystanie usług transportu morskiego.

ZAGROŻENIA

1. Nowe unijne granice w RMB, stanowiące wynik przystąpienia kilku krajów do UE.
2. Rosnące nierówności gospodarcze i społeczne powodujące powstawanie napięć o charakterze społecznym i politycznym.
3. Mało zrównoważony rozwój spowodowany (w pewnym stopniu konieczną) koncentracją na korzyściach krótkookresowych, przy braku zintegrowanego podejścia transsektorowego.
4. Trudność ze spełnieniem wymogów „nowej gospodarki” w niektórych krajach/regionach, które cechuje np.:
   - bardzo mała gęstość zaludnienia,
   - brak silnej bazy urbanistycznej.
5. Regiony strefy arktycznej – po części trwale zależne od dotacji rządowych oraz eksploatacji surowców.
6. Rosnący nacisk na regiony rolnicze w obrębie UE i nowych państw członkowskich.
7. Zbyt silna presja ze strony człowieka na walory krajobrazowe i przyrodnicze, w tym strefy nadbrzeżne i samo Morze Bałtyckie.
8. Brak równowagi w rozwoju systemu urbanistycznego, spowodowany gwałtownym rozwojem niektórych rejonów i cofaniem się w rozwoju innych.
9. Rozrost struktur urbanistycznych, jako przyczyna dodatkowego ruchu pojazdów oraz nieekonomicznego charakteru usług transportu publicznego.
10. Obniżanie się poziomu usług transportu pasażerskiego oraz poważny wzrost znaczenia transportu drogowego, ze względu na słabość rozwiązań bardziej przyjaznych dla środowiska.
11. Zagrożenie dla środowiska naturalnego spowodowane rozwojem transportu morskiego.

6.4. Cele strategiczne

Na podstawie Wizji oraz analizy SWOT można stwierdzić, iż do celów strategicznych Programu Sąsiedztwa INTERREG III B należą cele wymienione poniżej.

Nadrzędnym celem strategicznym jest:
Wzmocnienie spójności gospodarczej, społecznej i przestrzennej poprzez promowanie transnarodowych stosunków gospodarczych w celu zwiększenia poziomu integracji RMB oraz utworzenia regionu stwarzającego perspektywy dla zrównoważonego rozwoju.

Oznacza to zarówno integrację fizyczną, jak i integrację dokonującą się poprzez wzrost intensywności interakcji gospodarczych i społecznych. Jest to istotne w regionie charakteryzującym się znacznymi rozbieżnościami oraz dużym obszarem, na którym odległości pomiędzy poszczególnymi osiedlami ludzkimi są względnie duże, zaś w jego części północnej gęstość zaludnienia jest niewielka. Sieć transportowa tego regionu jest spuścizną poprzedniej epoki i nie jest ona zorientowana na łączność z kontynentem europejskim. Nadal także istnieją w nim pewne bariery instytucjonalne oraz przeszkody wynikające ze sposobu myślenia i utrudniające integrację. W tym kontekście, program powinien sprzyjać zaangażowaniu wszystkich narodów, a także władz regionalnych i lokalnych oraz instytucji działających w rozmaitych sektorach, podmiotów prywatnych i pozarządowych, jak również grup społecznych w podejmowane działania i tworzone sieci. Powinien on też stworzyć podstawy do lepszej integracji w kategoriach fizycznych, ekologicznych, gospodarczych i społecznych. Na szczególną uwagę zasługuje wykorzystanie, ochrona oraz poprawa cennych krajobrazów przyrodniczych i kulturalnych, gdyż zasoby naturalne RMB odgrywają istotną rolę na poziomie europejskim, niosąc zasadnicze korzyści dla całego terytorium Europy.

Cel ten należy osiągnąć poprzez:
1. Stymulowanie rozwoju gospodarczego RMB oraz wzmacnianie jego pozycji na tle gospodarki światowej
Region Morza Bałtyckiego dysponuje licznymi możliwościami rozwoju. Planowanie przestrzenne powinno wspierać zrównoważone wykorzystanie tych możliwości w celu ukształtowania sprawnie funkcjonującego i atrakcyjnego regionu. Planowanie przestrzenne może stworzyć warunki wstępne dla rozwoju gospodarki RMB poprzez kierowanie rozwojem struktur przestrzennych (zharmonizowanym systemem rozliczeń, siecią wymiany informacji naukowych, czynnikami terytorialnymi stymulującymi rozwój innowacji itd.), a także poprzez transsektorową koordynację poszczególnych przedsięwzięć oraz wzmacnianie ich pozytywnego oddziaływania na aspekty przestrzenne. Przykład może stanowić tutaj koordynacja inwestycji transportowych z działaniami i celami dotyczącymi przestrzennego rozkładu przedsięwzięć sprzyjających rozwojowi gospodarczemu, przy czym inwestycje infrastrukturalne są tylko jednym z wielu możliwych działań.

Ogólnie, program powinien posłużyć opracowaniu ramowych warunków dla umocnienia gospodarki RMB oraz stworzyć podstawy dla dalszych inwestycji.

2. Promowanie równowagi terytorialnej poprzez wzmacnianie struktur w ich słabych punktach i wykorzystywanie atutów
Spójność gospodarcza i społeczna całego regionu jest nadal zbyt mała, co wynika z przyczyn historycznych i politycznych. Wymaga to ukierunkowania rozwoju na wypracowanie większej równowagi w RMB, tj. promowanie jego mocnych stron oraz, w szczególności,

wspieranie obszarów słabych lub miast „opóźnionych funkcjonalnie”. Przykłady Irlandii, Hiszpanii i Portugalii ukazują możliwość skutecznej integracji z Unią Europejską poprzez zgodne podejmowanie działań na poziomie krajowym i międzynarodowym. Zmniejszenie przepaści pomiędzy wschodnią i zachodnią częścią RMB posiada zasadnicze znaczenie dla długookresowego rozwoju całej Europy. Nawet, jeśli niektóre państwa basenu Morza Bałtyckiego nie przystąpią do UE w najbliższej przyszłości, ich rozwój i stabilna sytuacja społeczno-gospodarcza będą silnie oddziaływały na kwestie ogólnoeuropejskie, co stworzy wymóg większej integracji tych krajów w ramach działań i projektów panbałtyckich. Utrzymywanie się rozbieżności może w perspektywie długookresowej spowodować marginalizację pewnych narodów, niekontrolowaną migrację, wyludnienie i starzenie się rejonów pozostających w tyle i uwikłanych w niemal trwałą zależność od dotacji rządowych, nadmierne zużycie zasobów nieodnawialnych, a także wzrost napięć politycznych. Oprócz zmniejszenia głównego podziału pomiędzy Wschodem i Zachodem należy więc promować integrację obszarów położonych w północnych i południowych częściach regionu.

Program powinien poruszać problem wspomnianych rozbieżności oraz służyć wypracowaniu strategii, działań oraz wzorcowych rozwiązań w zakresie pokonywania tych różnic w sposób zharmonizowany.

3. Ułatwianie wydajnego wykorzystania ograniczonych zasobów

Współpraca transnarodowa sprzyja wydajnemu wykorzystaniu ograniczonych zasobów. Odbywa się to nie tylko poprzez wymianę doświadczeń, lecz także dzięki zdefiniowaniu, na poziomie regionalnym, problemu związanego z peryferyjnym położeniem pewnych obszarów (np. w odniesieniu do przyrody: bagien i lasów). Jest to szczególnie istotne w regionie, w którym niektóre kraje o poziomie życia mieszkańców znacznie niższym niż w W-RMB koncentrują się głównie na celach krótkookresowych (w sensie zaspokajania podstawowych potrzeb ludności). Planowanie przestrzenne również przyczynia się do lepszego wykorzystania ograniczonych zasobów poprzez: intensywniejszą współpracę transnarodową, redukowanie fizycznych przeszkód, takich jak odległość, poprawę połączeń ICT (jest to szczególnie istotne dla rozwoju kapitału ludzkiego), zapewnianie synergii dzięki przedsięwzięciom transgranicznym, a także koordynacji wykraczającej poza granice branżowe i administracyjne. Kluczową kwestią jest tutaj wydajne wykorzystanie zasobów wodnych mające na celu poprawę jakości wody w Morzu Bałtyckim. Bardziej wydajna eksploatacja zasobów naturalnych, zwłaszcza w rejonie arktycznym będzie wymagała podjęcia odpowiednich działań przestrzennych. Wysokiej jakości usługi turystyczne stanowią kolejny przykład skutecznego wypracowywania, dzięki współpracy panbałtyckiej, produktów turystycznych wykorzystujących, a jednocześnie chroniących przyrodę RMB. Strefa nadbrzeżna również wymaga bardziej wydajnego i, jednocześnie, bardziej zrównoważonego wykorzystania jej potencjału.

Program powinien ukazywać sposoby i środki służące bardziej efektywnemu korzystaniu z zasobów RMB, przy jednoczesnej minimalizacji ryzyka pojawienia się konfliktów przestrzennych. Wypracowanie wspólnych kryteriów ochrony oraz eksploatacji zasobów RMB może stanowić krok w kierunku uniknięcia tego typu konfliktów. Kryteria te powinny zostać opracowane na podstawie wnikliwej analizy zasobów.

4. Kształtowanie zrównoważonego regionu w Europie

Dzięki ukierunkowaniu rozwoju na kwestie terytorialne, planowanie przestrzenne przyczynia się do wzmocnienia zintegrowanego zarządzania w układzie transsektorowym oraz zapewnia ramy dla wyważenia ekologicznych, społecznych i gospodarczych aspektów

zrównoważonego rozwoju. Na szczególną uwagę zasługuje wykorzystanie, ochrona oraz poprawa stanu cennych krajobrazów przyrodniczych i kulturalnych, gdyż zasoby naturalne RMB odgrywają istotną rolę na poziomie europejskim, niosąc istotne korzyści dla całego terytorium Europy np. w kategoriach ograniczenia efektu cieplarnianego. Należy podjąć starania zmierzające do wsparcia oraz wzięcia udziału w realizacji Agendy 21 dla Regionu Morza Bałtyckiego, wraz z odpowiednimi władzami i organizacjami. Wyzwaniem dla zrównoważonego rozwoju tego regionu jest m.in. gwałtowny wzrost ruchu, zanieczyszczenia powietrza i wód oraz niewłaściwe metody utylizacji odpadów, zaś zagraża mu brak równowagi gospodarczej oraz segregacja społeczna.

Program ten powinien przyczynić się do wypracowania rozwiązań prawnych oraz planistycznych, a także dostarczyć przykładów najlepszych praktyk oraz ofert inwestycyjnych dotyczących skuteczniejszych sposobów osiągnięcia zrównoważonego rozwoju regionu.

5. Intensyfikacja współpracy z krajami sąsiednimi

Poprzez sprzyjanie nawiązywaniu nowych kontaktów oraz zacieśnianie istniejących relacji z przygranicznymi rejonami Rosji i Białorusi, Program powinien stworzyć podstawy do przyszłej kooperacji w ramach Nowego Instrumentu Sąsiedztwa, który ma zostać wprowadzony przez Komisję Europejską po roku 2006. Jako że nowa polityka Sąsiedztwa przewiduje rozszerzenie sektorów, w których prowadzona jest współpraca, Program Sąsiedztwa INTERREG III B BSR powinien wykonać krok w kierunku poszerzenia zakresu współpracy z partnerami z Rosji i Białorusi, tak aby objęły one także: zapewnienie bezpieczeństwa granic, wspólne zapobieganie powstawaniu i eliminowanie problemów związanych z granicami, zacieśnianie więzi gospodarczych, poprawę sytuacji społecznej i zdrowotnej w obszarach sąsiadujących, itd.

Ocena ilościowa

Ocena ilościowa nie została pomyślana tak, aby objąć wszystkie powyższe cele, lecz ich wymierną część. Powinna ona zostać uzupełniona oceną jakościową. Obydwie one służą aktywnemu podejściu do kwestii sterowania programem, umożliwiającemu osiągnięcie wspomnianych celów. W związku z wyznaczonymi celami ilościowymi, na poziomie programu należy:

- wszcząć działania w ramach systemów ustanowionych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym, stwarzających podstawy do realizowania inwestycji, które przyczynią się do wzmocnienia gospodarki RMB – co najmniej 50% projektów powinno wykazać się rezultatami w tym zakresie,
- zwiększyć transnarodowy charakter działań – co najmniej 2/3 projektów powinni finansować partnerzy pochodzący z więcej niż dwóch krajów,
- wciągnąć w realizację programu podmioty działające na poziomie regionalnym i lokalnym – co najmniej 2/3 partnerów powinny stanowić regionalne i lokalne organy administracyjne,
- zwiększyć zaangażowanie partnerów z sektora prywatnego – co najmniej 10% środków pochodzących ze współfinansowania pochodzi z instytucji typu publicznego lub instytucji prywatnych,
- rozszerzyć transsektorowe podejście do kwestii planowania przestrzennego – grupy partnerów uczestniczące w co najmniej 75% projektów powinny mieć charakter mieszany, zaś partnerzy ci powinni pochodzić z różnych sektorów,
- zwiększyć fizyczne wyniki realizacji projektów, jak np. drobnych inwestycji infrastrukturalnych – od 10 do 20% kosztów programu należy przeznaczyć na drobne inwestycje infrastrukturalne,

- zwiększyć udział krajów W-RMB – co najmniej połowa projektów powinna być finansowana przez partnerów z krajów W-RMB, zaś fundusze pochodzące od partnerów z W-RMB powinny stanowić ponad 15% budżetu EFRR.

7. PRIORYTETY I DZIAŁANIA

7.1. Postanowienia ogólne

Program BSR INTERREG III B NP korzysta z doświadczeń uzyskanych w trakcie realizacji programu INTERREG II C oraz innych materiałów analitycznych (analiza SWOT). Wytyczne programu wywodzą się z **Planu Działania Wymiaru Północnego, programów CBSS oraz BEAC i ESDP, wytycznych CEMAT, strategii VASAB oraz programów HELCOM i Bałtyk 21, jak również komunikatu Komisji Europejskiej „Poszerzona Europa – nowe ramy stosunków z naszymi wschodnimi i południowymi sąsiadami".** Ma on pomóc w realizacji wizji, strategii i działań w ramach tych programów. W przypadku ESDP, program będzie służyć badaniu wykonalności różnych wariantów polityki poprzez podejmowanie projektów demonstracyjnych, dotyczących w szczególności:

- działań na rzecz dobrze zintegrowanego Regionu Morza Bałtyckiego i strategicznych stref rozwoju poza państwami stanowiącymi trzon Unii Europejskiej
- zrównoważonego wykorzystywania zasobów naturalnych i kulturalnych w ramach rozwoju terytorialnego
- tworzenia policentrycznego układu urbanistycznego i zrównoważonej struktury osadniczej
- wspólnej strategii infrastruktury transportu multimodalnego.

Zważywszy na szczególne uwarunkowania Regionu Morza Bałtyckiego, ambicję zjednoczenia starych i nowych państw członkowskich Unii Europejskiej oraz krajów spoza UE, jak również mając na uwadze różnice poziomu rozwoju istniejące między nimi oraz w ramach te ostatniej grupy, program będzie również opierać się na wspólnych wizjach i kierunkowych zasadach zrównoważonego rozwoju przestrzennego kontynentu europejskiego, przyjętych podczas konferencji CEMAT w Hanowerze we wrześniu 2000 r. Przyczyni się do nawiązywania współpracy na bazie konkretnych projektów, do czego polityczną zachętę stanowi właśnie konferencja CEMAT.

Program będzie charakteryzować się aktywnym podejściem.
Program INTERREG III B przewiduje dwukrotnie dłuższy okres realizacji i czterokrotnie większe środki niż INTERREG IIC. Dlatego też należy oczekiwać od INTERREG III B bardziej konkretnych efektów w Regionie Morza Bałtyckiego. Wytyczne w sprawie programu INTERREG III B zakładają przyjęcie bardziej ukierunkowanego podejścia do kwestii zwiększenia integracji w tym regionie. Oznacza to konieczność położenia większego nacisku na ustalenie najważniejszych „wąskich gardeł", stanowiących przeszkodę w procesie integracji. Te oczekiwania wymagają przyjęcia aktywnego podejścia, które wiąże się z położeniem większego nacisku na generowanie projektów oraz koniecznością wyraźnego wskazania wnioskodawcom projektów dziedzin, w których występuje największe zapotrzebowanie na projekty i ich zakresów, pożądanych wyników, efektów itp. W tym kontekście dostrzega się potrzebę wspierania doradztwa w zakresie zarządzania projektami i programami. Bardziej intensywnie należy zaangażować istniejące panbałtyckie struktury instytucjonalne, np. Komitet Rozwoju Przestrzennego Obszaru Morza Bałtyckiego (CSD/BSR), Bałtyk 21, BSSSC, Związek Miast Bałtyckich (UBC). To aktywne podejście ma znaczenie dla konstrukcji programu i budżetu. W związku z tym można zwrócić uwagę na potrzebę pozyskania kapitału początkowego.

Program będzie ukierunkowany tematycznie.

Opisane poniżej priorytety i działania odzwierciedlają koncentrację określonych przedsięwzięć. W ich ramach tematyka programu będzie skupiać się na zagadnieniach wymagających współpracy transnarodowej (poprzez podejmowanie wspólnych działań realizacyjnych), takich jak:

- koncepcje rozwoju i konkretne działania pilotażowe dotyczące strategicznych stref rozwoju (makroregionów)
- koncepcje rozwoju przestrzennego dla sektorów energetycznego i turystycznego
- strategiczna współpraca ważnych ośrodków miejskich i partnerstw miejsko-wiejskich
- panbałtyckie strategie transportu intermodalnego i lepszy dostęp do społeczeństwa informacyjnego
- bałtyckie zielone sieci i korytarze/krajobrazy przyrodnicze i kulturalne jako atrakcyjne otoczenie do rozwoju działalności gospodarczej
- mądre gospodarowanie zasobami naturalnymi RMB (w szczególności wodą)
- zintegrowane zarządzanie strefami wybrzeży i wyspami
- krzewienie układów partnerskich i budowanie instytucji wraz z nowymi państwami członkowskimi i nowymi niepodległymi państwami powstałymi po rozpadzie ZSRR.

Program będzie ukierunkowany geograficznie

Analiza SWOT wykazała znaczne rozbieżności i różnice o charakterze terytorialnym. Ze względu na istniejące różnice między Wschodem a Zachodem jest rzeczą oczywistą, że program powinien w szczególności – na ile jest to możliwe – mieć na celu wspieranie możliwości rozwojowych wschodniej części Regionu Morza Bałtyckiego. Tereny państw bałtyckich, Białorusi, Polski i Rosji wymagają promocji i lepszej integracji. Należy przekazywać doświadczenia w zakresie sposobów wzmacniania instytucji demokratycznych, wspierania konkurencyjności i zapewnienia zrównoważonego rozwoju. Przykładem do naśladowania w sferze budowy instytucji jest współpraca realizowana w ramach programu SWEBALTCOP. Istnieją jednak również inne szczególne cechy Regionu Morza Bałtyckiego, które powinny znaleźć odpowiednie odzwierciedlenie przy przygotowywaniu projektów i wspólnych działań. Wśród nich należy wymienić niską gęstość zaludnienia północnej części regionu oraz pełnioną przez subregiony bałtyckie większych krajów (Rosji, Niemiec i Polski) rolę bramy do RMB.

Kwestią o kluczowym znaczeniu jest skuteczniejsze włączenie większości północnych obszarów Norwegii, Szwecji, Finlandii i Rosji. We wszystkich priorytetach i działaniach wspierana będzie zwłaszcza współpraca w *Regionie Morza Barentsa* oraz między obszarem Morza Barentsa i obszarami na Południu w zakresie:

- promocji „północnych" form rozwoju gospodarczego i technicznego oraz turystyki
- poprawy socjalnych warunków życia w specyficznym środowisku naturalnym
- ochrony północnej przyrody oraz zapobiegania powstawaniu zagrożeń i szkód ekologicznych
- poprawy infrastruktury i łączności oraz lepszego dostępu do społeczeństwa informacyjnego
- opracowania sposobów zrównoważonego wykorzystywania surowców.

Przy dokonywaniu selekcji projektów należy również zwrócić większą uwagę na lepszą integrację północnych Niemiec z RMB. Głównym zagadnieniem jest w tym przypadku skuteczniejsze włączenie *nowych landów niemieckich* do strategicznych osi rozwoju przebiegających w kierunku Polski i południowej części Regionu Morza Bałtyckiego oraz

na drugą stronę Bałtyku. Dzięki zaangażowaniu w inne transnarodowe projekty powinny również ulec wzmocnieniu warunki wzrostu gospodarczego i zrównoważonego wykorzystywania bogatego dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Należy wziąć pod uwagę możliwości współpracy między Finlandią, Estonią i Rosją w zakresie problemów ekologicznych.

Poza ukierunkowaniem na określone obszary, przewiduje się również zaangażowanie szczególnych środków w ramach tego programu w proces wzmacniania policentrycznych struktur osadniczych.

Ponadto konkurencja między różnym osiedlami ludzkimi często wykracza poza granice państwowe. Jest więc niezbędne, aby program ten zachęcał również do działań na rzecz wzmocnienia *głównych regionów* miejskich w celu wykorzystania ich potencjału pod względem kwalifikacji, wiedzy, osiągnięć badawczo-rozwojowych, usług, informatyki i telekomunikacji itp. do dalszego rozwoju całego regionu. Południowo-zachodnia część RMB (wraz z regionem Öresund) oraz główne obszary miejskie RMB mogą odegrać kluczową rolę w tym rozwoju. Wzmocnienie struktury miejskiej Regionu Morza Bałtyckiego ma również znaczenie w świetle wytycznych ESDP (wariantów polityki), które zdecydowanie zalecają podjęcie konkretnych działań zapobiegających (poprzez tworzenie przeciwwagi) nadmiernej koncentracji w środkowej części Unii Europejskiej.

Program skoncentruje się na określonych rodzajach działań.
Zamiast współpracy sieciowej (*networking*) i wymiany doświadczeń preferuje się podejmowanie wspólnych przedsięwzięć realizacyjnych. Większą uwagę zwraca się na podejmowanie w ramach projektów konkretnych działań, służących przygotowaniu inwestycji oraz realizacji małych inwestycji infrastrukturalnych. Nie przewiduje się traktowania prac w zakresie dalszego rozwoju metod planowania przestrzennego jako oddzielnych projektów i powinny one stanowić jedynie ich część.

Działania kwalifikujące się do objęcia programem

Działania podejmowane w ramach programu INTERREG III B NP należy rozumieć jako system obejmujący trzy następujące kategorie:

- Studia transnarodowe i promocja koncepcji rozwoju przestrzennego.
- Dalsze badania (związane z powyższą kategorią) związane z przygotowaniem inwestycji (ocena oddziaływania na środowisko i oddziaływania terytorialnego, regionalne plany zagospodarowania przestrzennego i plany zagospodarowania terenu oraz analizy i ekspertyzy techniczne i ekonomiczne),
- Finansowanie struktur wprowadzających w życie wyniki transnarodowych badań (dostarczone np. przez menedżerów, moderatorów i agencje rozwoju regionalnego),
- Konkretne małe inwestycje infrastrukturalne (oparte na wstępnych badaniach i studiach transnarodowych i uważane za pierwszy krok w kierunku większych inwestycji lub mające charakter pilotażowy),
- Strategie marketingowe oparte na wynikach projektów, wiążące fazę planowania z działaniami rynkowymi.
- Działania związane z budowaniem zdolności instytucjonalnej poprzez tworzenie nowych i wzmacnianie istniejących partnerstw.

Każda kategoria działań powinna zatem być efektem lub elementem transnarodowych badań lub koncepcji i ich wybór nie może być dokonywane wyłącznie w kontekście narodowym lub regionalnym. Z tego względu możliwe jest również finansowanie drobnej infrastruktury w ramach całego spektrum środków funduszu ERDF. Należy jednak wykazać fakt realizacji transnarodowych badań i koncepcji rozwoju przestrzennego. Przykłady małej infrastruktury wraz z opisem wymagań, które tego rodzaju inwestycje powinny spełniać, zostaną przedstawione w Podręczniku Programu.

Ponadto część projektów może stanowić transnarodowa wymiana doświadczeń na temat kluczowych problemów występujących w Regionie Morza Bałtyckiego, szkolenia profesjonalnej kadry z udziałem uczestników z nowych państwach członkowskich, Norwegii, Rosji i Białorusi oraz doskonalenie bazy informacyjnej. Od projektów oczekiwać się będzie przestrzegania zasady zrównoważonego rozwoju w wymiarach gospodarczym, społecznym, ekologicznym i kulturalnym oraz odpowiedniego stosowania oceny oddziaływania na środowisko i oddziaływania przestrzennego. W tym kontekście przy opracowywaniu projektów należy również korzystać z podręcznika DG REGIO na temat oceny środowiskowej regionalnych planów rozwoju i programów finansowanych z unijnych funduszy strukturalnych, jak również dalszych wskazówek dotyczących strategicznej oceny środowiskowej. Jeśli chodzi o wymagania o charakterze społecznym, projekty powinny uwzględniać równość szans wszystkich osób prawnych i fizycznych, niezależnie od ich wieku, rasy, płci, sprawności i narodowości, o ile przedmiot projektu to uzasadnia. Szczególną uwagę należy zwrócić na zapewnienie równych szans dla mężczyzn i kobiet np. poprzez ustalanie odpowiednich warunków terytorialnych, tworzenie odpowiedniej infrastruktury społecznej, unikanie segregacji społecznej, wspieranie odpowiedniego zróżnicowania ofert pracy itp.

Zgodnie z art. 21 ust. 2 rozporządzenia ogólnego w związku z art. 3 ust. 2 rozporządzenia (WE) nr 1783/1999, dotyczących działań współfinansowanych przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR), w przypadku przedsięwzięć objętych zakresem Sekcji Orientacji EAGGF i/lub ESF, oczekuje się przestrzegania odpowiednich przepisów właściwych rozporządzeń dotyczących wspomnianych funduszy.

Interwencje podejmowane w ramach programu INTERREG III B NP kwalifikują się do finansowania z funduszy Phare i Tacis. Ten mechanizm działa również w drugą stronę, niezależnie od odmienności definicji programów (większy stopień orientacji branżowej w programach Phare i Tacis w odróżnieniu od INTERREG III B NP, w którym większy nacisk kładzie się na aspekty terytorialne). Wyjątek stanowią tu duże inwestycje infrastrukturalne (które nie kwalifikują się do objęcia programem INTERREG III B NP).

Struktura priorytetów i działań

Struktura i treść priorytetów i działań w ramach programu zostały określone na podstawie analizy SWOT, wizji i strategii nakreślonych w poprzednich rozdziałach. Uwzględniono również efekty programu BSR INTERREG IIC (patrz rozdz. 5.3) oraz wykorzystanie doświadczeń innych programów (SweBaltCop, Region Morza Barentsa), proponując dalsze rozwijanie struktury programu. W związku z tym program został podzielony na trzy główne priorytety o charakterze merytorycznym:

- Pierwszy priorytet dotyczy kompleksowego **rozwoju określonych obszarów oraz zintegrowanego przestrzennie rozwoju sektorów** – w obu przypadkach w kontekście transnarodowym. Przewiduje on otwarcie na propozycje ze strony władz regionalnych i instytucji branżowych oraz zachęca do tworzenia rozwiązań pod kątem rozwoju

przestrzennego, integracji RMB w strategicznych strefach i osiach współpracy oraz do innowacyjnego podejścia do podstawowych zagadnień rozwoju przestrzennego.

- Drugi priorytet dotyczy **elementów i zagadnień terytorialnych o charakterze strukturalnym**, które zostały wskazane w programie jako mające szczególne znaczenie dla lepszej integracji RMB.
- Trzeci priorytet jest związany z potrzebą tworzenia zdolności instytucjonalnej i **wzmocnienia ram instytucjonalnych**, mających głównie znaczenie dla współpracy między zachodnią i wschodnią częścią Regionu Morza Bałtyckiego, lecz również między nowymi państwami członkowskimi oraz z uwzględnieniem Rosji i Białorusi. Obejmuje on również nowe elementy wprowadzone w ramach koncepcji „Sąsiedztwa".

W roku 2002 wprowadzono czwarty priorytet, dotyczący szczególnego wsparcia dla regionów graniczących z krajami kandydującymi. Objął on te same dziedziny, co Priorytety 1-3.

Ponadto przyjęto priorytet dotyczący pomocy technicznej.

Powyższe zadania (łącznie z finansowaniem drobnej infrastruktury) można realizować w odniesieniu do wszystkich działań. Przewiduje się następujące priorytety i działania:

Priorytet 1: Promowanie podejść i działań w zakresie rozwoju przestrzennego dla poszczególnych terytoriów i sektorów

Działanie 1.1:
Wspieranie wspólnych strategii i działań wdrożeniowych dla makroregionów

Działanie 1.2:
Promowanie zrównoważonego rozwoju przestrzennego poszczególnych sektorów

Działanie 1.3:
Wzmocnienie zintegrowanego rozwoju stref nadbrzeżnych, wysp i innych specyficznych obszarów

Priorytet 2: Promowanie struktur terytorialnych wspierających zrównoważony rozwój RMB

Działanie 2.1: Promowanie zharmonizowanych, policentrycznych struktur osadniczych

Działanie 2.2: Tworzenie zrównoważonych powiązań komunikacyjnych dla celów usprawnionej integracji przestrzennej

Działanie 2.3: Stymulowanie właściwego zarządzania dziedzictwem kulturowym i naturalnym oraz zasobami naturalnymi

Priorytet 3: Budowanie instytucji transnarodowych i dwustronnych oraz rozwijanie ich potencjału w Regionie Morza Bałtyckiego

Działanie 3.1: Promowanie budowy instytucji transnarodowych oraz rozwoju potencjału

Działanie 3.2: Dwustronna współpraca morska nad Morzem Bałtyckim

Priorytet 4: Szczególne wsparcie dla regionów graniczących z krajami kandydującymi

Priorytet 5: Priorytet IIIA dotyczący współpracy przygranicznej pomiędzy Estonią, Łotwą i Rosją (północny)
(opisany w części II, rozdz. 10).

Działanie 5.1: Rozwój regionów przy granicy estońsko-łotewskiej

Działanie 5.2: Rozwój regionów przy zewnętrznej granicy UE

Priorytet 6: Priorytet IIIA dotyczący współpracy przygranicznej pomiędzy Łotwą, Litwą i Białorusią (południowy)
(*opisany w części II, rozdz. 11).*

Priorytet 7: Pomoc techniczna w celu wsparcia współpracy transnarodowej i przygranicznej

Działanie 7.1: Pomoc techniczna dla celów zarządzania, wdrożenia, monitorowania i kontroli

Działanie 7.2: Pomoc techniczna w zakresie innych wydatków

Działanie 7.3: Pomoc techniczna dla celów zarządzania, wdrożenia, monitorowania i kontroli w zakresie Priorytetu 4

Działanie 7.4: Pomoc techniczna dla celów zarządzania, wdrożenia, monitorowania i kontroli w zakresie Priorytetu 5 i 6

Działanie 7.5: Pomoc techniczna w zakresie innych wydatków na potrzeby Priorytetu 5 i 6

Bliższe informacje na temat powyższych postanowień oraz opisanych poniżej działań zawarte zostaną w Uzupełnieniu Programu. Ujawnię się one także wywierając czynny wpływ na proces opracowywania projektu. Kryteria wyboru projektów, zgodnie z ich definicją zawartą w następnym rozdziale, a także specyfikacją określoną w Uzupełnieniu Programu, będą miały zastosowanie wobec wszystkich działań. W ramach Uzupełnienia Programu przedstawione zostaną także informacje dotyczące konkretnych działań oraz wskaźników ilościowych, oddziaływania na środowisko, równych szans dla kobiet i mężczyzn, kategorii końcowych beneficjentów, finansowania wszystkich działań (w tym także współfinansowania ze środków publicznych oraz szacunkowego wkładu finansowego instytucji prywatnych), a także instrumentów finansowych i reklamy.

7.2. Opis priorytetów i działań

Priorytet 1: Promowanie podejść i działań w zakresie rozwoju przestrzennego dla poszczególnych terytoriów i sektorów

Priorytet 1 zdefiniowano jako wynik realizacji programu INTERREG IIC, w którym pojawienie się projektów dla większych stref rozwoju w obrębie RMB, takich jak środkowa oraz południowo zachodnia część tego regionu, było związane z wprowadzeniem zarządzania strategicznego, przygotowaniem koncepcji rozwoju przestrzennego oraz ciągłym generowaniem konkretnych podprojektów i działań powiązanych z tymi koncepcjami. Projekty takie otrzymały znaczne wsparcie polityczne oraz cieszyły się silnym zaangażowaniem odpowiednich władz na szczeblu krajowym, subregionalnym, regionalnym i lokalnym. Podejście takie umożliwiło trwalsze wdrożenie opcji polityki ESDP i CEMAT oraz zasad przewodnich dla obszarów interakcji znajdujących się poniżej poziomu całego RMB. Sprzyjało ono także bardziej zdecydowanej integracji wzdłuż osi strategicznych lub w obrębie stref współpracy. Innym aspektem tego priorytetu jest promocja metod rozwoju przestrzennego oraz transsektorowego dla wybranych sektorów, takich jak branże energetyczna i turystyczna. Otwiera on zatem program na konkretne sektory i wspiera również proces opracowywania i wdrażania projektów w koordynacji z bardziej zorientowanymi na poszczególne branże programami Phare i Tacis. Trzeci aspekt tego priorytetu stanowi zastosowanie ogólnych podejść do kwestii rozwoju przestrzennego na konkretnych obszarach, takich jak strefy nadbrzeżne, wyspy, okolice nadrzeczne itd. Wszystkie trzy przedstawione powyżej aspekty obejmują także element metodyczny tj. promocję innowacyjnych i kompleksowych podejść oraz sposobu myślenia wykraczającego poza granice sektorowe i terytorialne.

Priorytet 1 poświęcony jest więc promowaniu podejść do kwesti rozwoju przestrzennego i transsektorowego w kontekście zrównoważonego rozwoju Regionu Morza Bałtyckiego, większych stref rozwojowych w obrębie RMB (w tym także Regionu Morza Barentsa), jak również stref nadbrzeżnych, wysp oraz innych specyficznych obszarów. Będzie on także wspierał opracowywanie koncepcji rozwoju przestrzennego w poszczególnych sektorach. W odniesieniu do wszystkich trzech działań, a szczególnie do zintegrowanego zarządzania strefami nadbrzeżnymi, wyspami oraz innymi specyficznymi obszarami, należy rozważyć synergię z Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich[36] dla państw członkowskich UE oraz ewentualne współfinansowanie ze środków programu SAPARD. Priorytet ten koncentruje się na kompleksowych, wielowymiarowych koncepcjach rozwoju oraz wynikających z nich, zintegrowanych działaniach. W tym kontekście, priorytet ten może także umożliwić uwzględnienie konkretnych przedsięwzięć, realizowanych w ramach programów PHARE i Tacis. Może on utworzyć odpowiednią płaszczyznę lub ramy pozwalające na osiągnięcie tego celu. Tak więc, opracowywanie projektów dla większych stref rozwojowych oraz innych wybranych terytoriów może obejmować promocję MŚP, przedsięwzięcia badawczo-rozwojowe, lepszy dostęp do społeczeństwa informacji, wspieranie rozwoju przedsiębiorstw, transfer wiedzy, ustanawianie instytucji, działania ukierunkowane na środowisko itd. Dotyczy to szczególnie większych stref rozwojowych.

Priorytet 1 będzie obejmował trzy rodzaje działań poświęconych promowaniu podejść do kwestii rozwoju przestrzennego:

[36] Rural Development Programme (RDP) – przyp. tłum.

I. w odniesieniu do zrównoważonego rozwoju większych stref rozwojowych (makroregionów)
II. w sektorach o dużym znaczeniu dla rozwoju przestrzennego,
III. w strefach nadbrzeżnych, w rejonie wysp oraz innych specyficznych obszarów.

Ocena ilościowa
Priorytet 1 powinien sprzyjać stosowaniu metod rozwoju przestrzennego w 5-8 większych strefach rozwojowych oraz utworzeniu odpowiedniej liczby stałych sieci. Powinien on także prowadzić do wypracowania odpowiedniej liczby koncepcji strategicznego rozwoju przestrzennego, wdrożenia struktur zarządzania strategicznego oraz ciągłego planowania działań i projektów, a także innych przedsięwzięć wdrożeniowych, w tym zawierających również element inwestycyjny. Wyniki realizacji projektów powinny zostać zebrane po ich zakończeniu. Priorytet 1 powinien także stymulować podejścia w zakresie rozwoju przestrzennego dla 2-4 sektorów (w szczególności – dla branży turystycznej i energetycznej). Należy tutaj podkreślić co najmniej dwa przykłady najlepszych praktyk oraz rozszerzyć je na korzyści (wartość dodaną), wynikające z podejść transsektorowych. Należy promować współpracę pomiędzy poszczególnymi typami obszarów, celem uzyskania 4-5 przykładów rozwiązań konkretnych problemów związanych z rozwojem, takich jak zintegrowane zarządzanie, w szczególności, w obrębie stref nadbrzeżnych, wysp, okolic nadrzecznych, łączące ochronę przyrody z rozwojem gospodarczym, przekształcenia strukturalne dawnych obszarów przemysłowych i wojskowych.

Wskaźniki:
Liczba projektów w podziale na działania, kategorie tematyczne, ilość przykładów najlepszych praktyk, ilość koncepcji rozwoju przestrzennego oraz utworzonych sieci.

Działanie 1.1: Wspieranie wspólnych strategii i działań wdrożeniowych dla większych stref rozwojowych (makroregionów)

Działanie 1.1 będzie wspierało, w szczególności lepszą integrację RMB poprzez strategiczny rozwój subregionów. Przedmiotem promocji będą więc **koncepcje rozwoju oraz konkretne działania pilotażowe dla większych stref rozwojowych lub makroregionów wchodzących w skład RMB**. Dzięki koncentracji przedsięwzięć na takich (transregionalnych) obszarach interakcji można spodziewać się (w porównaniu z ogólnymi koncepcjami RMB) bardziej wymiernych efektów procesu uczenia się, zarządzania oraz wdrażania przedsięwzięć. Projekty mogą opierać się na doświadczeniach wyniesionych z realizacji inicjatywy INTERREG IIC (np. w południowo-zachodniej oraz środkowej części RMB lub strefy budowy korytarza Via Baltica). Zorientowane na proces podejście władz regionalnych oraz innych, wymienionych tutaj uczestników, obejmuje opracowanie koncepcji rozwoju przestrzennego, wprowadzenie zarządzania strategicznego oraz ciągłe planowanie działań i projektów pilotażowych, a także innych przedsięwzięć wdrożeniowych, w tym zawierających również element inwestycyjny. Nowy program może pomóc w wykorzystaniu rezultatów osiągniętych w ramach INTERREG IIC. Promocja może także dotyczyć innych strategicznych stref rozwojowych, jak np. współpraca dotycząca Regionu Morza Barentsa.

Ponadto, Działanie 1.1 pomoże także w przygotowaniu i dalszym rozwinięciu **strategii rozwoju przestrzennego oraz przedsięwzięć *obejmujących cały RMB,* zwłaszcza zaś tych, zawierających komponent marketingowy lub operacyjny.** Powinno ono wspierać integrację, zwiększać konkurencyjność i redukować rozbieżności. Istnieje także zapotrzebowanie na interakcje pomiędzy wszystkimi projektami programu oraz na

rozwinięcie ich podejść oraz odzwierciedlenie rezultatów na tle polityki rozwoju przestrzennego i regionalnego. Z uwagi na polityki ESDP i CEMAT oraz specyficzne tradycje i sytuację krajów RMB**, promowane będzie także jednakowe rozumienie podejść do kwestii planowania przestrzennego oraz innowacyjnych metod w kontekście transnarodowym**. Powinno to doprowadzić do lepszego wdrożenia koncepcji rozwoju przestrzennego oraz promować pracę w wymiarze transsektorowym. Najlepsze praktyki powinny być udostępniane także innym krajom lub regionom. Działania w zakresie szkoleń mogą stanowić integralną część projektów.

Kluczowe działania: Promowanie koncepcji rozwoju przestrzennego, działań pilotażowych oraz zarządzania strategicznego dla makroregionów oraz całego RMB.
Wskaźniki: Wskaźniki wyników na poziomie działania opisane zostały szczegółowo w Uzupełnieniu Programu.

Działanie 1.2: Promowanie zrównoważonego rozwoju przestrzennego poszczególnych sektorów

Działanie 1.2 koncentruje się na sektorach, w których szczególnie wymagane są działania związane z transnarodowym rozwojem przestrzennym. Inicjatywa INTERREG IIC ujawniła takie wymagania, w szczególności, w odniesieniu do branży energetycznej i turystycznej. Działanie to może zostać otwarte także na inne sektory, w których istnieje zapotrzebowanie na poprawę integracji przestrzennej. Rozwój sektorowy może być przedmiotem badań zarówno w odniesieniu do całego terytorium RMB jak i/lub odpowiednich studiów przypadków. Ambicją jest lepsze wykorzystanie koncepcji rozwoju przestrzennego oraz metod stosowanych w związku z różnorodnymi przedsięwzięciami sektorowymi. Dla sektora energetycznego, na przykład, w związku z ideą wspierania **optymalnego** pod względem przestrzennym **wykorzystania potencjału energetycznego** (w tym także w odniesieniu do alternatywnych źródeł energii), istnieje potrzeba zapewnienia, iż uwzględnione zostaną aspekty przestrzenne (np. oddziaływanie na strukturę osadniczą). Również efektywność energetyczna oraz możliwość oszczędzania energii dzięki lepszemu wykorzystaniu warunków panujących na określonych terenach mogą znaleźć zastosowanie we wspólnych działaniach transnarodowych.

Inny przykład stanowi branża turystyczna, w której wzrost popytu może zwiększyć nacisk na zdolności w zakresie planowania i wdrażania. Również w tym przypadku niezwykle istotne jest, aby rozwój turystki był dobrze zintegrowany z szerszymi koncepcjami przestrzennymi. Jest to szczególnie ważne w regionach strukturalnie słabszych, w których zaobserwowano potencjał rozwojowy branży turystycznej, zaś środowisko naturalne pozostało względnie nieskażone. Najważniejszymi zagadnieniami są więc tutaj: promocja **poszczególnych profili oraz zintegrowane koncepcje zrównoważonego rozwoju turystyki w ramach RMB**. Stworzenie **nowych produktów turystycznych oraz transnarodowych tras tematycznych**, łączących zasoby kulturalne i naturalne różnych krajów/regionów/miast, stanowi konkretne wyzwanie, a także szansę dla programu. Przedsięwzięcia w tych dziedzinach mogą przyspieszyć integrację i przyczynić się do lepszego wykorzystania potencjału regionalnego. Mogą one także zostać wykorzystane w procesie tworzenia partnerstw publiczno-prywatnych oraz zachęcania do oceny oddziaływania na aspekty przestrzenne oraz środowisko.

Kluczowe działania: Promowanie zintegrowanych koncepcji, produktów i ścieżek tematycznych dla rozwoju turystyki w obrębie RMB.

Wskaźniki: Wskaźniki wyników na poziomie działania opisane zostały szczegółowo w Uzupełnieniu Programu.

Działanie 1.3: Wzmocnienie zintegrowanego rozwoju stref nadbrzeżnych, wysp i innych specyficznych obszarów

Działanie 1.3 skupia się na zrównoważonym rozwoju przestrzennym i **zintegrowanym zarządzaniu strefami nadbrzeżnymi, wyspami oraz okolicami rzek i rejonami górskimi, a także innymi specyficznymi obszarami**. Będzie ono wspierało kompleksowe podejścia do kwestii rozwoju regionalnego (koncepcje, plany użytkowania gruntów, procedury planowania i akcje pilotażowe) oraz opracowywanie najlepszych praktyk dla tych obszarów. Oprócz wymiany doświadczeń, promocją należy objąć koncepcje wspólnego rozwoju transnarodowego (dla obszarów sąsiadujących ze sobą), a także koordynowane transnarodowo działania rozwojowe (dla obszarów oddalonych od siebie), odpowiednio. Region Morza Bałtyckiego, nawet w swojej strefie nadbrzeżnej, dysponuje sporym potencjałem w dziedzinie przemysłu wytwórczego, portów oraz gospodarki związanej z zasobami morskimi, a także usług i obiektów rekreacyjnych. Dalszych analiz wymagają kwestie efektywnego wykorzystania tego potencjału, ewentualnych form współpracy oraz zrównoważonego rozwoju połączonego z utrzymaniem i poprawą stanu środowiska naturalnego oraz zasobów kulturalnych. Praktyczne możliwości realizacji obowiązujących aktualnie „Wspólnych zaleceń dotyczących planowania przestrzennego strefy nadbrzeżnej Regionu Morza Bałtyckiego" (VASAB) poddano badaniu podczas wdrażania licznych projektów. Doświadczenie to zostanie następnie rozszerzone i obejmie zintegrowany rozwój stref nadbrzeżnych i wysp, przy uwzględnieniu również przedsięwzięć realizowanych na pełnym morzu. Należy zdefiniować te strefy nadbrzeżne, w których współpraca transnarodowa powinna być stymulowana w sposób szczególnie intensywny. Pomimo trwającej współpracy pomiędzy wyspami RMB, istniejące pomiędzy nimi połączenia komunikacyjne nadal są dość słabe. Promowane więc będą badania dotyczące konieczności i możliwości wzmocnienia tych połączeń pomiędzy wyspami RMB. Uwzględnić należy przy tym również doświadczenia wyniesione z procesu Zintegrowanego Zarządzania Strefami Nadbrzeżnymi (ICZM). Zintegrowane podejście rozwojowe powinno być także stosowane wobec okolic nadrzecznych.

Kluczowe działania: Promowanie koncepcji i działań dla zintegrowanego przestrzennie i transsektorowo rozwoju stref nadbrzeżnych
Wskaźniki: Wskaźniki wyników na poziomie działania opisane zostały szczegółowo w Uzupełnieniu Programu

Priorytet 2: Promowanie struktur terytorialnych wspierających zrównoważony rozwój RMB

Priorytet 2 wspiera struktury przestrzenne oraz elementy strukturalne, które uważane są za szczególnie istotne dla zrównoważonego rozwoju oraz integracji RMB, w ujęciu ogólnym, a także stanowią warunek wstępny poprawy dostępu do społeczeństwa informacji. Priorytet ten zdefiniowano jako wynik analiz (patrz - część 1), w tym rezultat analizy SWOT, która ujawniła, że struktury przestrzenne aktualnie istniejące w regionie stanowią istotny składnik jego mocnych stron. Dotyczy to szczególnie zasobów naturalnych, wysokiej jakości środowiska naturalnego, dobrze wyważonego systemu ośrodków metropolitalnych oraz dobrze rozwiniętego transportu morskiego. Jednakże harmonijnemu rozwojowi struktur przestrzennych zagrażają m. in. takie czynniki, jak niekontrolowany rozrost oraz

nieharmonijny rozwój systemów urbanistycznych, czy też silna presja ze strony działalności ludzkiej na walory krajobrazowe i naturalne (np. dość szybki wzrost udziału transportu kolejowego w ogóle środków komunikacji wykorzystywanych w regionie). W celu przełożenia istniejących mocnych stron i możliwości struktur przestrzennych RMB na długookresowy, zrównoważony rozwój całego regionu należy podjąć szereg działań przejściowych, w szczególności, w celu zredukowania zagrożeń, zahamowania negatywnych tendencji oraz wzmocnienia pozytywnych. Zatem Priorytet 2 powinien koncentrować się na wspieraniu działań, których rezultatem jest odpowiednie (tj. zrównoważone) utrzymanie i rozwój struktur przestrzennych RMB. Analizy ujawniły także kilka braków w obrębie tych struktur, takich jak: niedostateczna ilość połączeń pomiędzy Wschodem i Zachodem, braki w zakresie intermodalnej infrastruktury transportowej w wymiarze panbałtyckim, słabość struktur małych i średnich miast, której rezultatem jest peryferyjny charakter niektórych rejonów RMB oraz, która wskazuje na nieharmonijny rozwój regionu. Zatem we wspólnym interesie RMB leży wyeliminowanie tych niedociągnięć w trakcie realizacji wspólnych działań, które również powinny zostać zintensyfikowane w ramach Priorytetu 2.

Dzięki wzorcowym badaniom prowadzonym w całym RMB, promowane będzie właściwe wykorzystanie lub, odpowiednio, kształtowanie struktur przestrzennych oraz opracowane zostaną przykłady pilotażowych wdrożeń. W ramach tego priorytetu, promowane będą:

- policentryczne struktury osadnicze,
- połączenia komunikacyjne i transportowe oraz
- odpowiednie zarządzanie dziedzictwem kulturowym i naturalnym oraz zasobami naturalnymi.

Definicja działań umożliwia łączenie ich z przedsięwzięciami kwalifikowalnymi z punktu widzenia PHARE i Tacis, takimi jak: rozwój transportu, promocja rozwoju biznesu oraz MŚP, poprawa stanu środowiska, gospodarki wodnej oraz oczyszczania ścieków, a także lepsze wykorzystanie i dostęp do społeczeństwa informacji.

Ocena ilościowa

W ramach **Priorytetu 2**, powinny zostać wypracowane rozwiązania wzorcowe dotyczące sposobu postępowania w przypadku kluczowych problemów o znaczeniu transnarodowym, zdefiniowanych w poszczególnych działaniach. Należy dostarczyć co najmniej 10 przykładów najlepszych praktyk w zakresie rozwiązywania wspomnianych problemów (określonych w Uzupełnieniu Programu). Wyniki powinny zostać zebrane po zakończeniu realizacji projektów.

Wskaźniki:

Liczba projektów w podziale na działania i kategorie tematyczne oraz ilość przykładów najlepszych praktyk.

Działanie 2.1: Promowanie zharmonizowanych, policentrycznych struktur osadniczych

Działanie 2.1 obejmuje regiony miejskie, obszary wiejskie oraz partnerstwa miejsko-wiejskie. Dążąc do wzmocnienia roli regionów miejskich jako motorów rozwoju gospodarczego oraz ogólnej funkcjonalności RMB, **zintensyfikowana zostanie współpraca nad rozwiązaniem pewnych problemów pomiędzy grupami miast.** Współpraca ta powinna się skupiać na takich kwestiach jak: tworzenie sieci strategicznych, wykorzystywanie wyników analiz porównawczych, oszczędności skali, potencjał badawczo-rozwojowy i specjalizacja, promocja partnerstw pomiędzy strukturami miejskimi i wiejskimi, zharmonizowany rozwój

regionów miejskich, jak również ograniczenie rozrostu struktur urbanistycznych. Do pilnych spraw należy także przekształcanie obszarów miast, w szczególności zaś nabrzeży, w sposób umożliwiający im pełnienie nowych funkcji oraz poprawa środowiska w miastach, zwłaszcza na Wschodzie.

Jak to zostało wyraźnie ujęte w Piątym Programie Ramowym UE Badań i Rozwoju Technicznego, właściwe zrozumienie przestrzennej roli badań i rozwoju posiada zasadnicze znaczenie w tym kontekście. Z upływem czasu, osiągnięto lepsze zrozumienie procesu, dzięki któremu technologia i innowacje wywierają wpływ na rozwój regionalny. W konsekwencji, wypracowano bardziej interaktywny model, w którym uznaje się **znaczenie otoczenia biznesu.** Jako że MŚP cierpią na brak licznych funkcji, które właściwe są dużym firmom, muszą one bazować na wykorzystywaniu potencjału pochodzącego z zewnątrz. Innowacyjność kojarzona jest więc, coraz częściej, z koncepcjami takimi jak tworzenie sieci i klasterów. W związku z tym, nie jest ona już uzależniona wyłącznie od sposobu, w jaki firmy, uniwersytety, instytuty badacze i organy regulacyjne działają w indywidualnym zakresie, lecz, coraz częściej, od istniejących pomiędzy nimi interakcji, zwłaszcza, na poziomie regionalnynym. Coraz więcej podmiotów podziela też zdanie, iż niski poziom innowacyjności firm nie wynika głównie z problemów natury naukowej lub technologicznej, lecz braków w otoczeniu regulacyjnym, instytucjonalnym i organizacyjnym, w którym firmy te funkcjonują. W mniej korzystnie sytuowanych regionach, otoczenie to często charakteryzuje się połączeniem różnego rodzaju słabości strukturalnych (np. brakiem dynamicznie świadczonych usług dla biznesu, słabo rozwiniętym systemem finansowym, niedostatecznym wykorzystaniem zaplecza badawczo-rozwojowego oraz zbyt słabymi powiązaniami pomiędzy sektorem publicznym i prywatnym).

Mając to na uwadze, program powinien pomóc w opracowaniu **nowych form organizacyjnych oraz nowych postaci współpracy instytucjonalnej** (dla sąsiadujących ze sobą obszarów transnarodowych oraz poprzez skoordynowane, transnarodowe działania rozwojowe dla obszarów oddalonych od siebie). Powinny one przyczynić się do poprawy konkurencyjności strukturalnej firm działających w rejonach wiejskich oraz peryferyjnych, a także ułatwić udostępnienie zasobów bardziej dynamicznym i innowacyjnym obszarom działalności gospodarczej. Należy uwzględnić dokument Komisji Europejskiej pt. „Stymulowanie technologii w kierunku zrównoważonego rozwoju: Plan Działań Unii Europejskiej w zakresie technologii środowiskowych ”. Przykładem może być tutaj tworzenie klasterów przez nowe, innowacyjne przedsiębiorstwa w sektorze np. teleinformatyki lub wspieranie tworzenia sieci parków technologicznych oraz współpracy sieciowej w regionie. Niezwykle istotne znaczenie ma w tym przypadku **właściwe wykorzystanie lokalnego i regionalnego potencjału badawczo-rozwojowego**.

Eksperymentalne działania podejmowane obecnie przez Dyrekcję Generalną ds. Badań (patrz - http://www.cordis.lu/era/knowreg.htm) w ramach „Regionów wiedzy” mogą dostarczyć przydatnych informacji na temat ścieżek, które umożliwią regionom szybsze ukształtowanie gospodarek opartych na wiedzy. Przedsięwzięcia transnarodowo-transregionalne realizowane przezeń na bazie inicjatyw terenowych, przy udziale władz lokalnych, instytucji szkolnictwa wyższego, oraz podmiotów czynnie uczestniczących w lokalnym rozwoju gospodarczym, mają na celu wypracowanie efektywniejszego modelu współpracy opartej na wiedzy w sposób sprzyjający rozwojowi regionalnemu.

Wszystkie struktury osadnicze należące do RMB stoją w obliczu wyzwań współczesnej gospodarki. W krajach i regionach o niewielkiej gęstości zatrudnienia, może to spowodować

nadmierną koncentrację w kilku zaledwie obszarach. Niezbędne stają się zatem transsektorowe koncepcje rozwoju, które stworzyłyby godne zaufania alternatywy dla obszarów metropolitalnych. W tym kontekście, program ten będzie również wspierał **bardziej policentryczny rozwój RMB** oraz promował rozwój miast położonych w obszarach wiejskich i pełniących funkcję motorów regionalnego rozwoju gospodarczego. Postępowanie takie powinno pomóc w uniknięciu nadmiernej koncentracji usług w ramach kilku zaledwie ośrodków. Niemniej jednak, „miasta-bramy" RMB również muszą stawić czoła wyzwaniom gospodarczym, a zatem wymagają wzmocnienia, niezbędnego do uzyskania lepszej pozycji konkurencyjnej w skali europejskiej lub nawet globalnej. **Zwiększanie konkurencyjności wschodnich miast** stanowi zadanie specyficzne ze względu na postępującą erozję ich bazy produkcyjnej.

Z uwagi na znaczny udział w RMB, obszary wiejskie oraz obszary odległe powinny zostać lepiej zintegrowane i, odpowiednio, promowane. W związku z promocją małych i średnich ośrodków miejskich w obrębie obszarów wiejskich, cała struktura gospodarcza tych obszarów powinna rozwinąć się jeszcze bardziej. Wymaga to zastosowania odpowiednich strategii i działań w zakresie rozwoju gospodarczego oraz zaadaptowania infrastruktury do konkretnych warunków osadnictwa wiejskiego. Należy promować alternatywne rozwiązania w dziedzinie gospodarki i zatrudnienia w rolnictwie (uprawy alternatywne, uprawy dłużej rosnących surowców, utrzymanie krajobrazów) oraz poza rolnictwem (turystyka, ochrona zdrowia, rzemiosło, kultura i sztuka, nowe przedsięwzięcia gospodarcze oparte na wiedzy i informacji), wykorzystując przy tym walory krajobrazu przyrodniczego lub kulturalnego. Obserwując wspólne obszary rozwoju terenów wiejskich i miejskich można stwierdzić, iż na uwzględnienie zasługują również kwestie komplementarności pomiędzy miastami i otaczającymi je obszarami wiejskimi. Organizacja transferu wiedzy musi opierać się np. na wykorzystaniu nowoczesnych usług telekomunikacyjnych i rozwijaniu współpracy pomiędzy zarządami przedsiębiorstw, władzami uczelni, instytucji badawczych oraz osiedli. Ważna jest również synergia z przedsięwzięciami realizowanymi w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich UE.

Kluczowe działania: Promowanie najlepszych praktyk w zakresie strategicznych sieci współpracy pomiędzy głównymi ośrodkami miejskimi, partnerstw obszarów miejskich i wiejskich oraz policentrycznego rozwoju osadnictwa.
Wskaźniki: Wskaźniki wyników na poziomie działania opisane zostały szczegółowo w Uzupełnieniu Programu.

Działanie 2.2: Tworzenie zrównoważonych powiązań komunikacyjnych dla celów usprawnionej integracji przestrzennej

Działanie 2.2 poświęcone jest sieciom transportowym i telekomunikacyjnym. W odniesieniu do transportu, koncentruje się ono na multimodalnych systemach transportowych oraz osiach transportowych związanych ze strukturami osadniczymi oraz ochroną środowiska. W kontekście telekomunikacji, natomiast, szczególny nacisk kładzie się na warunki terytorialne oraz wpływ na rozwój technik informacyjno-komunikacyjnych. Ze względu na śródlądowy charakter Morza Bałtyckiego (o którym mowa w rozdz. 1.5), do głównych warunków wstępnych zacieśniania współpracy wokół Morza Bałtyckiego oraz budowania spójności regionalnej należą: **efektywne połączenia komunikacyjne, podział środków zależnie od warunków panujących w poszczególnych częściach RMB oraz eliminowanie „wąskich gardeł"**. Nowe strumienie towarów, usług oraz ludzi wytworzone dzięki nowemu, międzynarodowemu podziałowi pracy w RMB muszą być przedmiotem zrównoważonego

procesu zarządzania. Pomimo wzrostu kontaktów handlowych oraz interakcji pomiędzy Wschodem i Zachodem, bałtycki system transportowy nadal stanowi głównie kompilację rozmaitych systemów krajowych. Rozwój **panbałtyckich strategii transportu intermodalnego** wymaga wsparcia. Promowana będzie współpraca sieciowa portów, modernizacja portów oraz sprawny przesył towarów pomiędzy miastem portowym oraz obiektami położonymi w głębi lądu. Transport drogą wodną, w szczególności przewozy przybrzeżne, również będą promowane jako integralna część inteligentnego systemu transportu intermodalnego.

Istniejące sieci TEN-T, TINA i PETN oraz sieci związane z krajowymi projektami ISPA w sektorze transportu mogą zostać zbadane w kontekście krajowego i transnarodowego rozwoju przestrzennego. Do głównych zadań można tutaj zaliczyć:

- określenie priorytetów dla działań w zakresie rozwoju przestrzennego w ramach poszczególnych osi (w tym ważnych połączeń z innymi terytoriami europejskimi oraz połączeń istotnych dla wewnętrznego rozwoju przestrzennego RMB, takich jak: paneuropejskie korytarze transportowe I i IX, euroarktyczny obszar transportowy Morza Barentsa[37], czy też sieci TEN-T i TINA),
- zdefiniowanie zagadnień priorytetowych dla procesu łączenia sieci międzynarodowych z krajowymi i regionalnymi systemami transportowymi, a także
- zdefiniowanie obszarów transnarodowych posiadających szczególny potencjał lub potrzebę rozwoju.

Wszystkie powyższe działania infrastrukturalne będą poddawane ocenie na podstawie kryterium, jakim jest zrównoważony charakter każdego z nich.

Z uwagi na dynamikę rozwoju gospodarczego poszczególnych rejonów RMB oraz zmiany zachodzące w stosunkach handlowych, badaniu zostanie poddana także **poprawa połączeń i osi transportowych**, niezwykle istotna dla ogólnej integracji RMB oraz rozwoju strategicznych subregionów RMB.

Podstawowym zasobem gospodarki opartej na wiedzy są techniki informacyjno-komunikacyjne. Umożliwiają one przechowywanie, przetwarzanie oraz błyskawiczny i tani przesył coraz większej ilości danych, przez co zyskują na znaczeniu stymulując wzrost wydajności. Przekształcenia prowadzące do powstania społeczeństwa informacyjnego wpływają zarówno na organizację gospodarczą, jak i społeczną. Do istotnych czynników należą tutaj np.: świadomość publiczna, poziom wykształcenia, zdolność sektora publicznego do promowania idei społeczeństwa informacyjnego, a także organizacyjne i inwestycyjne zdolności przedsiębiorstw.

W dążeniach do wsparcia całościowej integracji przestrzennej RMB należy wykorzystywać możliwości i spełnić wymagania dotyczące stosowania zaawansowanych technologii **telekomunikacyjnych**. Należy stworzyć struktury **ułatwiające dostęp do społeczeństwa informacyjnego oraz jego wykorzystanie**. Działania takie powinny obejmować badania dotyczące usług telematycznych dla obszarów słabszych strukturalnie oraz wspierających sieci współpracy pomiędzy MŚP i ośrodkami wiedzy. Promocja projektów pilotażowych i drobnych inwestycji będzie dotyczyła szczególnie tej dziedziny. W związku z tym należy zbadać ewentualny wpływ inicjatyw e-Europy. Istotne znaczenie posiada tutaj także plan działania dla Wymiaru Północnego, który zaleca rozszerzenie i usprawnienie infrastruktury

[37] Barents-Euro Arctic Transport Area – przyp. tłum.

telekomunikacyjnej zarówno z przyczyn społecznych, jak i ze względu na korzyści gospodarcze.

Kluczowe działania: Promowanie strategii i rozwiązań w zakresie panbałtyckiego transportu intermodalnego oraz lepszego dostępu do społeczeństwa informacji i jego skuteczniejszego wykorzystania.
Wskaźniki: Wskaźniki wyników na poziomie działania opisane zostały szczegółowo w Uzupełnieniu Programu**.**

Działanie 2.3: Stymulowanie właściwego zarządzania dziedzictwem kulturowym i naturalnym oraz zasobami naturalnymi

Działanie 2.3 skupia się na wykorzystaniu, ochronie, utrzymaniu i wzbogacaniu dziedzictwa kulturowego i naturalnego, a także na zrównoważonym korzystaniu z zasobów naturalnych. Bazuje ono na badaniach przypadków wzorcowych z całego obszaru RMB i będzie wiązało się z podjęciem odpowiednich kroków (koncepcje kompleksowego rozwoju regionalnego nie są jego celem). Cenne **krajobrazy naturalne** RMB pełnią istotne funkcje ekologiczne zarówno w całym tym regionie, jak i poza jego granicami. Utrzymanie i wzbogacenie ich należy uznać również za czynnik ekonomiczny. Badania przeprowadzone w ramach INTERREG IIC ukazały podstawowe przykłady metod ochrony przyrody oraz wykorzystania jej zasobów w celach związanych z rozwojem gospodarczym, bez zakłócania równowagi ekologicznej. Równowadze tej zagraża ograniczanie zasięgu naturalnych parków krajobrazowych do jeszcze mniejszych terenów. W szerszej więc skali, tworzenie zielonych sieci oraz transnarodowych zielonych korytarzy będzie wspierane w celu wykorzystania i zachowania cennych obiektów przyrodniczych. Podejście to powinno, w szczególności, pomóc w utrzymaniu i zwiększeniu bioróżnorodności. Należy określić naturalną spuściznę istotną dla Regionu Bałtyku, a następnie rozpocząć współpracę sieciową i marketing naturalnych walorów krajobrazowych. Zapewniona zostanie synergia z innymi podobnymi przedsięwzięciami i programami. W tym kontekście, program wspierał będzie procesy identyfikowania, zarządzania oraz współpracy sieciowej w kontekście obszarów zielonych, w ramach sieci Natura 2000. Projekty finansowane między innymi ze środków programu nie będą stwarzały zagrożenia dla walorów przyrodniczych obszarów objętych programem Natura 2000 lub Bałtyckim Systemem Obszarów Chronionych[38] ani żadnych innych obszarów, w sposób naruszający przepisy dyrektyw Rady 92/43/EWG oraz 79/409/EWG.

Jakość wody Morza Bałtyckiego, będącego wspólnym źródłem zasobów, jest w znacznym stopniu uzależniona od mądrej gospodarki wodnej oraz działań infrastrukturalnych w obrębie przybrzeżnych osad oraz wzdłuż rzek we wszystkich państwach basenu Morza Bałtyckiego. Ze swojej strony zaś, wywiera ona znaczny wpływ na gospodarkę obszarów nadbrzeżnych, przyrodę oraz jakość życia. Również przyroda, przemysł, rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo, rekreacja oraz ludność zamieszkująca wyspy, pojezierza i okolice nadrzeczne są w istotnym stopniu uzależnione od jakości wody oraz gospodarki wodnej. Program ten będzie więc wspierał z**integrowaną, zrównoważoną gospodarkę zasobami wodnymi przez działania w zakresie planowania przestrzennego.**

Bałtyckie dziedzictwo i krajobrazy kulturalne powinny być utrzymywane, rozwijane oraz znacznie częściej wykorzystywane. Jakość krajobrazu w zasadniczy sposób wpływa na żywotność większości rejonów RMB, a także posiada decydujące znaczenie dla jakości i skali

[38] Baltic Sea Protected Areas (BSPA) – przyp. tłum.

ruchu turystycznego. Krajobraz kulturalny kształtowany jest nieustannie poprzez sposób, w jaki jest on wykorzystywany (głównie poprzez przedsięwzięcia gospodarcze). Potrzebne są więc rozwiązania umożliwiające lepszą integrację w ramach polityki przestrzennej takich sektorów jak leśnictwo, czy rolnictwo, a nawet ogólnie pojętego przemysłu i działalności kulturalnej. W przypadku większości krajobrazów kulturalnych istnieje potrzeba uwzględnienia kwestii ekologicznych w procesie rozwoju rolnictwa i leśnictwa. Przedsięwzięcia proponowane w ramach tego działania powinny pod tym względem dążyć do synergii z przedsięwzięciami wspieranymi w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich UE.
Dzięki inicjatywie INTERREG IIC uzyskano przykłady tematyczne i regionalne na temat sposobu utrzymania dziedzictwa kulturowego, a także wzbogacenia go i wykorzystania w promocji turystyki oraz ogólnego rozwoju biznesu. Doświadczenie to znajdzie obecnie zastosowanie w procesie **identyfikowania i marketingu spuścizny kulturalnej prowadzonych w interesie całego RMB.**

Kluczowe działania: Wzmocnienie i harmonizacja funkcji ekologicznych i ekonomicznych dziedzictwa kulturowego i naturalnego oraz rozwój zielonych sieci i korytarzy; promowanie mądrej gospodarki zasobami wodnymi w celu podniesienia jakości wody w Morzu Bałtyckim.
Wskaźniki: Wskaźniki wyników na poziomie działania opisane zostały szczegółowo w Uzupełnieniu Programu.

Priorytet 3: Budowanie instytucji transnarodowych i dwustronnych oraz rozwijanie ich potencjału w Regionie Morza Bałtyckiego

Priorytet ten porusza głównie kwestię wyzwań jakie wiążą się z koncepcją rozszerzenia oraz Nowego Sąsiedztwa w RMB. Zostanie on także wykorzystany w celu zapewnienia łagodnego przejścia do Instrumentu Sąsiedztwa, którego wdrożenie przewiduje się po roku 2006. Obejmuje on szerszy zakres tematów związanych ze współpracą i odzwierciedlających cele Komunikacji Sąsiedzkiej (Działania 3.1 i 3.2), a także powinien on umożliwić – w drodze wyjątku oraz wyłącznie w odniesieniu do granic morskich (tylko Działanie 3.2) - dwustronną współpracę.

Zgodnie z wcześniejszym wyjaśnieniem, wprowadzenie nowego Programu Sąsiedztwa powoduje pojawienie się zarówno nowych możliwości, jak i wyzwań dla podmiotów rosyjskich i białoruskich czynnie zaangażowanych we współpracę w Regionie Morza Bałtyckiego. Poprzedni instrument współpracy, czyli instrument dla małych projektów transgranicznych Tacis CSC (SPF), przestanie istnieć. Niemniej jednak, filozofia Programu Sąsiedztwa różni się od podejścia stosowanego w Tacis CBC SPF, a mianowicie, obejmuje on większą liczbę sektorów (np. publiczną służbę zdrowia, zapobieganie/zwalczanie przestępczości zorganizowanej, bezpieczeństwo granic oraz lokalne działania w zakresie kontaktów międzyludzkich) i więcej rodzajów organizacji spełnia kryteria uczestnictwa. Uzgodniono, iż w okresie przejściowym od 2004 do 2006, Program Sąsiedztwa BSR INTERREG III B nie będzie pełnił funkcji instrumentu kompensacji dla wszystkich przedsięwzięć finansowanych wcześniej w ramach Tacis CBC. Tematy objęte inicjatywą INTERREG nie mogą także być sztucznie ograniczane w wyniku ignorowania próśb o rozszerzenie współpracy, kierowanych przez kraje sąsiednie, czyli Rosję i Białoruś. W ramach prób rozwiązania tego problemu, Priorytet 3 będzie obecnie wychodził na przeciw zapotrzebowaniu na współpracę, zgodnie z filozofią zarówno INTERREG III B, jak i nowej Inicjatywy Sąsiedztwa.

Szczególną uwagę należy poświęcić upewnieniu się, czy przedsięwzięcia finansowane w ramach tego Priorytetu oraz Priorytetów IIIA lub innych Programów III A realizowanych w tym regionie nie pokrywają się.

Działanie 3.1: Promowanie budowy instytucji transnarodowych oraz rozwoju potencjału

Działanie 3.1 poświęcone jest kwestii tworzenia, w kontekście transnarodowym, instytucji podległych władzom regionalnym i lokalnym oraz innym organom o istotnym znaczeniu dla rozwoju przestrzennego, a także rozwiązywaniu problemów związanych z granicami. Zadania te będą realizowane poprzez współpracę transnarodową.
Projekty kwalifikujące się do składania wniosków o finansowanie w ramach dowolnego z transgranicznych programów IIIA w Regionie Morza Bałtyckiego nie spełniają niezbędnych kryteriów.

Pierwszym z celów jest zwiększenie lokalnego i regionalnego potencjału skutecznej realizacji polityki rozwoju przestrzennego i regionalnego. Instytucje ponoszące ogólną odpowiedzialność za realizację całościowych polityk będą pełniły szczególnie istotną funkcję w przypadku tego działania.

Po drugie, nowe granice zewnętrzne UE, utworzone po rozszerzeniu Unii wiążą się z dodatkowymi wyzwaniami dla wzrostu integracji tego regionu. Istnieje potrzeba zapewnienia skutecznych i bezpiecznych granic oraz spełnienia wymagań z Schengen. Nowe granice niosą także zagrożenie w postaci przestępczości transgranicznej, przenoszenia chorób oraz negatywnego oddziaływania na środowisko. Zatem w ramach omawianego działania należy także finansować projekty przyczyniające się do osiągnięcia celów inicjatywy Nowego Sąsiedztwa.

W programie tym zwrócono szczególną uwagę na proces **budowy instytucji oraz potencjału** w rodzących się gospodarkach rynkowych. Tworzenie instytucji nie jest jednak procesem jednokierunkowym gdyż istnieje powszechne zapotrzebowanie na sprawniej działające instytucje. Działanie to jest więc również otwarte na współpracę pomiędzy regionami Z-RMB oraz pomiędzy regionami W-RMB oraz sąsiadującymi z nimi regionami Rosji i Białorusi.

Znaczne różnice w liczbie i skuteczności instytucji można zaobserwować pomiędzy tradycyjnymi gospodarkami rynkowymi RMB, a gospodarkami tego regionu znajdującymi się w okresie przejściowym. Chociaż wprowadzanie zmian w przepisów prawnych stało się łatwiejsze, to tworzenie nowych struktur społecznych i instytucjonalnych jest trudne. W grupie krajów RMB znajdujących się w okresie przejściowym zarysowują się także pewne różnice wewnętrzne. Państwa bałtyckie i Polska znajdują się w lepszej sytuacji, jeżeli chodzi o tworzenie efektywnych instytucji niż Rosja i Białoruś. Jest to po części rezultatem przystąpienia tych państw do UE.

Promocja struktur terytorialnych, wspieranie rozwoju przestrzennego oraz polityki rozwoju regionalnego nie przyniosą pożądanych rezultatów, o ile nie zostaną zniesione pewne bariery prawne i administracyjne utrudniające właściwe korzystanie z tych struktur. Przykładem mogą być tutaj uciążliwe procedury graniczne, ograniczające korzyści, jakie niesie poprawa infrastruktury kolejowej lub drogowej oraz multimodalnych połączeń pomiędzy portami i obiektami położonymi w głębi lądu. To samo dotyczy słabych stron otoczenia biznesu, w tym na przykład niedostatecznego potencjału usług w dziedzinie e-handlu, telemetrii oraz usług

kurierskich. Może to nastręczać szczególnie poważnych problemów w mniejszych miastach, hamując rozwój policentrycznej struktury osadniczej. Obecne doświadczenia ukazują, iż transnarodowa promocja np. rozwoju przedsiębiorczości, może zakończyć się fiaskiem, jeżeli nie zostanie ona poparta przez instytucje rozwiniętych już rynków. Tym samym, również **instytucje prawne i administracyjne, zaangażowanie na poziomie kontaktów międzyludzkich w procedury planowania oraz rozwiązywanie problemów związanych z granicami** wymagają udoskonalenia w wyniku współpracy transnarodowej, celem zwiększenia efektywności i demokratyczności procesu opracowywania przedsięwzięć w RMB.

Szczególny nacisk położony zostanie na jakość środowiska oraz zarządzanie nim, gdyż choć rozwiązania stosowane w tej dziedzinie przynoszą **wyraźne transnarodowe efekty w RMB**, są one również istotne dla rozszerzonej UE i przyszłych stosunków z krajami sąsiednimi, a także stanowią podstawę do tworzenia nowych sektorów gospodarczych. Bardzo duże znaczenie posiadają tutaj: współpraca związana z wodami przygranicznymi oraz ramowa dyrektywa wodna UE, jak również przedsięwzięcia w zakresie zaopatrzenia w wodę oraz gospodarowania ściekami. Dla zwiększenia uczestnictwa, wzmocnienia poczucia tożsamości regionalnej w RMB oraz lepszego zapewniania korzyści końcowym beneficjentom, ważne jest zaangażowanie ogółu społeczeństwa, organizacji pozarządowych, a także innych podmiotów reprezentujących społeczeństwo w procesie współpracy transnarodowej.

Działanie to będzie koncentrowało się szczególnie na **intensyfikacji współpracy transnarodowej pomiędzy państwami członkowskimi UE i Norwegią, a krajami sąsiadującymi z nimi od Wschodu, czyli Rosją i Białorusią**, w procesie czerpania z doświadczeń zdobytych w ramach poprzednich programów.

Główne obszary interwencji podejmowanych w ramach tego działania obejmują:

- administrację lokalną i regionalną, w tym planowanie przestrzenne i rozwój, zarządzanie usługami publicznymi, ogólne administrowanie i podejmowanie decyzji, zapewnianie podejścia uczestniczącego i przejrzystości;
- promocję rozwoju społeczno-gospodarczego w obszarach przygranicznych, w tym także wsparcie dla MŚP oraz ich rozwoju, ruch i zarządzanie ruchem, opracowywanie strategii dla turystyki, dywersyfikację obszarów wiejskich, strategie walki z bezrobociem, integrację mniejszości narodowych oraz osób niepełnosprawnych, politykę w sprawach młodzieży i edukacji, itd.;
- podejmowanie wspólnych wyzwań w takich dziedzinach, jak: ochrona środowiska i przemysł energetyczny, służba zdrowia, a także zapobieganie i zwalczanie przestępczości zorganizowanej, w tym także walka z handlem żywym towarem oraz organami i zapobieganie im;
- zapewnianie efektywnego funkcjonowania i bezpieczeństwa granic poprzez współpracę instytucjonalną odpowiednich władz i służb krajowych, regionalnych i lokalnych.

Kluczowe działania: Zwiększenie potencjału instytucji lokalnych i regionalnych w wymienionych powyżej dziedzinach poprzez współpracę sieciową pomiędzy zaangażowanymi stronami należącymi do W-RMB oraz Z-RMB, w szczególności poprzez rozszerzenie współpracy z kwalifikującymi się do tego regionami Rosji i Białorusi, wspieranymi przez fundusze Sąsiedztwa Tacis.

Ocena ilościowa
W ramach **Działania 3.1.,** powinno zostać utworzonych co najmniej 20 (do 40[39]) sieci, wliczając w to także władze regionalne i lokalne. Jego skutki należy mierzyć głównie poprzez niezależne ewaluacje, ex-ante i ex-post, zdolności instytucji do spełnienia powszechnie akceptowanych kryteriów doskonałości ram i praktyk instytucjonalnych. Ewaluacje te należy postrzegać jako integralne elementy projektów oraz źródło informacji na temat ich kierunku. Bardziej szczegółowe informacje na temat celów oraz wskaźników ilościowych określone zostały w Uzupełnieniu Programu.

Wskaźniki
Liczba projektów oraz partnerów uczestniczących w ich realizacji w przeliczeniu na kraje oraz szczeble administracyjne, liczbę sieci oraz nowych instytucji. Większą liczbę wskaźników wyników na poziomie działania opisano szczegółowo w Uzupełnieniu Programu**.**

Działanie 3.2: Dwustronna współpraca morska nad Morzem Bałtyckim

Działanie 3.2 dotyczy konkretnych przedsięwzięć o takiej samej tematyce, co Działanie 3.1. Geograficzne ukierunkowanie tego działania powinno koncentrować się na zaangażowaniu terenów nadmorskich Rosji w przedsięwzięcia podejmowane w Regionie Morza Bałtyckiego.

Wymagane jest, aby w partnerstwie uczestniczyło co najmniej dwóch partnerów. Co najmniej jeden z nich musi pochodzić z jednego z regionów UE NUTS II graniczących z Regionem Morza Bałtyckiego lub Norwegią oraz co najmniej jeden musi pochodzić z obwodu kaliningradzkiego, Sankt Petersburga lub obwodu leningradzkiego (patrz – obszar współpracy na mapie na str. 98).

Regiony UE NUTS II nie graniczące z Morzem Bałtyckim mogą współpracować jako partnerzy dodatkowi poprzez swoje tereny położone nad tym morzem. Odpowiednio, inne regiony Rosji, nie graniczące z Morzem Bałtyckim mogą współpracować jako partnerzy dodatkowi poprzez miasto Sankt Petersburg lub obwód leningradzki. Regiony Białorusi mogą uczestniczyć, jako partnerzy dodatkowi, przez Kaliningrad.

Projekty kwalifikujące się do składania wniosków o finansowanie w ramach dowolnego z transgranicznych programów IIIA w Regionie Morza Bałtyckiego nie spełniają niezbędnych kryteriów.

Utrzymywanie dobrych stosunków oraz sieci operacyjnych stanowi płaszczyznę dla osiągnięcia celów wyznaczonych dla Unii Europejskiej oraz jej nowych sąsiadów. Lepsze zrozumienie obszaru sąsiedniego oraz istniejących warunków stanowi stabilną podstawę dla wszelkich rodzajów współpracy. Dwustronna współpraca z rosyjskimi regionami położonymi nad Morzem Bałtyckim oraz zaangażowanie innych partnerów dodatkowych z Rosji i Białorusi stwarza lokalnym i regionalnym organom administracyjnym możliwość przekroczenia zewnętrznych granic UE. Uwzględniono tutaj także wszystkie niezbędne zabezpieczenia przed czynnikami ryzyka. I tak, na przykład, zapobieganie czynnikom

[39] Przy założeniu, że budżet projektu EFRR opiewa średnio na 0,5mln EUR.

zagrażającym zdrowiu stanowi wspólny cel regionów położonych po obu stronach Morza Bałtyckiego. Jednakże, rozwój interakcji międzyludzkich, jak również wzajemne zrozumienie swoich zwyczajów oraz kultury, wymaga udziału organizacji i stowarzyszeń pozarządowych. Na dłuższą metę, spodziewane jest, iż tak zwany trzeci sektor, czyli organizacje pozarządowe, stowarzyszenia i fundacje będą wywierały wpływ na zatrudnienie i proces zakładania nowych firm.

Oczekuje się, że obszar Morza Bałtyckiego zyska na rozwoju gospodarczym i społecznym. Zjawisko to musi także wywrzeć wpływ na środowisko naturalne. Intensyfikacja wzrostu gospodarczego, ruchu oraz handlu zwiększa ryzyko negatywnego oddziaływania na środowisko, zwłaszcza w przypadku transportu morskiego i portów. Wspólna wiedza na temat środowiska oraz czynników wywierających na nie wpływ zapewnia podstawę procesu planowania i podejmowania decyzji, niezależnie od tego czy dotyczy on administracji, rolnictwa i leśnictwa, rybołówstwa, przedsiębiorczości i handlu, usług, badań i rozwoju, edukacji i szkoleń, czy też własnych inicjatyw, w wymiarze lokalnym lub regionalnym.

Oczekuje się, że rezultatem poprawy sytuacji gospodarczej będą nowocześniejsze technologie i metody produkcji. Korzyści dla środowiska będą także niosły: promocja przyjaznych dla środowiska technologii, produkcji i usług.

Główne obszary interwencji podejmowanych w ramach tego działania obejmują:

- administrację lokalną i regionalną, jak również trzeci sektor, czyli np. organizacje pozarządowe, stowarzyszenia i fundacje, w tym planowanie i rozwój, zarządzanie usługami publicznymi, ogólne administrowanie i podejmowanie decyzji, zapewnianie podejścia uczestniczącego i przejrzystości, itd.;
- promocję rozwoju społeczno-gospodarczego w obszarach przygranicznych, w tym rozwój MŚP oraz stymulowanie współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami, przedsiębiorczości, przedsięwzięcia badawczo-rozwojowe, ruch i zarządzanie ruchem, opracowywanie strategii dla turystyki, dywersyfikację obszarów wiejskich, strategie walki z bezrobociem, integrację mniejszości narodowych oraz osób niepełnosprawnych, politykę w sprawach młodzieży i edukacji, itd.;
- podejmowanie wspólnych wyzwań w dziedzinach związanych z ochroną środowiska, takich jak: analizy oddziaływania na środowisko, a także przedsięwzięcia mające na celu podniesienie świadomości publicznej oraz przemysł energetyczny i służba zdrowia;
- ułatwianie wymiany handlowej dzięki wzajemnemu zrozumieniu procedur celnych oraz przepisów, a także as współpracy instytucjonalnej w sprawach wymagających pilnej interwencji oraz w związku z usługami pokrewnymi.

Kluczowe działania: Zwiększenie potencjału instytucji lokalnych i regionalnych, wspólne przedsięwzięcia w zakresie planowania, badań i studiów, szkoleń, wymian pracowniczych oraz wizyt studyjnych, czy wspólnych targów, a także przedsięwzięcia mające na celu współpracę z MŚP, marketing i akcje informacyjne, konferencje i seminaria, projekty pilotażowe itd.

Ocena ilościowa

W ramach **Działania 3.2.,** powinno zostać utworzonych co najmniej 10 do 15[40] partnerstw i/lub sieci, wliczając w to także władze regionalne i lokalne w różnych krajach. Jego skutki

[40] Przy założeniu, że dotacja z EFRR opiewa średnio na 150.000-200.000 EUR.

należy mierzyć głównie poprzez niezależne ewaluacje, ex-ante i ex-post, zdolności instytucji do spełnienia powszechnie akceptowanych kryteriów doskonałości ram i praktyk instytucjonalnych. Ewaluacje te należy postrzegać jako integralne elementy projektów oraz źródło informacji na temat ich kierunku. Bardziej szczegółowe informacje na temat celów oraz wskaźników ilościowych określone zostały w Uzupełnieniu Programu.

Wskaźniki
Liczba projektów oraz partnerów uczestniczących w ich realizacji w przeliczeniu na kraje oraz szczeble administracyjne, liczbę sieci oraz nowych instytucji. Większą liczbę wskaźników wyników na poziomie działania opisano szczegółowo w Uzupełnieniu Programu**.**

Mapa obszarów kwalifikujących się do Działania 3.2.:

Priorytet 4: Szczególne wsparcie dla regionów graniczących z krajami kandydującymi

Dniu 25 lipca 2001r. Komisja wydała komunikat zatytułowany „Wpływ rozszerzenia w regionach przygranicznych krajów kandydujących – Działania Wspólnoty na rzecz regionów przygranicznych" [COM(2001) 437 wersja ostateczna], i zawierający propozycję usprawnienia działań podejmowanych aktualnie na rzecz regionów przygranicznych. Uwzględniając zróżnicowanie sytuacji panujących w regionach przygranicznych oraz aktualnie udzielane wsparcie, podjęcie szeregu różnorodnych działań może pomóc w zapewnieniu łagodnego przekształcenia regionów przygranicznych oraz utrzymania wsparcia publicznego na rzecz rozszerzenia. Przyjmując budżet na 2002r., Parlament Europejski utworzył nową linię budżetu w kwocie 30 000 000 EUR w celu finansowania projektów w regionach przygranicznych krajów kandydujących, zgodnie z zasadami inicjatywy Wspólnoty INTERREG III oraz uwzględniając wspomniane „Działanie Wspólnoty na rzecz regionów przygranicznych".

Komisja Europejska przydzieliła całą tę kwotę, jako nowy priorytet, programom INTERREG III obejmującym kraje kandydujące. Z budżetu w wysokości 3 105 000 EUR, przeznaczonego w całości na Program Sąsiedztwa BSR INTERREG III B, kwotę 2 949 750 EUR przewidziano dla nowego Priorytetu 4. Pozostałą kwotę 155,250 EUR lub pięć procent całkowitej sumy przeznaczono na Pomoc techniczną, w ramach Priorytetu 5.

Warunki wstępne dla podjęcia interwencji
Jak stwierdzono w Programie Inicjatywy Wspólnotowej BSR INTERREG III B, cały obszar objęty programem kwalifikuje się do Priorytetu 4. Zatem, podczas wyboru projektów, te same kryteria będą stosowane w odniesieniu do tego priorytetu (część trzecia Uzupełnienia Programu).

Ze względu na specyficzne kwestie, na których skupia się ten priorytet oraz uwzględniając fakt, że fundusze przyznawane są wyłącznie na rok 2002, projekty finansowane w ramach tego priorytetu muszą spełnić dwa dodatkowe wymogi:

- W każdym projekcie musi uczestniczyć co najmniej jeden partner z kraju kandydującego
- Przedsięwzięcia objęte projektem muszą zostać sfinalizowane do grudnia 2004r.

Cele i główne przedsięwzięcia kwalifikujące się do otrzymania wsparcia
Nowy priorytet będzie promował, w szczególności, działania przyczyniające się do łagodnego zintegrowania regionów przygranicznych. Zostało to ogólnie opisane jako koncentracja na aspekcie wschodnio-zachodnim określona w CIP.

Ocena ilościowa
W ramach tego priorytetu należy opracować co najmniej dwa projekty bezpośrednio związane z opisanym powyżej rozszerzeniem.

Priorytet 7: Pomoc techniczna w celu wsparcia współpracy transnarodowej i przygranicznej

Pomoc techniczną wykorzystuje się w celu finansowania kosztów wdrożenia programu. Dotyczy to kosztów administracyjnych, informacyjnych, kosztów nabycia sprzętu,

opracowywania i eksploatacji systemów komputerowych, monitorowania, ewaluacji i kontroli. Komitet Monitorujący ponosi odpowiedzialność za pomoc techniczną oraz podejmuje związane z nią decyzje.

Zgodnie z zasadą nr 11 załącznika do rozporządzenia Komisji (WE) Nr 1145/2003[41], pomoc techniczną dzieli się na dwie kategorie. Pierwsza z nich odnosi się do zarządzania programem i jego realizacji, zaś druga – do kosztów pozostałych ponoszonych z tytułu akcji informacyjnych, seminariów ewaluacji, itd. Według tych dwóch kategorii, pomoc techniczna dla tego priorytetu przyznawana jest z tytułu podjęcia następujących pięciu rodzajów działań:

- Działanie 7.1. Pomoc techniczna dla celów zarządzania, wdrożenia, monitorowania i kontroli
- Działanie 7.2. Pomoc techniczna w zakresie innych wydatków
- Działanie 7.3. Pomoc techniczna dla celów zarządzania, wdrożenia, monitorowania i kontroli w zakresie Priorytetu 4
- Działanie 7.4. Pomoc techniczna dla celów zarządzania, wdrożenia, monitorowania i kontroli w zakresie Priorytetu 5 i 6
- Działanie 7.5. Pomoc techniczna w zakresie innych wydatków na potrzeby Priorytetu 5 i 6

Cele/Ocena ilościowa
Priorytet 7 powinien ułatwić sprawne i właściwe administrowanie programem. Ze względu na seminaria i przedsięwzięcia informacyjne zrealizowane w ramach Działania 7.2., średnia roczna liczba projektów powinna wzrosnąć w porównaniu z poprzednim programem.

Wskaźniki
Liczba przedstawianych rocznie projektów.

Działanie 7.1: Pomoc techniczna dla celów zarządzania, wdrożenia, monitorowania i kontroli
Działanie to będzie ukierunkowane głównie na współfinansowanie wymienionych poniżej kosztów w celu zapewnienia, iż program zostanie wdrożony w sposób efektywny, trwały oraz odpowiedzialny:
- Koszty związane z przygotowaniem, wyborem, oceną i monitorowaniem udzielanej pomocy oraz realizowanych projektów;
- Koszty posiedzeń Komitetu Sterującego, Komitetu Monitorującego i grup roboczych lub zespołów zadaniowych związanych z wykorzystywaniem pomocy;
- Koszty związane z audytami oraz kontrolami przeprowadzanymi na miejscu realizacji projektu

Działanie 7.2: Pomoc techniczna w zakresie innych wydatków
Działanie to będzie miało na celu współfinansowanie kosztów:
- Seminariów
- Przedsięwzięć informacyjnych

[41] ROZPORZĄDZENIE KOMISJI (WE) nr 1145/2003 z dnia 27 czerwca 2003r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1685/2000 w odniesieniu do zasad kwalifikowania do współfinansowania z funduszy strukturalnych

- Ewaluacji
- Nabycia i instalacji systemów komputerowych do celów zarządzania, monitorowania i ewaluacji

Wskaźniki: Szczegółowe dane na temat wskaźników wyników, liczby seminariów, ewaluacji/informacji oraz pozostałych wskaźników (wszystkich podlegających ocenie ilościowej) zawarte zostały w Uzupełnieniu Programu.

Działanie 7.3: Pomoc techniczna dla celów zarządzania, wdrożenia, monitorowania i kontroli w zakresie Priorytetu 4

Działanie to będzie poświęcone głównie współfinansowaniu wymienionych poniżej kosztów w celu zapewnienia, iż program zostanie wdrożony w sposób efektywny, trwały oraz odpowiedzialny:

- Koszty związane z przygotowaniem, wyborem, oceną i monitorowaniem udzielanej pomocy oraz realizowanych projektów;
- Koszty posiedzeń Komitetu Sterującego, Komitetu Monitorującego i grup roboczych lub zespołów zadaniowych związanych z wykorzystywaniem pomocy;
- Koszty związane z audytami oraz kontrolami przeprowadzanymi na miejscu realizacji projektu.

Działanie 7.4: Pomoc techniczna dla celów zarządzania, wdrożenia, monitorowania i kontroli w zakresie Priorytetu 5 i 6

Działanie to będzie ukierunkowane głównie na współfinansowanie wymienionych poniżej kosztów w celu zapewnienia, iż program zostanie wdrożony w sposób efektywny, trwały oraz odpowiedzialny:

- Koszty związane z przygotowaniem, wyborem, oceną i monitorowaniem udzielanej pomocy oraz realizowanych projektów;
- Koszty posiedzeń Komitetu Sterującego, Komitetu Monitorującego i grup roboczych lub zespołów zadaniowych związanych z wykorzystywaniem pomocy;
- Koszty związane z audytami oraz kontrolami przeprowadzanymi na miejscu realizacji projektu

Działanie 7.5: Pomoc techniczna w zakresie innych wydatków na potrzeby Priorytetu 5 i 6

Działanie to będzie miało na celu współfinansowanie kosztów:

- Seminariów
- Przedsięwzięć informacyjnych
- Ewaluacji
- Nabycia i instalacji systemów komputerowych do celów zarządzania, monitorowania i ewaluacji

Wskaźniki: Szczegółowe dane na temat wskaźników wyników, liczby seminariów, ewaluacji/informacji oraz pozostałych wskaźników (wszystkich podlegających ocenie ilościowej) zawarte zostały w Uzupełnieniu Programu.

7.3. Monitoring i ewaluacja programu i priorytetów

Realizacja programu i wybór projektów będą przedmiotem oceny zarówno jakościowej, jak i ilościowej. Wewnętrzne (EFRR) oraz zewnętrzne (Tacis) elementy programu, zwłaszcza te odnoszące się do jego części finansowej, będą monitorowane przez władze (Delegacje KE ds. kosztów Tacis oraz Instytucje Monitorujące/Płatnicze odnoszące się do EFRR) odpowiedzialne za te fundusze. Koordynacja tych dwóch elementów będzie dalej rozwijana i wymaga wyjaśnień zwłaszcza w odniesieniu do konkretnych zadań realizowanych przez WS oraz delegacje KE.

Ocena jakościowa zapewni odpowiedź na pytania:

- W jakim stopniu zrealizowane zostaną(-ły) cele strategiczne i specyficzne (zawarte w odpowiednio w Programie i Uzupełnieniu Programu)?
- Jakie nowe i innowacyjne rezultaty (odpowiedzi mają na celu przezwyciężenie zdefiniowanych słabości lub wykorzystanie potencjałów), metody i podejścia zostaną(-ły) zaprezentowane?
- Jakie efekty przyniesie rozpowszechnianie rezultatów?

Oprócz oceny jakościowej, wykorzystywane będą także **wskaźniki ilościowe**. Wskaźniki te pełnią różnorodne funkcje:

- Pomagają w określeniu zamierzeń/celów podejmowanych w ramach programu interwencji oraz w wyborze projektów (wskaźniki docelowe);
- Umożliwiają śledzenie kontekstu (terytorialnego), w ramach którego odbywa się dana interwencja oraz opis socjoekonomicznych, fizycznych i instytucjonalnych aspektów sytuacji stanowiącej tło programu (wskaźniki kontekstowe);
- Pozwalają na analizę zasobów (budżetu przyznanego poszczególnym strukturom) wykorzystywanych do interwencji programowych (wskaźniki zasobów); jeśli mają one znaczenie dla późniejszych wyników;
- Umożliwiają śledzenie wdrożenia i struktur programu oraz pomagają w sterowaniu programem tak, aby osiągnął on swój cel, także pod względem finansowym i strukturalnym (wskaźniki monitoringu);
- Służą mierzeniu wyników interwencji programowych (ewaluacji wskaźników dotyczących oddziaływania, rezultatów i wyników).

Jak już wcześniej wspomniano, wskaźniki monitoringu służą sterowaniu programem. Powinny one „informować" Komitety Sterujące o tym, w jakim stopniu „suma" rozmaitych projektów obejmuje cele określone dla poszczególnych działań, a także o tym, które cele są realizowane, a które nadal czekają na odpowiednie projekty. Jest to zasadniczy punkt wyjścia dla identyfikacji tych obszarów tematycznych, w których aktywne inicjatywy mogą okazać się potrzebne do uzyskania dobrze zbilansowanego portfela projektów. Pozostałe funkcje wskaźników monitoringu związane są z kwestiami finansowymi i organizacyjnymi (wykorzystaniem pieniędzy, spełnieniem wymagań strukturalnych programu, statusem sprawozdawczym itd.). W wyniku monitoringu powinny zostać sformułowane wskazówki dotyczące ważniejsznych konsekwencji wszelkich zmian w procesie opracowywania projektu, w porównaniu z decyzją wyjściową. Wskaźniki mogą znaleźć zastosowanie w procesie monitoringu i ewaluacji całego programu, lecz również jego priorytetów, działań i projektów. Niemniej jednak, należy dokonać pewnych rozróżnień związanych ze strukturą, o której mowa w dokumencie Komisji - Working Paper No. 3:

Poziom	Rodzaj celu	Rodzaj wskaźnika
Cały program	globalny	oddziaływanie
Priorytety programu	specjalny	rezultat/oddziaływanie
Działania programu	operacyjny	wynik/rezultat
Projekty programu	konkretny	wynik/rezultat

Struktura taka stanowi jednak jedynie ramy. Bezwzględnie należy pamiętać, że - z jednej strony - również działania i projekty przyczyniają się do globalnych celów programu, zaś - z drugiej strony - niektóre wyniki mogą zostać zagregowane z poziomu projektu/działania do poziomu priorytetu/programu. Ponadto należy pamiętać, że wskaźniki wykorzystywane na codzień do sterowania wdrażaniem programu (wskaźniki monitoringu) będą musiały zostać wykorzystane również (przynajmniej częściowo) do celów ostatecznej ewaluacji wyników programu.

Wskaźniki monitoringu służące regularnemu sterowaniu programem obejmują:

- wskaźniki kontekstowe z poszczególnych lat i krajów, zebrane przez Wspólny Sekretariat dwukrotnie w okresie programowania (w połowie oraz na koniec tego okresu), w podziale na kraje, o ile nie zostanie to określone inaczej,
- wskaźniki oddziaływania na poziomie programu służące monitorowaniu sposobu realizacji jego celów oraz spodziewanego i/lub wywartego oddziaływania (patrz rozdz. 5.4) (powinny być stosowane głównie dla celów ostatecznej ewaluacji),
- wybrane wskaźniki oddziaływań/rezultatów na poziomie priorytetów służące monitorowaniu/pomiarom zamierzonych/pośrednich i ostatecznych rezultatów i oddziaływań w ramach odpowiednich priorytetów (wymienionych w rozdz. 6.2 dla każdego priorytetu)
- wskaźniki strukturalne programu lub procesu (w tym także finansowe wskaźniki monitoringu),

Listę wskaźników monitoringu zawiera aneks 4

Dla potrzeb ostatecznej ewaluacji, agregacji podlega większa liczba wskaźników, dotyczących głównie wyników i rezultatów, lecz także oddziaływań od poziomu projektu, do działania oraz do poziomu priorytetu i programu. Niektóre spośród tych wskaźników zostały zawarte w Uzupełnieniu Programu. Wskaźniki oddziaływań i rezultatów zostaną także uzupełnione z uwagi na konieczność podejmowania dalszych prac, a zwłaszcza tych związanych z ewaluacją śródokresową.

Ocena śródokresowa nie przyniosła konkretnych zaleceń dotyczących wskaźników rezultatów i oddziaływań. Wspólny Sekretariat opracował wskaźniki zgodnie ze wzorem wniosku, który powinien być wykorzystany i uzupełniony przez wnioskodawców. Ponadto, Wspólny Sekretariat zażądał uwzględnienia tych wskaźników rezultatów i oddziaływań w raportach z postępów prac projektowych, które są one nieustannie monitorowane przez WS.

8. KRYTERIA KWALIFIKACJI PROJEKTÓW

Wybór projektów będzie odbywał się na podstawie przedstawionych poniżej wymagań minimalnych oraz kryteriów wyboru służących ocenie projektów. Te ostatnie będą stanowiły część Uzupełnienia Programu. Aspekty techniczne i organizacyjne, takie jak czas trwania projektów, czy też zakres odpowiedzialności koordynatora zostaną określone w wytycznych dla wnioskodawców oraz, odpowiednio, w umowach o dofinansowanie. Kryteria wyboru mogą zostać określone, uzupełnione oraz rozwinięte przez Komitet Monitorujący podczas wdrożenia. Z uwagi na Program Sąsiedztwa, kryteria te powinny zostać przeanalizowane na nowo i rozszerzone, tak by lepiej odzwierciedlały politykę zagraniczną i cele nakreślone w wytycznych Komisji.

Projekty kwalifikujące się do sfinansowania muszą:

- koncentrować się na kwestiach wymagających zastosowania rozwiązań transnarodowych,
- w grupie beneficjentów objętych swoim zakresem tematycznym zawierać co najmniej trzy państwa, zaś co najmniej dwa powinny brać udział w jego finansowaniu, przy czym jedno z nich powinno być państwem członkowskim UE,
- wykazać się wkładem w harmonijny i zrównoważony rozwój terytorium UE oraz ekologiczną, gospodarczą i społeczna spójność RMB, wdrażając tym samym opcje polityki ESDP,
- przyczynić się do zrównoważonego rozwoju regionu,
- uwzględnić stwarzanie jednakowych szans dla mężczyzn i kobiet,
- przestrzegać polityki EU i krajowych polityk korzystania ze środków funduszy strukturalnych,
- odnosić się, zgodnie z programem, do zagadnień rozwoju przestrzennego i regionalnego, przestrzegając podejścia wielobranżowego i terytorialnego (lub - w przypadku Działania 3.1 - do tematów opisanych w odpowiednim rozdziale),
- wykluczać podwójne finansowanie ze środków jakiejkolwiek innej dotacji UE,
- unikać dublowania aktualnie prowadzonych lub zakończonych prac (wnioskodawcy obowiązani są do analizy bieżących działań, badań, bazy danych, czy też sieci).

Wobec projektów finansowanych w ramach Działania 3.2 zastosowanie mają różne kryteria wyboru. Projekty objęte tym działaniem muszą:

- skupiać się na dwustronnej współpracy morskiej na zewnętrznych terenach pogranicznych UE (z co najmniej jednym państwem członkowskim UE lub Norwegią),
- w grupie beneficjentów posiadać co najmniej dwóch partnerów, jednego – z państwa członkowskiego UE lub Norwegii, zaś drugiego – z miasta Sankt Petersburg lub obwodów: leningradzkiego lub kaliningradzkiego,
- obejmować co najmniej dwóch partnerów uczestniczących w finansowaniu, jednego - z co najmniej jednego państwa członkowskiego UE lub Norwegii, zaś drugiego – z miasta Sankt Petersburg, obwodu leningradzkiego lub kaliningradzkiego,
- wykluczać możliwość zakwalifikowania się do jakiegokolwiek innego Programu IIIA w regionie,
- przyczyniać się do zrównoważonego rozwoju regionu,
- uwzględniać tworzenie jednakowych szans dla kobiet i mężczyzn,
- przestrzegać polityki EU i krajowych polityk korzystania ze środków funduszy strukturalnych,
- odnosić się do jednego z tematów wymienionych w ramach Działania 3.2.,
- wykluczać podwójne finansowanie ze środków jakiejkolwiek innej dotacji UE,

- unikać dublowania aktualnie prowadzonych lub zakończonych prac (wnioskodawcy obowiązani są do analizy bieżących działań, badań, bazy danych, czy też sieci).

9. ZWIĄZKI Z INNYMI POLITYKAMI I PROGRAMAMI UE

9.1. Zgodność z innymi politykami UE

Program Sąsiedztwa INTERREG III B został opracowany zgodnie z rozporządzeniem Rady Europy (WE) nr 1260/1999 ustanawiającym przepisy ogólne w sprawie funduszy strukturalnych, rozporządzeniem (WE) nr 1783/1999 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, jak również wytycznymi INTERREG III (Dz.U. C 143 z 23 maja 2000).
Zgodnie z wytycznymi INTERREG, uwzględniono priorytety wspólnotowej polityki, posiadające szczególne znaczenie dla transnarodowego rozwoju przestrzennego oraz planowania, takie jak: Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego (ESDP) oraz sieci transeuropejskie (TEN). W sposób bardziej szczegółowy zostało to przedstawione w rozdz. 2.2. i 4.1. powyżej.
Zgodnie z ogólnym rozporządzeniem (rozporządzeniem Rady (WE) nr 1260/1999), działania finansowane ze środków funduszy strukturalnych muszą być zgodne z przepisami, opracowanymi dla nich instrumentami oraz wspólną polityką UE. Regularne kontrole będą miały na celu zaświadczenie, iż program ten spełnia wszystkie warunki konieczne. Do głównych elementów wspólnej polityki, których należy przestrzegać zalicza się: politykę konkurencji, specjalny warunek udzielania pomocy państwa w niektórych sektorach przemysłu, zamówienia publiczne, ochronę środowiska i równe szanse dla kobiet i mężczyzn.

Pomoc państwa

Zgodnie z wymogiem określonym w art. 12 rozporządzenia ogólnego w sprawie funduszy strukturalnych (WE) nr 1260/1999 oraz w pkt 7 wytycznych dla inicjatywy INTERREG III Dz.U. C 143 z 23.5.2000, str. 6), w ramach tego programu przestrzegane będą przepisy art. 87 i 88 Traktatu WE. Odpowiednie władze państw członkowskich zaangażowanych w tę inicjatywę potwierdzają, iż każda pomoc przyznana w ramach tego Programu będzie zgodna z przepisami określonymi w jednym z rozporządzeń Komisji przyjętych w ramach rozporządzenia Rady (WE) nr 994/98 z dnia 7 maja 1998 r. w sprawie stosowania art. 92 i 93 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską w odniesieniu do niektórych kategorii horyzontalnej pomocy państwa (Dz.U. L 142 z 14. 5. 1998, str. 8).

Jak dotąd, Komisja przyjęła cztery takie rozporządzenia o wyłączeniach grupowych, a mianowicie:

- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 68/2001 z dnia 12. 1. 2001 r. w sprawie zastosowania art. 87 i 88 Traktatu WE do pomocy szkoleniowej (Dz.U. L 10 z 13. 01. 2001, str. 20)[42];
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 69/2001 z dnia 12. 1. 2001 r. w sprawie zastosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy w ramach zasady de minimis (Dz.U. L 10 z 13. 01. 2001, str. 30);
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 70/2001 z dnia 12. 1. 2001 r. w sprawie zastosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy państwa dla małych i średnich przedsiębiorstw (Dz.U. L 10 z 13. 01. 2001, str. 33); oraz
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 2204/2002 z dnia 12. 12. 2002 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy państwa w zakresie zatrudnienia (Dz.U. L 337 z 13. 12. 2002, str. 3).

W odniesieniu do sektorów takich jak: hutnictwo stali, wydobycie węgla kamiennego, przemysł stoczniowy (w tym stocznie remontowe), produkcja włókien syntetycznych,

[42] Rozporządzenia (WE) Nr 68/2001 i nr 70/2001 zostały niedawno zmienione rozporządzeniami Komisji (WE) nr 363/2004 i nr 364/2004, odpowiednio (Dz.U. L 63 z 28.2.2004, str. 20; Dz.U. L 63 z 28.2.2004, str. 22)

przemysł motoryzacyjny, transportowy, produkcja, przetwórstwo i obrót rynkowy w zakresie produktów rolnictwa i rybołówstwa.

Nie przewiduje się pomocy wykraczającej poza ramy określone w wytycznych lub programów odnoszących się do pomocy związanej z konkurencją. W takich przypadkach wymagane jest indywidualne powiadomienie, zatwierdzenie przez Komisję Europejską oraz rejestracja.

W Uzupełnieniu Programu określone zostaną dla każdego z działań obowiązujące przepisy na temat wyłączeń grupowych. Tabela pomocy państwa zawierająca numer działania, tytuł działania oraz tytuł odpowiedniego rozporządzenia na temat wyłączeń grupowych zostanie dołączona do Uzupełnienia Programu. Zgodnie ze swoimi obowiązkami wymienionymi w art. 34 ust. 1 lit. g) rozporządzenia Rady nr 1260/1999, Instytucja Zarządzająca będzie aktualizowała tabelę pomocy państwa oraz informowała Komisję o wszelkich zmianach w tabeli. Wprowadzenie nowego programu pomocy lub pomocy doraźnej (ad hoc) wymaga zmodyfikowania formuły tej pomocy oficjalną decyzją Komisji. Klauzula zawieszenia dotycząca pomocy państwa ma zastosowanie do działań, które obejmują pomoc państwa będącą przedmiotem odpowiednich działań lub nie zostały autoryzowane przez Komisję.

Władzom odpowiedzialnym w ramach niniejszego Programu przypomina się, iż w przypadku pomocy przyznawanej zgodnie z zasadą de minimis, istnieje obowiązek stworzenia odpowiedniego mechanizmu ułatwiającego kontrolę nad zakumulowaną kwotą takiej pomocy. Wymagane jest stworzenie systemu monitoringu zawierającego informacje na temat wszystkich przypadków przyznania (w ramach Programu) pomocy państwa. System ten powinien porządkować dane według poszczególnych przedsiębiorstw i projektów.

Zrównoważony rozwój/środowisko naturalne

Program Sąsiedztwa BSR INTERREG III B będzie wspierał cele programów funduszy strukturalnych dotyczących ochrony walorów przyrodniczych obszarów należących do Natura 2000 (zgodnie z dyrektywami Rady 92/43/EWG i 79/409/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, a także dzikiego ptactwa, odpowiednio).

Osiem państw członkowskich, czyli Dania, Estonia, Niemcy, Finlandiaia, Łotwa, Litwa, Polska i Szwecja, gwarantuje, że Program Sąsiedztwa BSR INTERREG III B zgodny jest z zasadami ochrony proponowanych obszarów Natura 2000 i zapewni, że projekty wspierane przez fundusze strukturalne nie wpłyną negatywnie na ich walory przyrodnicze.

Instytucja Zarządzająca będzie wymagała przedstawienia oceny oddziaływania na środowisko zgodnie z dyrektywą Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Natura 2000), dla wszystkich projektów realizowanych w obszarach wrażliwych lub wybranych.

Przyszła dyrektywa na temat środowiskowej oceny niektórych planów i programów (tzw. Strategicznej Oceny Oddziaływania na Środowisko, SOOŚ) będzie w znacznym stopniu dotyczyła również transnarodowego rozwoju przestrzennego. Mimo, iż plany i programy zaproponowane w ramach INTERREG III B NP zostały wyłączone z zakresu dyrektywy, będzie ona wywierała wpływ na plany i programy realizowane w państwach członkowskich. Parlament Europejski zatwierdził Wspólne Stanowisko, zaś ostateczna dyrektywa powinna zostać przyjęta do wiosny 2001r. Celem przyszłej dyrektywy SOOŚ jest zagwarantowanie, iż oddziaływanie na środowisko niektórych planów i programów będzie określane i oceniane podczas ich przygotowywania oraz przed ich przyjęciem.

Projekty kwalifikujące się do sfinansowania i objęte niniejszym programem muszą przyczyniać się do zrównoważonego rozwoju. Komitety Sterujące odpowiedzialne są za zapewnienie, iż wymóg ten zostanie spełniony. W Komitetach Sterujących znajdą się również przedstawiciele krajowych władz ds. środowiska naturalnego. Kraje przystępujące przeniosą dyrektywy Natura 2000 na własny grunt i stworzą listy obszarów chronionych jeszcze przed swoją akcesją.

Równe szanse dla mężczyzn i kobiet

Projekty kwalifikowalne w ramach niniejszego programu muszą uwzględniać kwestię równych szans dla mężczyzn i kobiet. Komitety sterujące odpowiedzialne są za zapewnienie, że wymóg ten zostanie spełniony. Udział mężczyzn i kobiet wśród członków Komitetów Monitorujących i Sterujących powinien być proporcjonalny.

9.2. Komplementarność w stosunku do innych programów finansowania strukturalnego

Zgodnie z wytycznymi INTERREG, programowanie musi być procesem komplementarnym w stosunku do działań promowanych w ramach Celów 1, 2 i 3 funduszy strukturalnych, zwłaszcza w odniesieniu do infrastruktury oraz innych Inicjatyw Wspólnotowych. Stanowi to szczególne wyzwanie dla tego typu programów, gdyż w Regionie Morza Bałtyckiego funkcjonuje wiele programów funduszy strukturalnych, z których wszystkie są ukierunkowane na wspieranie rozwoju poszczególnych części tego obszaru.

Wyraźnym zamiarem partnerstwa było uwzględnienie komplementarności z innym programem zarówno w fazie programowania, jak i w fazie wdrożenia. Ułatwia to fakt, iż władze odpowiedzialne za programy funduszy strukturalnych reprezentowane są we Wspólnym Komitecie Programowym i będą także reprezentowane w Komitetach Sterujących i Monitorujących. Na poziomie ogólnym, podział prac pomiędzy tym programem oraz innymi funduszami strukturalnymi w RMB zapewniają podstawowe kryteria kwalifikowania projektów zdefiniowane w rozdz. 7. Projekty objęte INTERREG III B NP muszą posiadać, wśród swoich beneficjentów zaangażowanych merytorycznie - co najmniej trzy państwa, zaś wśród beneficjentów zaangażowanych finansowo – co najmniej dwa, z czego przynajmniej jedno powinno być państwem członkowskim UE. Stwierdzono także, iż projekty muszą wykluczać podwójne finansowanie ze środków jakiejkolwiek innej dotacji UE. Komplementarność z innymi programami została nakreślona w nieco bardziej szczegółowy sposób - poniżej.

9.2.1. Programy Celu 1 i 2

Większa część obszaru wspomnianych państw członkowskich objętego programem pokrywa się z obszarami realizacji Celu 1 i 2. W Finlandii, która cała kwalifikuje się do objęcia programami, obszary te stanowią większą część kraju i poza nimi pozostają jedynie najgęściej zaludnione obszary miejskie oraz południowa strefa nadbrzeżna. W Szwecji, która również w całości kwalifikuje się do uczestnictwa w programach, obszary Celu 1 i 2 obejmują całą północną Szwecję oraz niektóre tereny południowo-wschodniej części tego kraju. W Danii, również w całości kwalifikującej się do udziału w programach, nie ma obszarów Celu 1, zaś obszary Celu 2 pokrywają porównywalnie mniejszy obszar - głównie Nordjylland oraz niektóre najbardziej na południe wysunięte tereny tego kraju. Kwalifikowalne obszary Niemiec w znacznym stopniu pokrywają się z obszarami: Celu 1 na wschodzie oraz Celu 2 na północnym-zachodzie (przy granicy z Danią). Obszar celu 1 pokrywa całą Estonię, Łotwę, Litwę i Polskę. Na terenach tych uruchomiono szereg programów. Łączna liczba programów Celu 1 wynosi 7 (Finlandia 2, Niemcy 3, Szwecja 2, 1 Estonia, 1 Łotwa, 1 Litwa oraz 1 Polska) zaś w przypadku Celu 2 jest ich 13 (Dania 1, Finlandia 2, Åland 1, Niemcy 5 oraz Szwecja 4) w obrębie RMB. Merytoryczny zakres większości programów Celu 1 i 2 jest bardzo szeroki i obejmuje rozwój przedsiębiorczości i technik informacyjnych, podnoszenie kwalifikacji i związane z tym szkolenia, rozwój obszarów wiejskich, rozwój infrastruktury oraz poprawę stanu środowiska.

Nowe programy Celu 1 i 2 zostały opracowane przed Programem Sąsiedztwa INTERREG III B tak więc mogły one zostać w pełni uwzględnione podczas przygotowywania tego programu. Budżety i zakres programów realizowanych w ramach tego Celu są znacznie większe niż w przypadku Programu Sąsiedztwa INTERREG III B, lecz może on służyć za dodatek do programów krajowych poprzez nadanie pracom nad tym programem wymiaru transnarodowego. Z jednej strony, Program Sąsiedztwa INTERREG III B i projekty stworzą ramy dla działań w zakresie rozwoju regionalnego, zaś z drugiej – wspólne projekty

transnarodowe mogą prowadzić do realizacji bardziej konkretnych i charakteryzujących się większym rozmachem finansowym projektów uzyskujących środki z krajowych programów należących do danego Celu. Dzieje się tak w szczególności w przypadku rozwoju infrastruktury. Program Sąsiedztwa INTERREG III B nie będzie służył finansowaniu dużych inwestycji infrastrukturalnych, lecz badań oraz drobnych inwestycji, stanowiących warunek dokonywania większych inwestycji. Inne programy funduszy strukturalnych mogą więc, w tym względzie, wspierać wdrażanie rezultatów INTERREG III B NP.

Uwaga zostanie także zwrócona na podobne przykłady wzajemnego uzupełniania się tego programu z krajowymi programami Celu 3 oraz Programami Rozwoju Obszarów Wiejskich w państwach członkowskich.

9.2.2. Programy Inicjatywy Wspólnotowej, w szczególności inne programy INTERREG III

W Regionie Morza Bałtyckiego istnieje także szereg programów Inicjatywy Wspólnotowej. Charakteryzują się one mniejszym rozmachem finansowym niż programy Celu, lecz w niektórych aspektach są one bliższe celom RMB INTERREG III B NP. Dotyczy to szczególnie innych programów INTERREG. Proces programowania innych programów Inicjatywy Wspólnotowej przebiega równolegle z przygotowaniami Programu Sąsiedztwa INTERREG III B, lecz odpowiednią uwagę przywiązuje się do kwestii komplementarności i koordynacji pomiędzy tymi programami.

Szczególnym wyzwaniem jest tutaj koordynacja z innymi programami INTERREG. Istnieje kilka programów INTERREG IIIA w Regionie Morza Bałtyckiego, przy czym wiele spośród nich wspiera współpracę pomiędzy poszczególnymi regionami przygranicznymi położonymi nad Morzem Bałtyckim:

- Północ	Norwegia/Szwecja/Finlandia/Rosja
- Norwegia-Szwecja	Norwegia/Szwecja
- Kvarken-MittSkandia	Norwegia/Szwecja/Finlandia
- Karelia	Finlandia/Rosja
- Skärgården	Szwecja/Finlandia
- Strefa Nadbrzeżna Południowej Finlandii	Finlandia/Estonia
- Finlandia południowo-wschodnia	Finlandia/Rosja
- Öresund	Szwecja/Dania
- Sönderjylland-Schleswig	Dania/Niemcy
- Fyn-K.E.R.N.	Dania/Niemcy
- Storström-Ostholstein, Lubeka	Dania/Niemcy
- Pomorze	Niemcy/Polska
- Viadrina	Niemcy/Polska
- Szprewa-Nysa-Bóbr	Niemcy/Polska
-	Kaliningrad/Litwa/Polska
-	Estonia/Łotwa/Rosja
-	Łotwa/Litwa/Białoruś

Podstawowy podział prac pomiędzy wyżej wymienionymi programami i Programem Sąsiedztwa INTERREG III B zapewnia minimalny wymóg dotyczący transnarodowego charakteru tych programów. Mimo, iż programy INTERREG IIIA koncentrują się na rozwoju terenów przygranicznych i są programami zasadniczo dwustronnymi, Program Sąsiedztwa INTERREG III B jest programem transnarodowym, którego beneficjenci – w sensie merytorycznym powinni pochodzić z co najmniej trzech państw. Co do swojego przedmiotu, programy INTERREG IIIA koncentrują się w znacznym stopniu na rozwoju i szkoleniu, lecz

obejmują również priorytety zbliżone do priorytetów Programu Sąsiedztwa INTERREG III B, a zwłaszcza rozwój komunikacji i poprawę stanu środowiska naturalnego. Tak więc, nawet jeśli zakresy geograficzne programów różnią się, na szczególną uwagę zasługuje podział prac oraz ich komplementarność z programami INTERREG IIIA w procesie wdrażania Programu Sąsiedztwa INTERREG III B, zwłaszcza w najbardziej na północ wysuniętych częściach RMB, gdzie geograficzny zakres programów INTERREG IIIA jest bardzo duży. Na tych ostatnich obszarach, Program Sąsiedztwa INTERREG III B będzie służył finansowaniu projektów o bardziej strategicznym i/lub przygotowawczym charakterze. INTERREG III B NP może także stwarzać szanse dla opracowywania i rozszerzania projektów inicjowanych w ramach INTERREG IIIA na większe projekty współpracy w Regionie Morza Bałtyckiego.

Niektóre z wymienionych powyżej programów INTERREG IIIA również zawierają wymagania dotyczące łączenia środków finansowych z tych samych programów PHARE i Tacis oraz Programu Sąsiedztwa INTERREG III B. W przypadku PHARE CBC, odnosiło się to (konkursy projektów zgłaszanych do roku budżetowego 2003) i nadal pozostaje aktualne dla programu strefy południowego wybrzeża Finlandii, pomiędzy Finlandią i Estonią, oraz trzech programów na pograniczu Polski i Niemiec, a także do Tacis (konkursy projektów zgłaszanych do wiosny 2004), czyli trzech programów realizowanych wzdłuż pogranicza fińsko-rosyjskiego (Północ, Karelia oraz Finlandia południowo-wschodnia). Partnerzy Programu Sąsiedztwa Regionu Morza Bałtyckiego INTERREG III B będą prowadzili ścisłą współpracę w celu zharmonizowania własnych potrzeb i znalezienia najlepszych dróg rozwoju całego Regionu (patrz także rozdz. 8.3. i 8.4.).

Zwrócona zostanie także uwaga na związki oraz komplementarność z innymi programami INTERREG III B, a mianowicie programem północnych peryferiów, programem Morza Północnego oraz programem CADSES, które to programy częściowo pokrywają się z programem RMB. W przypadku programu północnych peryferiów, te pokrywające się obszary obejmują północne części Finlandii, Szwecji i Norwegii, w przypadku programu Morza Północnego – południowe tereny Norwegii, południowo-zachodnie części Szwecji, cała Danię i zachodni obszar Niemiec, zaś dla programu CADSES – wschodnie tereny Niemiec i Polskę. Ze względu na różniące się przedmioty projektów oraz kryteria ich wyboru, nie ma tutaj ryzyka, iż dojdzie do podwójnego finansowania. Z drugiej jednak strony, może istnieć możliwość uzupełniania projektów RMB projektami odnoszącymi się do tych sąsiadujących ze sobą obszarów współpracy. W przypadku Polski, rozróżnienie pomiędzy RMB i CADSES określone zostało w sposób następujący: projekty bałtyckie powinny mieć wyraźnie nakreślony wymiar bałtycki oraz orientację bałtycką. Udział partnerów z południowej części Polski w projektach bałtyckich, a także partnerów z Polski północnej w projektach CADSES powinien znajdować uzasadnienie w treści projektu. Rozwiązanie to pozwoli Polskim instytucjom na realizację projektów w typie korytarzy obejmujących całą długość poszczególnych korytarzy transportowych na terenie Polski. Procedura racjonalizacji wyboru projektów implikuje pełnienie przez polski podkomitet funkcji filtra w procesie oceny propozycji projektu przez wewnętrzny system kryteriów wyboru, który mógłby obejmować np. dostosowanie się do priorytetów RMB priorytety, odgrywanie roli lidera przez partnera z Polski północnej (na północ od linii Poznań-Warszawa), wyraźnie bałtycki profil propozycji (dominujący zasięg terytorialny, zakres przedsięwzięcia, zgodność z priorytetami i celami wyznaczonymi przez władze regionalne z Polski północnej), brak równoległego współfinansowania przez program CADSES oraz własny wkład finansowy partnera z Polski południowej.

Koordynacja przedsięwzięć pomiędzy programami Regionu Morza Bałtyckiego oraz pozostałymi programami INTERREG III B wymienionymi powyżej, staje się łatwiejsza dzięki

temu, iż Komitety Monitorujące i Sterujące dla tych programów składają się częściowo z tych samych osób. Ponadto, jednym z zadań Wspólnego Sekretariatu będzie utrzymywanie kontaktów z pozostałymi obszarami współpracy INTERREG III B.

Ze względu na istnienie wspólnych Instytucji Zarządzających i Płatniczych oraz dwóch powiązanych ze sobą personalnie Sekretariatów, funkcjonujących w tym samym biurze w Rostocku, pomiędzy Programem Sąsiedztwa BSR INTERREG III B oraz INTERREG IIIC Północ zostały ustanowione bardzo ścisłe powiązania. Również obszar realizacji programu INTERREG IIIC Północ jest niemal identyczny z obszarem objętym Programem Sąsiedztwa INTERREG III B (wyjątek stanowią: Berlin, Brandenburgia oraz południowa część Polski, które to tereny nie należą do strefy INTERREG IIIC Północ). INTERREG IIIC umożliwia obszarom RMB rozszerzenie swoich stosunków poza zakres współpracy transnarodowej. Obydwie te inicjatywy będą wspólnie wspierały proces pogłębiania integracji RMB oraz, jednocześnie, integracji w Europie.

Spośród pozostałych programów Inicjatywy Wspólnotowej, programy URBAN II i LEADER+ dotyczą po części tych samych tematów, co Program Sąsiedztwa INTERREG III B, tj. rozwoju obszarów miejskich i wiejskich. Nawet, jeśli skupiają się one głównie na kwestiach krajowych, mogą one korzystać z transnarodowej wymiany doświadczeń, która została uwzględniona w ich projektach. Program Sąsiedztwa INTERREG III B mógłby także przyczynić się do tego poprzez zapewnienie transnarodowych ram wymiany doświadczeń w obrębie RMB. Podobne możliwości mogą stwarzać projekty, do których realizacji przystępuje się w ramach działań innowacyjnych prowadzonych w ramach EFRR.

9.3. Koordynacja programów INTERREG i PHARE

Mimo, iż wszystkie cztery kraje przystępujące do UE i uczestniczące w programie przewidują, że akcesja do Unii nastąpi z dniem 1 maja 2004r., koszty ponoszone przez Estonię, Łotwę, Litwę i Polskę w ramach INTERREG III B NP są kosztami kwalifikowalnymi od dnia 1 stycznia 2004r. Poszczególne rodzaje funduszy PHARE oraz odpowiednie środki krajowe musiały zostać połączone najpóźniej na początku okresu programowania. Po akcesji, tabela finansowa zostanie powiększona o wkład finansowy nowych państw członkowskich i zastosowanie będą miały także struktury funduszy strukturalnych.

W latach 2004 i 2005, program PHARE CBC nadal będzie funkcjonował, lecz fundusze PHARE nie mogą być wykorzystywane w celu współfinansowania uczestnictwa nowych państw członkowskich w projektach INTERREG. Krajowe współfinansowanie wymagane przez program INTERREG musi pochodzić z budżetu krajowego/regionalnego.

W dokumencie określającym jej stanowisko pt. „Phare 2000 Przegląd – Wzmożone przygotowania do członkostwa" (ang. „Phare 2000 Review – Strengthening Preparations for Membership"), opublikowanym w październiku 2000r., Komisja zdecydowała się podjąć dalsze kroki zmierzające do lepszej koordynacji pomiędzy programami PHARE i INTERREG. 10% budżetu PHARE przeznaczono na współpracę przygraniczną. W ramach programu CBC, dopuszczono udział małych projektów, które wcześniej były objęte wyłączeniem w ramach programów PHARE. Było to szczególnie interesujące z punktu widzenia transnarodowego podejścia projektów INTERREG III B NP, lecz z powodu opóźnienia we wdrażaniu programu PHARE CBC (budżet 2001) oraz ograniczonego budżetu (1 mln EUR w przeliczeniu na konkurs/kraj dla budżetu na rok 2000 oraz 3 mln EUR w przeliczeniu na konkurs/kraj w okresie 2001-2003) ogólny pomysł komplementarnych źródeł finansowania nie był tak skuteczny.

Co więcej, Przegląd odnosi konkretnie do sytuacji w Regionie Morza Bałtyckiego. Komisja podkreśliła, że PHARE CBC program będzie zapewniał współfinansowanie programów wspieranych przez INTERREG III B NP. Przegląd podkreśla potrzebę wspólnego opracowania i koordynacji wieloletniego Wspólnego Dokumentu Programowania (JPD) ze Wspólną Inicjatywą Programu z INTERREG III B NP przez kraje kandydujące oraz państwa członkowskie graniczące z Morzem Bałtyckim. Partnerstwo RMB z zadowoleniem powitało inicjatywę, która ma zostać wdrożona w perspektywie średniookresowej.

Państwa członkowskie oraz nowe państwa członkowskie (Estonia, Łotwa, Litwa i Polska) ustanowiły w ramach RMB ścisłe partnerstwo podczas opracowywania INTERREG III B NP, a następnie RMB PHARE CBC 2001 – 2006 JPD w 2001r.

Tym, co udało się dotąd osiągnąć jest także wniosek, aby wspólne cele i dążenia realizowane były za pośrednictwem wspólnych projektów INTERREG/PHARE. Przykładowo, obydwa te programy kładą nacisk na poprawę stanu środowiska, efektywność energetyczną oraz odnawialne źródła energii. Dążą one również do wspierania dostępności komunikacji oraz więzi infrastrukturalnych. Podkreślono również kwestię przyczyniania się do rozwoju regionalnego oraz zwiększania potencjału regionów, społeczności i organizacji lokalnych. Szczególną uwagę poświęca się niektórym sektorom, czego przykładem może być rozwój turystyki. Cele obydwu programów będą podlegały dalszej harmonizacji.

Do głównych celów BSR PHARE CBC JPD należało funkcjonowanie w roli narzędzia finansowania projektów współpracy z partnerami RMB w ramach INTERREG III NP CIP. W celu wykazania ścisłego partnerstwa wszystkich krajów przystępujących zaangażowanych w RMB, BSR INTERREG III B NP CIP przyłączono, jako integralny element, do BSR PHARE CBC JPD. BSR PHARE CBC JPD, natomiast, został dołączony jako aneks do niniejszego dokumentu. Celem tej operacji było zagwarantowanie, iż partnerzy INTERREG i PHARE powinni być wzajemnie zaangażowani w dalszy rozwój obydwu programów. „Aktywne podejście" (patrz rozdz. 6.1.), o którym mowa w INTERREG III B NP mogłoby sprzyjać dalszej harmonizacji celów i priorytetów z celami PHARE CBC (z budżetu na 2001 r.). Potrzeba dalszego zbliżania tych dwóch programów znajdzie zatem odpowiednie odbicie w celu jakim jest ostateczne połączenie ich w jeden program.

9.4. Koordynacja programów INTERREG i Tacis

W celu ułatwienia uczestnictwa w programie partnerom z regionów Rosji i Białorusi, wymagane są wytyczne operacyjne dla INTERREG i Tacis.

W swoim „Podręczniku wykorzystania funduszy INTERREG i Tacis w połączeniu" (ang. „Guide to bringing INTERREG and Tacis funding together"), opublikowanym podczas posiedzenia Rady w Luksemburgu w kwietniu 2001r., Komisja przedstawiła praktyczne propozycje dotyczące wykorzystania obydwu instrumentów finansowania w bardziej wydajny sposób. Program Tacis nie wspiera procesu przystąpienia do UE, lecz oferuje pomoc krajom partnerskim z Europy Wschodniej i Azji Środkowej, znajdującym się w okresie przejściowym.

Podczas wdrażania programu INTERREG III B, instrument dla małych projektów transgranicznych Tacis CBC wydawał się być najodpowiedniejszym źródłem finansowania UE, do połączenia z INTERREG III B w celu wspólnej realizacji projektów. Był on skierowany do władz regionalnych i lokalnych i służył finansowaniu projektów o wartości od 50 000 do 200 000 EUR.

Od roku 2002 do wiosny 2004, w ramach instrumentu dla małych projektów transgranicznych Tacis CBC organizowano regularne konkursy projektów. Pierwszy z nich miał miejsce we wrześniu 1997r. Ponadto, istniał także instrument Tacis CBC dla projektów w skali mikro, o uczestnictwo w których można było ubiegać się w dowolnym terminie, zaś procedura zatwierdzania projektów była jeszcze łatwiejsza. Wartość projektu w przypadku instrumentu Tacis CBC w skali mikro wynosiła nie więcej niż 50 000 i dopuszczano minimalne uczestnictwo partnerów z Rosji i Białorusi.

Partnerzy projektu pochodzący z północno-zachodniej Rosji (w tym także z Kaliningradu) i Białorusi złożą niezależne wnioski w ramach konkursu projektów Tacis CBC dopiero wiosną 2004r. Konkurs projektów Szóstego Program Sąsiedztwa BSR INTERREG III B w 2004r. przewidziany został przez Komisję Europejską jako wspólny konkurs, w którym zastosowana zostanie wspólna procedura składania wniosków, wyboru i podejmowania decyzji, zaś dotacje przyznawane będą wszystkim partnerom (partnerom UE z EFRR, a także partnerom rosyjskim i białoruskim z programu Tacis). (Patrz rozdz. 4).

9.5. Środki koordynacji przysługujące Wspólnemu Sekretariatowi

W celu ułatwienia uczestnictwa nowych państw członkowskich, Rosji i Białorusi w programie, Wspólny Sekretariat zatrudni biegłego odpowiedzialnego za udzielanie partnerom porad na temat organizacji finansowania ze środków PHARE/Tacis. Przy współpracy z odpowiednimi władzami krajowymi Sekretariat będzie udzielał wnioskodawcom informacji na temat innych, potencjalnych źródeł finansowania.

Zapewnienie aktywnego uczestnictwa partnerów z nowych państw członkowskich oraz nowych niepodległych państw w projektach realizowanych w ramach programu, będzie stałym wyzwaniem przez cały okres jego wdrażania. W nieco późniejszym okresie udostępnione zostaną również inne źródła finansowania.